

Biblioteka Jagiellońska
stdr0011578

RVSSIA
seu
MOSCOVIA
itemque
TARTARIA
Commentario Topographico atque politico illustratæ.
LVGD. BATAVORVM
Ex officina ELZEVIRIANA.
ANNO cIↃ IↃC XXX.
Cum privilegio.

QVÆ IN HOC commentario continentur hæc ſunt:

RVSSIA.

I.

Xcerpta è Michalonis Lituani fragmentis de moribus Tartarorum.

II. *De Tartarorum origine, moribus, tam domi quam in bello, disciplina.* E Thuano.

III. *Tractatus de Tartaris Præcopensibus, Chersonesiis, & Bosporiis.*

IV. *Martini Broniovii de Biezdzfedea, ad Tartarum legati, Tartaria.*

V. *Excerpta quædam ex Sabellico, aliisque.*

I. RVS-

I.

RVSSIÆ TOPOGRAPHICA descriptio, è probatissimis authoribus compendio depromta.

RVSSIA, quæ & Muscovia à metropolios nomine vulgo dicitur, fines habet ad arctum Lappiam, & oceanum septentrionalem; ad orientem Tartaros Nagaios; ad meridiem Tartariam Crimeam sive Perecopensem; ad occidenté denique Poloniam, Lithuaniam, Livoniam, Sueciam. Quemadmodum jam uni Principi paret, continet provincias hasce: Volodemeriam, Moscoviam, Nisnovogrodiam, Pleskoviam, Smolensko, Novogrodiam Velicam, Rostoviam, Yarustaviam, Bealezeram, Rezam, Dvvinam, Corgapoliam, Meshoram, Vagham, Vstugam, Galetsam. Quibus superiori seculo Principes Russiæ armis acquisitas adjunxerunt Tiverram, Yonghoriam, Permiam, Vadskam, Boughoriam, Chernigo, Oudoriam, Condoram, & magnam Siberię partem; cujus incolæ licet non sint Russi, tamen

parent Russiæ Duci, illiusque legibus vivunt, & tributa ipsi pendunt uti nativi illius subditi. præterea regna Casan atque Astracan, itidem bello acquisita. Tota hæc regio ingens terrarũ spatium in longitudinem atque latitudinem occupat. Nam à septentrione in meridiem, à Cola ad Astracan (quod regnum nonnihil declinat versus ortum) patet in longitudinem verstas sive milliaria Russica (quorum LXXXVII uni gradui comparantur) quater mille ducenta & sexaginta: Et tamen Princeps Russiæ adhuc grande terrarum spatium possidet ultra Colam versus arctum & ad flumen Tromschuan usque, verùm limitibus incertis, & jure pene controverso inter ipsum & Sueciæ Daniæque Reges, quorum uterque varia loca ibidem possidet, & imperium totius sibi vendicat. In latitudinem porro à finibus Livoniæ, & limite illius occidentali, ad Siberiam & limites remotissimos versus ortum, circiter quater mille quadringenta milliaria Russica occupat. Si vastæ hæ regiones ubique pari incolarum frequentia cultæ essent, Princeps hic haud dubio vicinos omnes longe potentia superaret; nam finium amplitudine facile cum quibusvis certat.

Has regiones permeant ingentia aliquot

quot flumina; quæ sive amplitudinẽ sive longitudinẽ cursus spectes, maximis Europæ fluminibus comparari, si non præferri possunt. Horum præcipua sunt:

I. Volgha, (olim *Rha*) Tartaris *Edel*. Oritur circiter ducenta milliaria Russ. supra Yaruslaviam è lacu *Volgo*; & pluribus amnibus undiquaque acceptis ita augetur, ut antequam ad oppidum hoc perveniat, pene milliare Anglicum in latitudinem pateat; & hinc porro magis magisque sese dilatans, & Occa flumine apud Nisinovogorod admisso, non minus quam duobus millibus octingentis milliaribus confectis, in mare Caspium, quod Russi *Chvvalmskoye* vocant, pluribus & ingentibus ostiis se evolvit; quadraginta sex gradibus & triginta scrupulis ab æquatore versus arctum, uti ab Anglis observatum invenio.

II. Borysthenes, hodie *Neper*, sive *Dneper*, haud longe à metropoli Moskoa juxta pagum Dnepersko oriens. Russiam dividit à Lithuania, & sese in pontum Euxinum exonerat. Labitur autem primo versus meridiem ad VVyezman; inde ortum petens, Drohobum, Smolensko, Orslam Dubrovvnam, & Michalouvv stringit; inde rursus in meridiem se convertens, Kioviam Russiæ olim metropolin, Circassiosque adit; & tan-

tandem per campestria deserta fluens, Oczakovv Tartarorum Perecopensium oppidum & arcem, XL milliar. à Circassis attingit; indeque in pontum Euxinum tam vasto ostio exit, ut procul intuentibus freti formam referat. sunt qui dubitant fluvium hunc non recte hodie Borysthenem vocari; sed Berezinam fluv. (qui Borisovv arcem alluit & in Dneper confluit) rectius à veteribus Borysthenem appellatum.

III. Tanais, vulgo *Don*, (antiquus limes inter Asiam atque Europam) in Rezan Ozera oriens, ex lacu Ivvanovvo Lezioro (qui in latitudinem, ut tradunt, patet verstas 10) primum recta per Tartarorum Perecopensium agros versus ortum labitur, & haud longo à flumine Volga intervallo & oppido Sanissa, cubito se flectens, atque aliquot aliis amnibus auctus, in Mæotidem paludem prope oppidum Azoph descendit. Per hoc flumen ab urbe Moscua Constantinopolin navigatur, per amnẽ Moscuam in Occam descendendo, nave per angustum isthmum traducta, & in hunc rursus deducta. Est & alter Tanais minor, qui in Siberiensi Ducatu oriens (unde Duneez Severski vocatur) supra Azoph in Tanaim magnum descendit.

IV. Dvvina, in VVologda provincia scaturiens, magno gyro circumacto recta descendit versus arctum, & per sex ostia se condit in sinum S. Nicolai. coalescit è duobus amnibus, Iug & Suchana; unde illi nomen; nam Dvvina Russis *binos* notat.

V. Duna, in Novogrodensi provincia nascens, per Livoniam labitur, & secundum Rigam descendit in mare Balticum; quod Russi *Warekkoie morie* vocant. oritur è lacu ejusdem nominis, qui distat à fontibus Borysthenis fere X milliar.

VI. Onega in Sinum Solovetsko se fundit, nonaginta mill. Russic. à portu S. Nicolai versus occasum solis. Hic fluvius infra oppidum Cargopoliam conjungit se cum amne Volock, qui in Finlandicum mare descendit juxta oppidum Yamam, ita ut à portu S. Nicolai in Finlandicum mare, atque inde in mare Balticum navigiis penetrari posse à Russis, fuerit probatum.

VII. Suchana, qui influit in Dvvinam, & amisso nomine una cum Dvvina in mare arctoum se mergit.

VIII. Ocka, haud longe à Tartarorum Perecopensium finibus exoriens; & Vorotiniam, Collugam, Cerpachum, Corsiram, Columam, Rhezaniam, Cazigorodiam, Murinamq; præterlapsus, cursu

cursu in arctum reflexo, in Volgam descendit juxta Nisinovogorodam. Pisces nutrit longe optimos. Ex ejus fontibus quoque oriuntur Sem & Sosna. quorum ille Senerensem Ducatum præterfluit; oppidumque Potivolo alluens, in Disnam flu. illabitur juxta oppidum Czernigovv, & cum Disna infra Kioviam in Borysthenem: Sosna autem per campestria Tartarorum cursu in orientem instituto à Tanai absorbetur.

IX. Moskua, metropolin dividens, illique nomen communicans, descendit in Occam. Oritur autem in Tvverensi provincia, septuaginta fere milliar. Russic. supra Mosaisko, à quo ad metropolin jam dictam XC milliar. numerantur: sex autem mill. supra Mosaisko navigabilis esse incipit.

X. VVichida, amplissimus amnis, qui in Permia oriens, Volgæ confluit; alii in Dvvinam deducunt.

Nunc singulas provincias describemus, initio facto à Moskua, uti principali.

Moscua provincia.

PRovincia hæc neque admodum ampla est, neque fæcundo solo; quippe quod maxima sui parte aridum atq; arenosum: frumento tamen mediocriter affluit: melle ferisque caret; præter lepores.

res, quorum satis magna ibidem copia: arbores quidem fructiferas habet, (præter cerasos) sed fructus fere sunt insuaves atque ingrati saporis. Indigenæ hujus provinciæ cæteris Russis astutiores atque adeo fallaciores judicantur.

Metropolis est Moskua, forma pene rotunda ædificata. Ægydius Fletcherus, Elisabethæ Angl. R. ad magnum Russiæ Ducem Legatus, anno CIↃ IↃ LXXXVIII, scribit, se à Russis accepisse, antequam hæc urbs anno CIↃ IↃ LXXI à Tartaris Perecopensibus pene tota flammà deleretur, arce ægre servata, ædes in ea numeratas fuisse XLI mill. IↃ: sed hodie Londino haud multo majorem esse. Dividitur autem in quatuor partes, quæ singulę suis muris aut vallo cinctæ sunt. Intima pars & veluti meditullium urbis appellatur *Kitaygorod.* Huic proxime adjacet castellum, aut Regia, muris ab hac divisa; appellaturque *Kremlenagrod.* Quæ duæ partes muro circumdatæ sunt lapideo, nonnulla materie adjecta. Pars quæ ab oriente, septentrione & occidente has cingit, *Tzargorod* dicitur, id est, Cæsarea civitas; muro cincta ex candido saxo, sed terra aggesta. Pars quæ has extra circumcingit, *Skorodum* nominatum, sepem habet, sine ulla terra. Pars hujus meridionalis, trans

trans flumen Moscuam sita, alio nomine Strelzka Slaboda vocatur; quod à militibus inhabitetur, sive prætorianis magni Ducis. hanc à Basilio ædificatam scribit Fletcherus, & milites ibidem collocatos, privilegio ipsis indulto medonem etiam vetitis diebus bibendi; atque ea de causa hanc partem vulgo *Naloy* appellari; quod ipsorum lingua sonat, *Infunde*. Cæterum ædes privatorum omnium ut plurimum sunt ligneæ, paucæ admodum lateritiæ. Plurima sunt templa, quorum nonnulla è ligno sunt structa: horum templorum principale est *Troyes*, id est, templum S. Trinitatis, ad quod palmarum festo Patriarcha asino insidens à magno Duce introducitur. Castellum autem, in quo est regia Principis, muro lateritio, alto crassoque, à reliquo corpore separata, bis mille nongentos passus ambitu complectitur. in quo sunt plurima pulcherrima ædificia nobilium; diversa fora rerum venalium; plurimaque templa; uti templum Archangeli Michaëlis, in quo principes sepeliuntur; *Blagaveshne*, sive templum Annuntiationis Mariæ, novem habens turres, quarum tecta, uti & totius templi, ære deaurato cooperta sunt, & crux altissimę turris ex auro purissimo facta est; *Iuan Velikoy*, D. Ioan-

D. Ioannis templum, cujus turris tectum deauratum est, abundatque campanis; quarum una, longe maxima, pendet bis mille ducentas poëdas, quæ valent ponderis nostratis 66000 libras. Distat hæc civitas, prout ab Anglis observatum est, ab æquatore quinque & quinquaginta gradus, & decem scrupula versus arctum.

Wolodimeria provincia.

WOlodimeria provincia, quæ & nomen à præcipua urbe invenit, adjacet Moscuæ provinciæ versus aquilonem, & Occa flumine alluitur versus ortum. Principalis urbs est VVolodimeria, satis ampla; castrum habet ligneum; fuitque olim Russiæ metropolis. Sita est inter Volgham & Occam flumina, CLXXV milliar. Russica ab urbe Moscua, sive XXXVI mill. German. versus ortum; agro adeo fertili, uti ex uno modio tritici sæpe XX, nonnumquam & XXX colligantur. Alluit illam Clesma fluvius. cætera magnæ vastæque sylvæ cingunt. Oritur hic fluvius IV. milliar. Germ. à Moscua, & ibi multis molendinis servit; infra VVolodimeriam spatio XII milliar. Germ. navigatur usque ad oppidum Murom, ad Occæ ripam situm; & dein Occæ se conjungit.

Nisi-

Nisinovogorod.

NOvogardia, civitas ampla & lignea, cum castro, quod Basilius ad Volgæ & Occæ confluentem ex lapide in scopulo ædificavit; distat à metropoli Moscua pene cccc mill. Russ. versus boream, & quinquaginta sex grad. & xxx scrup. ab æquatore. Ager fertilitate rerumque copia VVolodimeriam æquat. Ad utramque autem Volgæ ripam degunt Ceremissi, qui Mahumeti sectam sequebantur tum quum Herbersteynius scriberet: Sunt autem duplices: nam qui trans Volgam versus boream incolunt, Ceremissi Logori vocantur, à fœnorum struibus; qui vero cis fluvium, versus meridiem, Ceremissi Nagorni appellantur, id est, superiores sive montenses, non quod ulli ibidem sint montes, sed à collibus quos occupant. Sura fluvius (quondam inter Russiam & Casanum limes) à meridie veniens, centum pene milliar. Russic. infra Novogardiam in Volgam influit; supraque confluentem ad dextram Suræ ripam Basilius castrum locavit quod ab ipsius nomine VVasilgorod appellatur. Ab Occa flum. orientem & eurum versus vastæ occurrunt silvæ, quas Mordvvæ populi inhabitant, à Russis diversi, & proprio idiomate utentes; durum hominum genus, qui pagatim incolentes, ferina & melle victitant, pellibusque pretiosis inprimis abundant; militiæ non inidonei, fere pedites militant, arcubus longis conspicui, & sagittandi peritia noti; quibus artibus latrocinantes Tartaros sæpe fortiter repulerunt & multarunt.

Rhezan Ducatus.

A Novogardiæ inferioris Ducatu, declinando nonnihil ad occidentem, Rhezan provincia jacet inter Occam & Tanaim fluvium. Objacet autem Moscuæ provinciæ ad ortum, Aka ab illa divisa. Hic principatus cæteris omnibus Russiæ provinciis longe præstat fertilitate; nam ager illius frumenti culmos tam dense profundit, ut equi difficulter transire possint: præterea magna ibidem mellis, piscium, avium, ferarumque est copia: arborum fructus quoque longe sunt præstantiores quam in reliqua Russia. Incolæ audaces & bellicosissimi. Principalis urbs, *Rhezan*, ad Occæ ripam sita, & fere è ligno structa: Occa fluvius non procul ab urbe insulam facit, quæ Strup appellatur. Fuit quondam magnus Ducatus, Principemque habuit nemini obnoxium; nunc autem Ducatus hic Moschico imperio accessit. Cætera oppida sunt *Corsira*, ad ripam Occæ fluminis, oppidum item ligneum,

ligneum, xxviii mill. distans à Rhezan; quod & quondam Dominum habuit sui juris; nunc Mosco paret. *Tulla*, oppidum ligneum, xl fere mill. Polonic. à Regezan; xxxvi à Moscua versus meridiem. Basilius Ioannis Magnus Dux hic castrum è lapide construxit, ad ripam fluvii, qui idem cum oppido nomen habet; Vppa autem fluvius ab ortu castrum alluit, Tullæque flu. junctus, Occæ supra Vorotin xx fere milliar. commiscetur. Hoc quoque oppidum ad tempora usque Basilii proprium habuit Dominum. *Odoiovv*, castrum ad Tullæ & Vppæ confluentem in Occam. A quo versus meridiem Msczeneck jacet, locus palustris; ubi quondam arx fuit ejusdem nominis, cujus tantum rudera hodie visuntur: circa tamen illam habitant non pauci in taguriolis, qui quum à Tartaris infestantur, in palustria hæc loca se cum suis recipiunt. Distat denique Msczeneck à Moscua lx mill. Polonica, à fontibus Occæ xviii. *Coluga*, oppidum & castrum ligneum, ad Occæ ripam, xxxvi milliar. Polonic. à Moscua. magnus Dux hic præsidium alit adversus Tartaros. *Vorotinia*, urbs & castrum: ad Occæ ripam; distat à Coluga iii milliaria; ducatus titulo insignis.

Sibe-

Siberiensis sive Severiensis provincia.

SEveriensis ducatus est amplus, & rebus omnibus affluens. Ejus latitudo à Borysthene flu. ad Msczenek castrum, quod supra dirutum diximus, extenditur; & vastos & incultos campos passim occupat. Severienses Duces sui juris fuerunt, sed postea magnis Lithuaniæ Ducibus multos annos paruerunt. Polonis quoque, quum magnus ducatus, Iagelone baptizato, ad Polonos pervenisset, tributum persolverunt. Dein à Casimiro Poloniæ Rege, magnoque Lithuaniæ Duce, Iagelonis filio, ad Ioannem magnum Russiæ Ducem defecerunt. Sedes autem hujus Principatus erat in Novvogrodeck. Tandem hi Principes (prout alii multi in Russia) perfidiæ innocenter accusati, à Basilio Principatu sunt exuti. Civitates & arces in hoc ducatu sunt complures, inter quas Novogrod, *Sieverski* dicta, Starodub, Potivolu, Czernigovv, & Bransko sunt celebriores. Sylvæ hermelis, aspreolis, & melle abundant; agri quoque sunt fertilissimi.

Novogrod Sieverski, urbs & arx lignea, olim ducum sedes, distat à Potivolu & Starodub ab una xviii, ab altera xiv mill: à Moscua per Colugã, Vorotiniam, Serensko & Bransko cl milliar.

 Czer-

Czernigovv, oppidum & arx, distat xxx mill. à Kiovia: totidem à Potivolo.

Potivolum, urbs & arx lignea, distat à Moscua CXL mill. Polonica: à Kiovia LX, à Branski XXXVIII.

Novogrodeck, XVIII milliar. distat à Potivolo, XIV à Starodub.

Starodub XXXII mill. à Potivolo.

Smolenscensis provincia.

PRovincia hæc ampla, ad ortum habet Moscuam, ad eurum Siberiam, ad africum Lithuaniam, ad occidentem Livoniam. Metropolis illius *Smolensko*, civitas ingens & insignis, ad Borysthenis ripam sita: in cujus ulteriori ripa arcem habet è roboribus ædificatam, in qua plurima ædificia lignea in formam civitatis exstructa sunt: hanc ex una parte fluvius alluit, ex altera profundis fossis & acutis stipitibus munitur; in medio autem arcis templum est scopulo superstructum, Divæ virgini sacrum. Civitas ipsa in valle sita est, collibus undique & vastis sylvis cincta; distat à Moscua LXXX mill. Polonica.

Cætera oppida sunt; *Drohobus* sive *Drogobusch*, ad Borysthenis ripam, LXXII mill. à Moscua, XVIII à Smolensko. Hugra amnis profundus non longe ab hoc oppido oritur in sylva quadam, & inter Collugam & Vorotiniam influit in Occam. Hic fluvius quondam Lithuaniam à Russia dividebat. *Wyezma*, oppidum & castrum ligneum, ad ripam flu. ejusdem nominis, qui haud procul inde in Borysthenem illabitur; distat à Moscua XLV mill. à Mazaysko XXVI, à Drohobus XVIII. *Mozaysko*, oppidum & castellum ligneum; distat à Moscua XVIII mill. versus meridiem; à VVyezma XXVI. hic Princeps Russiæ quotannis venatur, præsertim lepores albos, quorum magna hîc copia est.

Bielskia Ducatus.

BIelskia principatus Russiæ, quondam sui juris principem habuit; qui magnis Lithuaniæ ducibus, Iagellonis filiis, (à quibus Basilius, Princeps Byelskiæ, ad Basilium Russiæ ducem defecit, ducatumque totum illi subjecit) tributum pendebat, nunc Russiæ Dux titulum illius usurpat. Civitas præcipua *Byela*, cum castello, ad ripam flu. Obsekæ in vastis sylvis sita, & LX milliar. Polon. à Moscua, XXXVI à Smolensko, à Toropetz XXX abjuncta.

Rschoviæ Ducatus.

DVcatus hic latissime patet, à Moscua versus occasum. Leporibus albis abundat hæc provincia, quos Duces Russiæ hic sæpe venantur. Principalis illius civitas *Rshevva*, cum arce utraque

lignea, ad Volgæ ripam sita, XXIII mill. à Moscua. Vltra hanc aliquot mill. occidentem versus sylva est VVolkovvskiles; in qua jacet palus VVronovv; è qua exit fluvius quidam, qui duobus milliar. Polon. progressus in lacum Volgo influit, & aquis multis auctus rursus egreditur, & deinceps Volga à lacu dicitur.

Cætera oppida sunt; *Woloczk* urbs & arx lignea, XXIV mill. à Moscua versus occidentem, XII à Mosaysko, XX à Tvveria. *Wielikye luki*, urbs & arx lignea, CXL. mill. à Moscua, LX à Novogrodia magna, XXXVI à Polosczko; præterfluit Lovat fluvius, qui inde septentrionem petens, in Ilmen lacum juxta Novogrodiam magnam ingreditur. *Toropyec*, urbs & arx, XVIII milliar. à VVyelikie Luki, ad confinia Ducatus Lithuaniæ.

Tvverenzis Ducatus.

VNa è maximis Russiæ provinciis. Metropolis illius *Tvveria*, quam Volga fluvius interlabitur: in altera Volgæ ripa castellum habet ligneum, juxta quod Tvvercza fluv. in Volgam confluit. civitas hæc monetam propriam habet argenteam, quæ valore Moscovicæ æquatur. distat à Moscua XXXVI mill. versus occidentem æstivum. Est & *Tersack*, oppidum X mill. Polon. à Tvveria distans; cujus olim dimidia pars Novogro-

grodiensi provinciæ attributa fuit; altera Tvveriensi Ducatui; quem Ioannes Basilides primum occupavit.

Plescovicensis Ducatus.

AMplissima provincia, & sui quondam juris, donec à Ioanne Basilide anno CIↃ IↃ IX occuparetur. Metropolis illius Pleskovia, Russis *Pskovv*, ad lacum Pskovvam sita; ex quo ejusdem nominis fluvius emergit, ac mediam urbem interluit, & sex mill. emensus in lacum Czuczko vel Czudzin ingreditur: per quem facilis in mare Balticum esset navigatio, nisi scopuli quidam non longe ab Ivvanovvgorod & Nierva castris in finibus Livoniæ impedimento essent. Hæc urbs, quod in Russia rarissimum, muro cincta est; dividiturque in quatuor partes, quarum singulæ muro cinctæ. Distat à Novogrodia magna XXXVI mill. versus occasum. Hæc civitas proditione sacerdotum in Russiæ Ducis manus devenit, qui cives in Moscuam traduxit, & Russos in illorum locum substituit.

Novogrodiæ magnæ Ducatus.

PRovinciæ hujus principatus olim totius Russiæ longe amplissimus fuit. Ejus metropolis est Novogrodia magna, Russis *Novogrod Wielki*. Continet ambitu suo circiter duas verstas. In ea sunt

monasteria septuaginta, crassis lateritiis muris septa, & plurimis rotundis turribus ornata, quæ fere æneis tegulis tectæ sunt: alioquin cæteræ ædes è trabibus ligneis compactæ sunt;quibus & vallum constat, & semitæ stratæ sunt. Distat ab æquatore quinquaginta octo gradibus & xxv scrupul. Interfluit fluvius navigabilis VVolchovv sive VVolcho ; qui ex lacu Ilmen II verstis supra civitatem emergens, infra illam & xxxvi mill. ab origine sua in alium lacum Ladoga dictum se mergit. Lacus autem Ilmen, in latitudinem quidem xii, in longitudinem vero xviii mill. Polonic. patens duos celebres amnes recipit, Lovvat & Scholonam; unum hunc emittit. Distat urbs à Moscua cxx milliar. Polon. versus occidentem æstivum: à Pleskovia xxxvi; ab VVanogorod & VVielikie Luki xl. Cætera oppida sunt, *Russ*, oppidulum vetustissimum, xii milliar. à Novogrodia: præterfluit fluvius salsus, quẽ oppidani ampla fossa in modum lacus coërcent, & ex aqua in ædes suas per canales derivata salem coquunt. Id oppidum superioribus annis pene dirutum, &, quum olim amplissimum fuerit, uti è ruderibus apparet, nunc tantum tenuis est pagus, cum adjuncto castello, quod vocant *Starra Russa*. *Ivanovv-*

novv gorod arx, à Ioanne Basilide (unde illi nomen hæsit) ad ripam Nervæ fluv. è vivo saxo structa. Iuxta hanc arcem jacet civitas Nerva, Russica dicta, ad discrimen alterius Nervæ quæ ad alteram ripam ex opposito jacet, quæ Livoniæ tribuitur. Vtraque autem dicitur Nerva à fluvio qui ex lacu Czudzko effluit, &, Pskovva & Vielika Reka amnibus acceptis, has interluit, alveo bombardæ jactum lato, indeque in mare Livonicum se exonerat. *Iamnia*, castrum xii milliar. ab Ivvanovvgorod, ad Plussæ fluv. ostium, septentrionem versus. *Coporogia*, urbs & castrum iv milliar. à Iamnia, ad ripam fluvii ejusdem cum urbe nominis. Hinc septentrionem versus xxv mill. per Oressek & Corellam urbes, ad Polnam fluvium pervenitur, qui Russorum imperium à Finlandia Sueciæ Regi subjecta dividit.

A Novogrodia magna, xxx milliar. intervallo distat *Vodzka* regio, inter occidentem & septentrionem sita, cujus incolæ proprium idioma habent, nonnihil à Russico diversum: hic animalia aliunde invecta colorem album induere suumque mutare perhibent.

Dvvina provincia.

HÆc provincia ad septentrionem sita est, & quõdam ad Novogrodien-

ſem principatum pertinuit; nomen accepit à fluvio Dvvina, qui præterlabitur. Ampliſſima eſt & ſupra c milliaria ambitu complectitur; pauciſſima tamen oppida & caſtra habet; præterquam Dvvinam civitatem in medio regionis ſitam; Colmogram arcem; & Pinegam caſtrum ad fluminis oſtium conditum. Pagis tantum abundat, qui ob ſoli ſterilitatem longe à ſe invicem diſtant. Incolæ ex piſcibus feriſque omnis generis victum quærunt; panis uſum ignorant; pellibus amiciuntur. Solum ipſorum magna parte ſalſum, ita ut ſalem ex illo excoquant & vicinis vendant. Longe alia jam hujus regionis facies, poſtquam variæ nationes huc commerciorum cauſa venire cœperunt, qui antea Narvam petebant.

Vſtiugha provincia.

HÆc provincia Dvvinam provinciam concludit à meridie. Hæc regio olim Novogrodienſibus tributaria fuit; nunc Principi Moſco paret. Incolæ nullum panis habent uſum; piſcibus & ferina victitant; Idioma proprium habent, licet & Ruſſica lingua utantur, Salem è Dvvina provincia petunt. Omnis generis ferarum pellibus abundant, pręcipue vulpinis nigris, quæ nonnunquam Zebellinis æquiparantur. Zebellinorum pelles hic paucæ, neque admodũ laudatæ. Præcipua civitas *Vſtiug*, cum ſua arce, ad ripam Suchanæ fluvii condita. Vſtiugh dicitur ab *Vſtia*, quod *Oſtium* Latinis denotat, & *Iugh* fluvio, qui ex meridie in ſeptentrionem labens, ad cujus confluentem in Suchanam primo ſita fuit, nunc ad dimidium milliare ſupra confluentem illius jacet.

Vologda provincia.

PRovincia hæc inter orientem & ſeptentrionem jacet; tota paludoſa eſt & ſylveſtris, ita ut viatores difficulter itineris rationem inire poſſint, propter crebras & pene invias paludes & fluviorum mæandros. Quondam ſub Novogrodiæ magnæ ditione fuit. Principalis illius urbs *Vologda*; quæ arcem habet & natura loci & opere munitiſſimam; in qua magnus Ruſſiæ Dux tempore neceſſitatis partem theſaurorum ſolet recondere; unde illam lateritio muro craſſo & alto cingendam curavit. Abeſt à Iaroſlavv L milliarib. Polonicis, à Bieleiezoro XL, & LIX. gradib & X ſcrup. ab æquatore. Fluvius Vologda ex occidente in ſeptentrionem defluens & in Dvvinam confluens ſtringit illam; à quo ipſi, uti & provinciæ, nomen. VVaga fluvius, omnis generis piſcibus abundans, inter hanc & Bieleiezorum è paludibus

in densissimis sylvis oritur, ac in Dvvinam fluvium illabitur. accolæ hujus fluvii panis usum penitus ignorantes, ferinis carnibus ut plurimum victitant; abundant pellibus vulpinis nigris & cinericei coloris.

Bieleiezoro Ducatus.

Bieleiezoro (quasi *album lacum* dicas) ampla est regio, una è Ducatibus Russiæ, ad septentrionem sita, juxta ingentem lacum, à quo ipsi nomen inditum. Patet lacus in longitudinem XIII milliar. Polonica, totidemque pene in latitudinem. Circiter triginta amnes recipit, & unum tantum Sosnam emittit, qui XV milliar. supra Yaroslavv & IV infra Mologam Volghæ fluvii alveum subit. In hoc lacu arx jacet, natura loci munitissima, & inexpugnabilis credita, in quam Russiæ Dux thesauros suos recondere consuevit, & tempore necessitatis veluti ad asylum se recipere. Regio pene tota palustris est, & silvosa, ideoque & aditu perdifficilis, ita ut non nisi aquis glacie constrictis, aut pontibus è transversis arboribus stratis adiri possit. A lacu Bieleiezorio ad sagittæ jactum alius jacet lacus, sulphur copiose proferens, quod fluvius quidam ex illo emergens, veluti spumam supernatantem devehit. Ejus præcipua urbs

&

& arx *Bieleiezoro*, ad lacum supradictum sita, distat à Moscua C milliaria, & à Novogrodia magna totidem.

Iaroslaviæ Ducatus.

PRovincia hæc ampla & fertilissima, præsertim ea parte qua Volgham fluvium contingit. Ducatus olim secundogenitis magnorum Russiæ Ducum attribuebatur; in quorum progenie aliquandiu mansit, & proprios habuit Dominos, quos Ioannes Basilides, Russiæ monarcha, principatu spoliatos, in servitutem redegit, parva admodum in provincia redituum parte ipsis relicta. ex horum progenie qui supersunt, Knesi, id est, Duces Iaroslavvsci dicuntur. Principalis illius urbs *Iaroslavv*, amplissima, cum arce sua lignea, distat à Moscua XLV milliar. Polonicis, ad Volgæ ripam sita.

Rosthoviæ Ducatus.

HIc Ducatus olim post Novogrodiam magnam, inter Russiæ principatus præcipuus & antiquissimus habebatur, & secundogenitis Ducum Russiæ attribuebatur: quorum posteri à Ioanne Basilide illo fuerunt spoliati, novissimo hęrede anno CIↃ IↃ LXV indigne trucidato, & stirpe penitus deleta. Præcipua illius urbs *Rostovv*, cum arce sua lignea, sita est ad lacum quendam, è

quo

quo Cotorea fluvius emergit, & Iaroslaviam civitatem præterlapsus illabitur in Volgam. Archiepiscopum suum habet urbs, distatque à Moscua milliar. Polon. XXXIV.

Reliqua oppida sunt; *Vglitz*, cũ suo castello, ad Volgæ ripam, distans à Moscua XXIV milliaria, à Iaroslavia XXX. *Chlopigrod* urbs, distans ab Vglitz II mill. Polonica. hic frequentissimæ nundinæ celebrantur, ad quas Sueci, Livones, Lithuani, Tartari & aliæ nationes confluunt; rerum tantum permutatione hic utuntur. *Pereaslovv* urbs & arx ad lacum quendam sita, XXIV milliar. à Moscua, X à Rostovia. Iuxta hanc lacus est è quo salem coquunt.

Susdaliensis Ducatus.

PRovincia hæc Rostoviæ & VVolodimeriæ contermina est, olim inter præcipuos Russiæ principatus habita, & secundogenitis magnorum Russiæ Ducum attributa, quorum posteris à Ioanne Basilide in eundem modum fuit erepta. Metropolis illius *Susdali* civitas & arx, in qua sedes Episcopalis est. quondam totius Russiæ metropolim fuisse volunt. Reliqua oppida sunt: *Costromovvgorod*, urbs cum castro, ad confluentem Costromæ amnis in Volgam sita, XX mill. à Iaroslavia versus orientem

tem æstivalem. *Galicz*, urbs & arx, quæ minori provinciæ nomen dedit, quæ ob crebras paludes, amnes, & densissimas sylvas pene invia est.

Viatka regio.

HÆc provincia fere tota palustris est, & sterilior; melle tamen, piscibus & feris omnis generis abundat; Ceremissarum latrociniis obnoxia. Nomen habet à Viatka fluvio, qui in Camam influit. Ad hujus ripam sitæ sunt *Chilinova*; & IV milliaria infra hanc *Orlo*; deinde VI milliar. ab Orlo versus occidentem *Sloboda* & *Cotelnicz* civitates, ad Rheczieczæ fluvii ripas, qui ab oriente fluens in Viatkam influit. Hæc regio olim sub Tartarorum dominio fuit, donec à Basilio magno Russiæ Duce ipsis eriperetur: plurimi tamen Tartari ultra citraque Viatkam in campestribus hodieque habitant, præsertim juxta Viatkæ in Camam fluvium confluentem. Distat hæc regio à Moscua CL milliar.

Permia regio.

AMplissima provincia, distans à Moscua CCL miliar. In ea est urbs ejusdem nominis ad Vischoræ flu. ripam sita; qui decem milliaria inde emensus in Camam se condit. Indigenæ hujus provinciæ pane rarissime utuntur, ferina fere omnis generis victitantes. Idioma pecu-

peculiare, litterasque à Ruthenicis habent diversas, à Stephano Episcopo inter Sanctos à Russis relato, qui hosce ad fidem Christianam convertit, inventas. Plurimi illorum nihilominus hodieque sunt pagani & idololatræ, passim in sylvis degentes. Hyeme trahis iter super nives faciunt, quas aut canes aut cervi albi (quos in hunc usum cicurant & domi alunt) ducunt. Pedites vero nartis suis (quemadmodum & in aliis plurimis Russiæ locis consuetudo est) celerrime super nives feruntur. Sunt autem hæ nartæ, ligneæ soleæ, duos tresve cubitos longæ, quibus pedibus subligatis & baculo oblongo atq; acuminato suffulti, tanta celeritate feruntur, & colliculos, truncos, foveasque transiliunt, ut nullus equus, licet agilis, eos cursu consequi possit: hocque modo feras omnis generis capere & telis configere solent.

Sibier provincia.

HÆc provincia ad Camam fluvium jacet, inter Permiam atq; Viatkam; videtur urbibus & castris omnino vacua: Regio tota palustris & sylvis opaca, & ob vicinitatem Tartarorum magnam partem deserta. Indigenæ proprio idiomate utuntur: panis usum nesciunt; ferina carne vescuntur. Mercimonia aspreolorum pellibus (qui apud illos

illos præstantissimi reperiuntur) exercent, easdemque magno Russiæ Duci pro tributo pendunt. In hac provincia Iayczk ingens fluvius oritur, qui per Tartarorum campestria Caspium mare petit.

Iugra provincia.

IVgra, sive Iuhra, cujus indigenæ Iuhri vel Iugrici appellantur, ad oceanum septentrionalē sita est: ex ea Hungaros ob sterilitatem soli olim emigrasse & ad Mæotidis paludes consedisse volunt; atque inde postea in Pannoniam ingressos, à suo nomine Iuhariam dixisse, quæ jam Hungaria audit. Indigenæ hujus regionis magno Russiæ Duci tributum pendunt, & pene eodem cum Hungaris idiomate utuntur, uti ferunt; nam Herbersteynius sibi compertum negat.

Petzora Regio.

HÆc provincia secundùm mare glaciale longo tractu se extendit versus arctum atque orientem. Nomen capit à flumine Petzora, qui à meridie descendens juxta oppidum & castellum Pustoziero, sex amplis ostiis in mare glaciale se exonerat. ad utramque fluminis ripam jacent montes, quos Russi Ziemnoipoias vocant, id est, cingulum terræ: quorum juga ob continuos ventorum

torum flatus nihil herbidi sortiuntur, sed fere perenni nive rigent: crescunt tamen ibidem ingentes cedri, circa quas nigerrimi zibellini reperiuntur: multæ quoque aves rapaces, præcipue accipitres albi, aucupio aptissimi, quibus Duces Russiæ plurimum utuntur. Hos montes ab antiquis Riphæos & Hyperboreos dictos volunt. Qui Russia Petzoram petunt, iis per Vstiugam, & Dvvinam, Permiamque iter est. Incolæ hujus regionis simplicissimi sunt: Idioma habent proprium, & panis usum ignorant: Anno demum CIↃ IↃ XVIII fide Christiana imbuti & baptizati fuerunt. Ad ostium fluminis situm est oppidum & arx Pustejezoro. Vltra quod secus mare degunt Samoeidæ, qui Russis Samogedz, id est, seipsos comedentes, appellantur: Hæ gentes advenarum consortia fugiunt; avibus & feris omnis generis, adeoque pretiosis pellibus, supra modum abundant; & vicinum mare multis piscibus fætum est; & belluis quas *Mors* vocant Russi; quarum dentibus utuntur ad manubria ensium atque cultellorum. Ad eundem fluvium jacet Papinovvgorod oppidum & castrum; cujus accolæ Papini vocantur, & diverso à Russis utuntur idiomate: tributum pendunt Russiæ Duci. Pustosera oppidum

dum (prout ab Anglis observatum fuit) exiguum est, & circiter centum domiciliis ligneis constans. Hibernis mensibus intensissimum hic est frigus, quum & mense Augusto flumen glacie cōstringatur, & raro ante medium Majum solvatur. Distat ab æquatore LXVIII grad. & 30 scrupul. Ad ejusdem flu. ripam jacet Vstzilma pagus, constans triginta aut quadraginta ædibus; LXVI grad. & 30 scrupul. ab æquatore abjunctus.

Obdoria Regio.

OBdoria ab Obby fluvio nomen accepit, qui è Kitaysko amplissimo lacu exiens, & ab oriente in septentrionem labens, sex ostiis in oceanum glacialem descendit: ad oppidum autem Obby tam amplum est hoc flumen, ut XVI milliaria Polon. aut LXXX verstas Russic. patere credatur; vixque biduo, licet aura obsecundante, trajiciatur; supra fidem piscosum. Accolunt Vogulici & Hugritzchi populi, Russiæ Principi obnoxii: qui varia genera animalium hic capiunt. In hac regione haud longe à fluminis ostio visitur idolum antiquissimum è lapide excisum, celeberrimum in hisce partibus, & quod hi populi summa veneratione adorant; *Zolota baba* Russi vocant, id est, auream anum; habet enim similitudinem anus infantem

gremio tenentis, & alterum juxta se habentis, quem illius nepotem dicunt indigenæ. Ab Obby fluvio à parte sinistra ascendendo, Calami populi in campestribus degunt, Russiæ Duci tributum pendentes. Infra Obby fluvii ostia complures sunt amnes, Irtisca, Beresvva, Sosa, Tachnim, Danadim, & alii è montibus Ziemnoipoiis emergentes; quorum accolæ itidem Duci Russiæ tributum pendunt. Hæc rerum facies fuit cum Herbersteynius legationem apud Moscum obiret: postea Theodoro rerũ potiente, circum flumen Obby aliquot arces à Russis fuerunt exstructæ, validis è nemoribus illic excisis trabibus intertextæ, terraque oppletæ, & præsidiis communitæ; coloniæ eò deductæ, è Russis, Tartaris, Polonis aliisque nationibus mixtæ. multi illuc exules, homicidæ, aliique facinorosi ablegantur, unde sensim populosæ societates ibidem constitutæ.

Condora Regio.

PRrovincia hæc ad oceanum septentrionalem itidem sita, Obdoriæ regioni finitima est; tota silvosa & variis amnibus divisa. Indigenæ proprio idiomate utuntur, & Zolotam Babam idolum paulo ante commemoratum venerantur. ferina victitant; & pretiosas pelles

les Russiæ Duci pro tributo ferunt. Nullæ hic urbes aut arces, ac ne pagi quidẽ.

Lucomoria Regio.

HÆc Regio longo tractu juxta mare septentrionale protenditur. Incolæ passim in sylvis & campis degunt. Huic regioni confines sunt; Grustintzi & Serponovvtzi, à castro Grustina ad lacum Kitaysko sito ita dicti. Ab hoc lacu homines nigri, communis idiomatis ignari, ad Grustinam arcem solent accedere, varias merces deferẽtes, præcipue uniones, gemmasque varias, quas Grustintzi ab ipsis permutatione mercãtur. Omnes autem Lucomoriæ incolæ magno Duci sunt vectigales. Ex Lucomoriæ montibus Cossin fluvius oritur, qui in magnum fluvium Tachnim descendit.

Loppia Regio.

A Lucomoria ultra tendendo secundũ mare glaciale Loppi populi agunt, barbarum & brutum hominum genus, qui incertis sedibus vagantur, piscibus & ferina victitãtes, & panis usum omnino ignorantes. Idioma proprium habent, & Russiæ Duci tributum pendere dicuntur. Regio illorum frigidissima est.

Ceremissi populi.

CEremissi, Mordovotes, & Vachines, inter Viatkam & Vologdam provincias, vastas sylvas sine certis laribus

occupant: magnam partem Pagani, quidam & Mahumetani; latrociniis & magicis artibus infames. Melle & ferina ut plurimum victitant. Durum hominum genus, & sagittandi peritissimum. Russis sunt vectigales. Hi populi Volgam utrimque accolunt. quorum illi, qui dextram Volgæ ripam versus arctum accolũt, Logovi agnominãtur, à fœni struibus; qui sinistram & versus meridiem, Nagorni, quod montana incolant.

Mordvvæ populi.

A Nisinovogorod orientem & meridiem versus vastæ occurrunt sylvæ, quas Mordvvæ populi incolunt, homines duri & bellicosi, & proprio idiomate utentes, partim idololatræ, partim Mahumetani. mulieres decoris gratia ungues nigro colore inficiunt, apertoque capite & passis crinibus incedunt. Ceremissis Nagornis vicini sunt, qui non pauci ipsis sunt permixti.

Cazan Regnum.

CAzan regnum, civitas & castrum ejusdem nominis, ad ulteriorem Volgæ ripam, LXX fere milliar. Germ. à Novogrodia inferiore: ad orientẽ Tartaros finitimos habet, qui Schibanski & Kosatski vocantur. Cazan urbs abest à Viatka arce LX mill. German. Incolæ sunt Tartari, sed cæteris cultiores & urbanio-

baniores: quos Basilius Russiæ Dux adegit ut se subjicerent ipsius imperio, atque ejus arbitrio Regem acciperent. Postea sæpius rebellarunt, & gravia damna Russis intulerunt, quæ Herbersteynius prolixe narrat. Cazan pulchrum est oppidum, prout sunt oppida Russię universa: in edito monte adjunctam habẽs arcem & natura & opere munitã. Distat ab æquatore LV grad. & XXX scrupulis.

Astracan.

ASTracan urbs opulenta, magnumque Tartarorum emporium, decem dierum itinere infra Cazan, ad citeriorem Volgæ ripam sita, & longe supra illius ostia. Sita est urbs in insula amnica, ad clivum montis, habetque arcem ligneo vallo septam, quali & ipsa cingitur. Insula hæc patet in longitudinem milliar. XII, in latitudinem III; distatque ab æquatore XLVII (aliis XLVI) grad. & X scrupul. Nullis arboribus, ac ne gramine quidem vestita; solo effœto & quod frumentum maligne admodum producit: unde hic magna annonæ penuria; incolæ autem magna ex parte piscibus vitam tolerant; quos passim in oppido ad solem & ventum siccant; unde tantus fœtor prodit, ut aërem ipsum inficiat, qui hic hominum valetudini minus propitius est; & tantum muscarum

copiam generat, ut vix alibi tantam videre liceat.

Itinerum & fluviorum à Moscovia in Siberiam, Samoiediam & Tingoësiam ducentium, itemque oppidorum à Russis in illis regionibus conditorũ descriptio.

EX urbe Soil ad *Witsogdam* oppidum (situm ad flumen ejusdem nominis, quod influit in flumen Dvvinam; quod centesimo à confluente milliari prope fanum Michaëlis archangeli exoneratur in mare album,) contendunt adverso flumine, dum perveniant *Iaviniscum*, oppidulum à Moscis conditum, & Soila septendecim ferè dierum itinere dissitum. quo priusquam deveniant, multa flumina, multas sylvas pertrãseunt. profluit autem *Witsogda* è montibus *Ioegoriis*, Tartariæ ad austrum conterminis, atque hinc, boream versus ad ipsum usque Oceanum procurrentibus. ex iisdẽ montibus oritur & *Pezora*, qui cis fretum *Weygats* Oceano se commiscet. Iavinisco digressi, post trium hebdomadũ iter deveniunt ad *Neemum*, *Quod tam leni per sylvas fluit agmine flumen*, ut inde sibi invenerit nomen. *Neem* namque Latinis significat mutũ. In eo quinque propemodum dies ratibus suis vel scaphis navigant. postea verò, compendii causa, properante videlicet aliorsum Ne-

Ne-emo, sarcinas suas ad unam duntaxat leucam terra portandas curent necessum est. quo facto, *Wiseram* devenitur, flumen è quibusdam rupibus *Ioegoriorum* montium appẽdicibus profluens. eas Mosci *Camenas* vocant. feruntur hinc novem continuos dies secundo VVisera, donec perveniant *Soil Camscoy*, oppidulum refocillandis aliquantisper viatoribus, terrestri deinceps itinere per-recturis, ab Moscis exstructum. VVisera verò continuato aliquantenus cursu, tandem *Camo* se miscet, *Viatcam* Moscoviæ oppidum præterfluenti, & immenso flumini *Rha*, quod & *Volga* dicitur, illabenti. qui quidẽ Volga LXX ostiis exoneratur in mare Caspium, ut ex iis accepi, qui coram id arbitrati sunt.

Oppidum *Soil Camscoy* mediocriter habitatũ est, & pagis compluribus cinctum. Incolæ Russi fere aut Tartari. Pecoris, & præsertim equorum, hic magna copia. Viatorès itaque paululum recreati, sarcinas suas equis imponunt, & per montes ferè contendunt, abietibus, pinis, & raris quibusdam arboribus consitos. Trajiciunt verò inter hos ipsos montes flumen *Soibam*: hinc *Cosnam*, utrumque ad aquilonem procurrens. Distribuuntur autem hi montes in partes tres, quarum duæ priores singulæ

 bidui,

bidui, tertia quatridui itinere superantur. Ac primæ quidem nomen est *Coosvinscoy Camen*, alteri *Cirginscoy Camen*, tertiæ *Podvinscoy Camen*. Et sunt sane hæc ipsa montana, ab iis unde egressi sunt terris multum diversa. Pulchriores in iis & arboribus densiores sylvæ, varias passim gignentes stirpes. Frequentantur autem hæc tria deserta à Tartaris fere & Samojedis, nihil quam pretiosas pelles, Imperatori Moscorum pendendas, in iisdem venantibus. Montes *Podvinscoy Camen*, cæteris altiores, ac nivibus passim & nubibus cooperti, ideoque viatoribus superatu difficiles. Fiunt tamen paullatim declives. Hinc *Vergateriam* devenitur, in quo oppidulo subsistendum est, usque dum appetat ver, idque ob flumen *Tæram*, quod vicinis illic locis exortum, reliquo anni tempore perquam vadosum est. At verò, *Vere novo, gelidus canis cum montibus humor Liquitur, & magnis accrescunt auctibus amnes*, scaphis & lembis trajicitur.

Vergateria primum est terræ Siberiæ oppidum, ac non nisi ante annos viginti & unum, (*scripta hæc anno 1612*,) una cum aliis aliquot oppidis, cœptum condi. Est autem & tectis mediocriter frequens, & coluntur hîc agri, non secus quam in Moscovia. Residet hic Imperatoris

toris Moscoviæ nomine Gubernator, qui magnam quotannis, initio statim veris, frugum & annonæ copiam, in omnes præsidio militari munitas per universam Siberiam arces fluminum via, distribuit. quin & Moscis trans Obby degentibus eadem succurrendum est via. nec enim adhuc ibi colitur tellus, & Samojedæ (ut diximus) ferina ut plurimum victitant. Secundo Toëra quinque dierum itinere devenitur *Iaphanim*, oppidum ante biennium structum & colonis infestum. Hinc rursus feruntur secundo Toëra, & biduum sic progressi, coguntur hoc flumen, ob anfractuosos ejus meatus, subinde trajicere, quo videlicet faciant viæ compendium. Habitant jam in his locis Tartari passim & Samojedæ, pecuaria fere navicularia que se sustentantes.

Tandem relicto Toëra, ad ingens flumen *Tababum* deveniunt, ducentis circiter leucis Vergateria dissitum: & hinc *Tinnam* porro contendunt, oppidum populosum, & ab iis quos ante diximus conditum. multi vero & rhedis, hiberno tempore, duodecim fere dierum spatio, *Iaphani Tinnam* perveniunt. atque hic magna pellium pretiosarum inter Moscos & Tartaros Samojedasque vigent commercia. estq; commodus val-

de hic locus iis,quibus non nisi semestri spatio decretū est emanere.sed multi ulteriora scrutantur, & longe trans Obby ortum & meridiem versus contendunt.

Tinna devenitur *Tobolsca*, Siberiensium oppidorum metropolim, in qua ipsa Siberiæ, ac Moscorum in ea supremi Proregis, sedes. Deferuntur huc annuatim ab reliquis tractus totius oppidis, tam cis quam trans Obby, tributa: quæ in unum collecta, & præsidiario milite circumsepta, in Moscoviam porro ad Imperatorem perferuntur. Severissime quoque hic dicitur jus, & tenentur quotquot sunt in Samojedia Siberiaque Gubernatores huic uni parere. Vigent præterea rerum è Moscovia advectarum in hac urbe commercia. confluentibus eo è tractu australi & ab extrema fere Tartaria Tartaris, aliarumque nationum hominibus, qui,quò longius pervagatur regionum istarū fama, eò frequentiores concurrunt.Vnde magna profecto redit ad Moscos utilitas, qui tam placide subjugarunt has gentes, ut nihil ipsis nunc metuendum sit, adeo eas sibi habent addictas. Exstructa sunt insuper passim templa & ædes sacræ, in quibus Græca exercetur religio, quæ apud Russos aliosque septentrionis populos in multo usu est,licet variis superstitioni-

stitionibus depravata, utcumque sit,nemo illic invitus ad fidem cogitur, sed adhibentur à Russis lenia quædam remedia, quibus homines illi persuadeantur, ac lucrifiant.

Sita est urbs *Tobosca* ad flumen *Yrtim*, quod rapidissimo cursu,& ceu alter quidam Danubius, ab austro exortum, in Obby aquas suas evolvit,videturque ex eodem cum illo tractu profluere. ab altera parte fluvius *Tobol* est, unde urbi nomen. In hunc influit flumen *Tassa*, quod ab aquilone, & certis illic ad oram montibus,videtur profluere.ad hujus ripam Mosci nuper oppidū condiderunt, *Pohemium* nomine, petitis è Siberia incolis habitatum, non alia quidē de caussa,quam quod agro cingatur eximie fertili, tum & perquam amœnis sylvis, variarum ferarum nutricibus, pantherarū nempe, lyncium, vulpium, sabellorum, & materarum. Distat vero Tobolsca Pohemium duarum vel circiter hebdomadarum ad aquilonem itinere. *Yrtis* pari fere ab Tobolsca spacio Obby sese commiscet. atque ad ejus ostium conditum fuit oppidum *Olscoygorotum*; sed postea, jussu Gubernatoris Siberiæ dirutum: nulla quidem tunc addita caussa, quam ego tamen suspicor fuisse nimiam frigoris vehementiam, vel quod ipsum oppi-

oppidum mari esset vicinius, quam ipsi vellent, metuerentq, ne quid inde suboriretur incommodi. quocirca in quadam Obby fluminis insula, L plus minus supra dirutum illud leucis, oppidum condiderunt, cui nomen *Zergolta*.

Atque hinc adverso flumine navigantes, contractioribus utuntur velis, sive quod languidum spirent venti, sive ob altitudiné ripę, adeo quidem, ut licet amplissimus passim sit Oby, scaphas tamen in eo funibus protrahant, eodem plane quo Moscoviæ fluvios superant modo.

Ducentis supra Zergoltam leucis *Novinscoiam* deveniunt, arcem tredecim abhinc annis exstructam, quo tempore magnus Gubernator certos è Siberia homines eò dimiserat, terras humano generi commodas atque oppidis exstruendis idoneas indagaturos. Hanc igitur arcem tunc temporis condiderunt, & præsidio aliquo militum munierunt, tractu perquam amœno, salubri, tepido, fertili, & in quo maximus rara specie bestiarum & avium numerus. Arx ipsa ad euronotum sita excrevit paulliatim in civitatem. Cujus incolis fuit injunctum ut ad ulteriora tepidioraque loca pedetentim progrederentur, & candide ubique negotiarentur, obvios quosque populos benigne humaniterque tractātes,

tes,

tes, quo latius tandem regnarent, ac Russicum nomen diffunderent. quare gregatim eo profecti, & ad quadringentas in mediterranea leucas progressi, pulchros quidem, sed desertos invenerunt terrarum tractus. Cum vero decem abhinc annis, ducentas adverso Oby leucas progressi, incidissent in regionem non minus uberé quàm amœnam, quæque & tepida admodum esset, & nullo plane laboraret incommodo, hyeme nimis quàm brevi, ac propemodum nulla; sumsere hinc occasionem in Sjberiam revertendi, atque hæc in Moskovia porro denuntiandi. Imperabat ibi tunc temporis Borius Goddenovius, qui accepto tam lęto nuntio, rem minime differendam censens, illico in mandatis dedit Gubernatori Siberiæ, ut quā mox curaret ibi condendam urbem. Paruit Gubernator, & exstructa ejus jussu est arx una cum aliquot domibus: adeo ut luculenta nunc urbs sit. Cui nomen impositum *Tooma*, eo quod intellexerint, magnam Tartarorum multitudinem eo loci olim consedisse, à quibus hæc urbs ob eximiam situs amœnitatem id nomen acceperit. Dicebantur vero hi Tartari etiam tunc habere regem, nomine Altinum. unde factum ut condita primum urbs multos diverso-

rum

rum populorum in campis illis degentium impetus sustinuerit. Nunc vero tam potens est, ut successu temporis videatur & hinc mediocre regnum aliquod surrecturum. Cæterum inter arcem hanc Naxinscoiam, urbem Toomá, atque Siberiam, Mosci multos quotidie detegunt in mediterraneis habitantes populos, quorum aliqui sese *Ostachios* nuncupant, ac cum Tartaris, Samojedis & Russis in unum jam corpus coaluere, amice inter se negotiantes. multi apud eos sunt Reges, Indicis fere similes (de minoribus loquor, non de majoribus Indiæ regibus.) Et ut paucis absolvam, Mosci in illo terrarum tractu tam magnos fecerunt progressus, ut merito nobis mirum videri debeat. Sunt præterea arces oppidaque complura inter Obby & Yrtim fluvios, eodem fere cum Tobolsca tempore condita, & jam lauta. quorum incolę Mosci, Tartari, Samojedæ, ex eorum genere quos cicures appellamus, aliorum qui prorsus barbari sunt adspectu. Et inter oppida primum est *Tara*, quo loci decem fere dierum inter Obby & Yrtim intercapedo est. *Iorgoetum*, ante XV circiter annos exstructum. *Besobia* & *Mangan soiscoigoratum*, utraque supra Iorgoetum ad austrum posita, ad occidentalem

lem vero fluminis Obby ripam incolæ magis magisque in dies student progredi. Cis Obby sitæ sunt urbes *Tobolsca*, *Siberia*, *Beresaia*, & quædam aliæ, ad diversos fluvios conditæ. & exstruuntur in dies plures. trans Obby sunt *Narim*, *Toma*, & quædam aliæ, quorum incolæ vice equorum utuntur I rangiferis, vel canibus longe celerrimis, quos cum alio piscium genere, tùm rajis inprimis saginant, quod existiment eo cibo vires iis augeri. *Iorgoetum*, ut supra dixi, in insula fluminis Obby exstructum est. Iam vero & supra Narim ortum versus tendentibus flumen occurrit *Telta*; ad cujus ripam arcem ædificarunt nomine *Comzoysscojam*. cujus præsidiarii milites unà cum Narimensibus, annis abhinc circiter septem, à Gubernatore Siberiæ jussi sunt rectà ad ortum tendere, & ecquæ illic agerent ignotæ gentes, sedulo indagare. Itaque decem vel circa hebdomadarum itinere per vasta quædam deserta progressi, multis per viam pulchris tractibus, multis sylvis atque fluminibus occurrentibus, tandem magalia quædam in campis erecta, & unà hominum quosdam cœtus conspicati sunt. sed cum ducibus uterentur Samojedis ac Tartaris, locorũ illorum gnaris, nihil

nihil timuerunt. Accesserunt ad eos barbari reverenter ac venerabundi, & per Samojedas Tartarosq; significarunt, Tinguesios sese vocari, & secus magni fluminis *Ieniscea* ripam colere, quem ab vulturno quidem adfirmabant profluere, sed ignorare se ejus fontem. Hi homines strumis à mento propendentibus erant deformes, & inter loquendum non aliter glociebant quàm gallopavi. Videbatur eorum lingua non multum abire ab idiomate Samojedarum, qui & plerasque eorum voces edisserebant.

Ieniscea, fluvius longe quàm Obby major, ab ortu habet excelsos montes, inter quos & ignivomos quosdam, sulphur identidem ejicientes. ab occasu planum est solum & insigniter fertile, stirpibus, flosculis & arboribus varii generis consitum. multi quoque in eo peregrini gignũtur fructus, magna avium rariorum copia. inundat campos ad LXX circiter leucas verno tempore Ieniscea, non secus, ut quidem nobis relatum est, quam Nilus Ægyptum: quod non ignorantes Tingoesii, trans ipsum flumen & in montanis tantisper agunt, dum id decrescat; redeuntes deinde, & armenta sua reducentes ad plana.

Tingoesii, gens mire humana, Samojedarum instinctu, subjecere se illico hisdem

hisdem

hisdem à quibus illi regebantur Gubernatoribus, quos reverebantur ceu quosdam deos. quod autem numen, & quo ritu id colant, incertum est, neque sciri hactenus potuit, Moscis negligenter nimis in hæc talia inquirentibus.

Neque mirandum deinceps, si fretum VVaygats obstruatur quotannis ad aquilonem tam immensis è glacie montibus, cum & Oby & Ieniscæa, & innumeri præter hos. quorum nomina necdum sciuntur, fluvii tam immanem ejus effundant vim, ut omnem pæne fidem exsuperet. Fit enim initio statim veris, ut in locis mari vicinis glacies, præ incredibili sua crassitudine simul & multitudine, totas secum auferat silvas. Atque hinc adeo est quod ad littora freti VVeygats tanta passim conspiciatur lignorum undique confluentium copia.

Suscepere præterea ii, quos dixi, longinquum iter trans Ieniscæam, sed nempe recta ad ortum via; & ad austrum vix ausi deflectere; assumtis secum aliquot Tingoësiis, de quibus didicerant habitare complures ad austrum gentes, quæ ab ipsis essent multum diversæ, & quorum reges perpetua fere inter se gererent bella. sed cum aliquot dies progressi nil profecissent, tandem ad suos reversi sunt. Tingoësii tamen, prius in-

D jun-

juncto ut penitius tractus illos lustrarent, receperunt id se facturos, & fœdus jam antè cum Moscis pactum redintegrarunt. Anno insecuto Tingoësii emisere nonnullos suorum directe ad orientem, qui longius aliquanto quam ante progressi, tandem & alium quendam invenerunt ingentem fluvium, Ieniscæa quidem minorem, sed pari rapiditate: cujus cursum aliquot dies secuti inciderunt in quosdam homines, quos cursu antevertentes apprehenderunt, sed eorum sermonem non assequebantur, nisi quod è certis quibusdam signis & vocibus barbarorum *Om Om* subinde ingeminantium, conjecerunt ab altera fluvii parte crebra audiri tonitrua: addebant, & hominum strepitus inibi sæpius exaudiri, & intenso in flumen digito, *Pisida* aliquoties repetebant. unde collegerunt Tingoësii, id fluvio nomen esse. vocibus vero *Om Om* divinarunt postea Mosci designari bombos nolarũ. Redeuntes dehinc Tingoësii, assumsere secum nonnullos tractus istius incolas; qui perierunt omnes in via, sive pavore quodam id factum sit, sive aëris insolentia. Ipsi sane Tingoësii mortem eorum moleste ferebant. reversi namque, asserebant, homines esse ingeniosos, corpore bene compacto, oculis parvis,

vis, facie plana, colore fusco, & ad luteum fere vergente.

Hæc cum didicissent è Samojedis, ex tractu Tingoësiorum in Siberiam redeuntibus Mosci, magna statim cupiditate correpti sunt ulteriora ejus tractus investigandi. quare petierunt à Prorege, se, comitibus aliquot junctis, eo dimitti. is vero petitioni confestim annuit, concessa ipsis & militum aliqua manu, injunctoque ut curiose singula quæque explorarent, & Tingoësios, Samojedas ac Tartaros secum assumerent. Atque ita illi Iↄcc vel circiter numero trajecerunt fluvium Obby, & per Samojedarum ac Tingoësiorum terras devenerunt ad Ieniscæam. quo trajecto, perrexerunt porro ad ortum, ducibus usi Tingoësiis: qui non tantum anteambulonum obibant munus, sed de commeatu quoque omnibus abunde prospiciebant, captis mira quadam dexteritate avibus, capris, rangiferis, aliisque id genus feris: quin & piscium non exigua, è fluviis per viam occurrentibus, copia. Progressi ad flumen Pisidam, trajicere tamen non ausi sunt, sonitu, de quo antè acceperant, jam palam audito, quem certo judicabant, non aliud esse quàm æris campani mugitum. flante vero ab ulteriore Pisidæ ripa vento,
 exau-

exaudiebant & hominum & equorum interdum strepitus. vela quoque nonnonnulla, sed paucula, conspicati sunt: unde conjecerunt, esse navigia quæ secundo flumine deorsum tenderent. addebant, vela fuisse quadrata, Indicis, ut arbitramur, similia. Sed nullis plane ab ea ubi constiterant parte usquam conspectis hominibus, cum aliquamdiu illic hæsissent, & verno tempore comperissent flumen valde augeri; (quod tamen vix potest, ut certo narraverint; cum præalta utrimque sit ripa:) tandem longis admodum itineribus, ac non nisi autumno, reversi sunt; referentes, & quidem jurati, sese Aprili ac Majo mensibus admodũ delectatos fuisse pulcherrimo tractus illius adspectu, & cõplures in eo vidisse rariores stirpes, flores, fructus, arbores, aves, feras. Sed enim Mosci talium minime curiosi erant; ut qui nihil captẽt quam lucrum, cætera prorsus inculti.

Quæ post hæc à Russis in hisce partibus gesta fuerint, non satis constat: bellu domesticu impeditos, credibile est.

Influit præter hæc in fluvium Oby flumen *Toas*, profluens, ut videtur, ex locis Ienisceæ vicinis, & vasta quadam in iis sylva: ex qua & alius, non procul ab illo priore, videtur oriri fluvius, Ienisceæ itidem sese commiscens. adeo ut inde

ut inde ab Oby, aqua proficiscantur per terram Samojedarum; &, duabus duntaxat terra confectis leucis, incurrunt in flumen *Torgalf*, quo secundo deferuntur in Ienisceam: estque commoda sane hæc via, & à Samojedis atque Tingoësiis non ita pridem inventa. *Hæc ita hactenus prodita ab Isaaco Massa, Harlemensi anno 1612.*

Iter à sinu S. Nicolai ad Moscuam.

AD Colmogrom	verst. 100.
ad Vstihugam	500.
ad Totmam	250.
ad Vologdam	250.

omne hoc iter 1100 verstar. adverso flumine Dvvina ascenditur.

Ad Yeraslaviam	verst. 180.
ad Rostoviam	60.
ad Perasslaviam	60.
ad Moscuam metropolim	120.

terrestri itinere 440 verstarum.

Iter à Moscua ad Novogrodiam magnam.

AD Ottueram	verst. 180.
ad Torzhokam	60.
ad VVisnovollokum	60.
ad Novogrodam	150.

ab euro ad corum tendendo Russica milliaria 450.

 Iter

Iter à Vologda ad Narvam.

Ad Belozoram	verst. 140.
ad Batagh	80.
ad VVitergenam	40.
ad Ladiskiam	60.
ad lacum Onegam	80.
ad Oheram	90.
ad Narvam	180.
ab aquilone ad africum	verst. 770.

Iter à mari albo ad mare Caspium.

A S. Nicolai monasterio ratibus uniligneis adverso flumine Dvvina ascenditur Vologdam usque, verst. 1100. iter est quatuordecim dierum, noctu & interdiu navigando. rates illas Russi appellant *struogs*. hybernis mensibus equis & rhedis hoc iter octiduo absolvitur: æstivis ob crebras paludes & altum cœnum invium est. A vologda ad Yaraslaviam sunt verstæ 180: Yaraslavia ad ripam Volgæ sita est: à qua porro naviculis descenditur ad mare Caspium usque; intervallum est 2700 verstarum: quod iter triginta integris diebus absolvitur. Volga infra Yaraslaviam, ubi minimum, patet miliare unum in latitudinem.

Iter à Moscua metropoli ad mare Caspium.

A Moscua secundo fluvio Moscua ad Collom sunt xx mill. à Collom uno circiter mill. Moscua confluit in Occam à confluente ad castrum Terrevetisko sunt VIII milliaria. ad Peroslaviam VIII mill. ad veteris Rezaniæ rudera VI milliar. ad Terrecomam XII. ad Cassim, ad Morom XX milliar. ad Nisinovogrod & confluentem Occæ in Volgam XXV. ad Vasilgorod XXV. ad Sabovvshare XVI. ad Svvyasko XXV. Cazan; à Cazan ad Camæ in Volgam confluentem XV. ad Perovolog. ad primum Russorum præsidium, quod Tartarorum vocabulo appellant *Caravvool*, sunt VII verstæ. ad secundum Kameni Caravvool 113 verstæ. tertium Stupino Caravvool 50 verst. ad quartum Polooy Caravvool 120 verst. ad quintum Keezeyur Caravvool 50. ad sextum Ichkebre 30 verst. ad Astracan 30 verst. ad Vchoogh 60 verst. ad insulam Cheterabougori 40 verst. Hic Volga se exonerat in mare Caspium.

II.

Soli cœlique qualitates: fruges, aliaque commerciis apta.

SOlum hujus regionis ut plurimum est leve atque arenosum, pro provinciarum tamen differentia multum varians. Provinciæ enim omnes

quæ ad ſeptentrionem vergunt, quæque ſitæ ſunt verſus ſinum S. Nicolai & Colam, quæq; ad aquilonem tendunt verſus Siberiam & Samojëdarum regionem, fere ſunt infœcundæ, tum ob nemora & denſiſſimas ſylvas quibus horrent, tum ob climatis extremam frigiditatem hibernis menſibus, & æſtatis brevitatem. Secundum utramq; autem Volgæ fluminis ripam inter Cazan & Aſtracan, licet ſolum perfœcundum ſit, agri pene inculti jacent, & regio omnis incolis vacua eſt, præterquam paucis admodum locis ad occidentalem ripam ejuſdem fluminis, ubi magnus Ruſſiæ Dux aliquot caſtella condidit, & præſidia militum collocavit. Cauſa eſt, quod vicini Tartari, qui *Crim* appellantur, neque ipſi oppida condere volunt, vagæ & ambulatoriæ vitæ dediti, & pecuariam tantum exercentes, neque Ruſſum, cujus vires longius ab hiſce locis diſſitæ ſunt, condere permittunt. A Vologda, quæ circiter mille ſeptingentas verſtas diſtat à S. Nicolai monaſterio, ad Moſcuam metropolim, & à Moſcua ad fines Tartarorum verſus meridiem, (quę regio par pene verſtarum ſpacium occupat,) regiones omnes amœnæ ſunt & fertiles, paſcuis juxta atque arvis divites, & pluribus amnibus riguæ. Eadem eſt

eſt telluris facies à Rezania (quod oppidum à Moſcua jacet verſus eurum) ad Novogrodam magnam, & Volosko extremum pene Ruſſici imperii oppidum verſus corum. Nec multum diſſimilis tellus, quæ inter Moſcuam & Smolensko interjacet. Cæterum omnium harum provinciarum faciem plurimum immutant anni tempeſtates. Nam hybernis menſibus altiſſima nive teguntur, maxime tamen verſus arctum. Flumina omnia (etiam rapidiſſima) craſſiſſima glacie conſtringuntur, idque continuis ut plurimum quinque menſibus, ab ingreſſu nimirum Novembris ad exitum Martii. tum enim primum nives liqueſcere incipiunt & gelu ſolvi. Aër hiſce menſibus ſupra modum eſt frigidus, ita ut guttæ aquæ in ſublime jactæ, congelentur antequam decidant: frigus autem adeo penetrabile, ut multi in ipſo foro & alii alibi in campis iter agentes aut penitus deficiant, aut ægre membris exterioribus mutilati evadant. Nonnumquam hyeme ſupra modum ſæviente, lupi atque urſi catervatim è ſylvis fame cogente erumpunt, & obvios quoſque dilaniant, paganoſque interdum in tuguriis ſuis opprimunt. Adverſus hanc frigoris violentiam in oppidis atque pagis, in omnibus ædibus

 habent

habent caldaria sive stuvas modo ipsis peculiari factas, è silicibus aut petris in modum furnorum quæ conclavia multo fumo implent. Mira sunt & fere fidem superant quę de acrimonia frigoris in hisce partibus narrantur, quæ consulto prætereo. Atque hæc quidem hyeme regionum conditio est. Vere vero ineunte tanta repente mutatio incidit, ut sylvæ subito revirescant, gramina emergant, flores emicent, sata pullulent, aves & præsertim lusciniæ tam suaviter ubique concinant, ut nihil ad amœnitatem regionis addi posse videatur. Id autem beneficii regiones hasce à nivibus consequi opinantur, quæ quum hyeme altissimæ sint & solum ubique operiant, solum veluti veste quadam contegunt, &, ne à frigore aduratur, fovent; vere vero ingresso, eædem brevissimo tempore dissolvuntur & liquescunt, solumque, quod fere leve & arenosum esse diximus, humorem large & quam ocyssime imbibit, & à solis radiis perculsum fotumque herbas omnes quam celerrime protrudit. Porro ut frigus hybernis mensibus intensum, ita & æstus æstivis mensibus Iunio, Iulio & Augusto hic longe major quam in Anglia aut nostris provinciis; quo fit ut fruges citius maturentur. Præterea maxima Russiæ pars mul-

multis fontibus scatet, rivulis, lacubus, amnibusque rigatur. Denique maximorum & altissimorum fluminum, quæ regionem permeant, beneficio accidit, ut Russia, quæ bona sui parte quam longissime ab Oceano & aliis fretis abesse cernitur, commerciis apta reddatur, etiam cum remotissimis ab illa provinciis: alia enim flumina in mare Balthicū descendunt, alia in oceanum septentrionalem; maximum autem illorum flumen Volga etiam in mare Caspium penetrat; ita uti cum Persia & aliis Asiaticis regionibus communicet, & merces omnes Asiaticas per mediam Russiam facile ad oceanum perducat.

Inter ea quæ Russia producit in usum indigenarum, primum locum postulant fruges: triticum nimirum, quod interdum vilissimo pretio hic venire solet: secale, quod solum ante hyemem serunt, quum cætera farra verno tempore terræ mandent; hordeum, avena, pisa, fagopyrum, & psnytka oryzæ sapore admodum similis. Quæ frumenta omnia tanta copia hic proveniunt, ut indigenis & vicinis nonnunquam abunde sufficiant: quod si quando hic annonæ caritas accidit, id potius Nobilium fraude fit quam regionis infœcunditate. Sunt tamen in magni Russiæ Ducis dominio pro-

provinciæ aliquot farris inopes, uti Permia & aliæ quædam ſeptentrionales, quæ panis è frugibus uſum fere ignorant, niſi quum interdum illum à vicinis accipiunt; quarum incolæ panes è radice quadam, quam vocant *vaghnoy*, coquunt; interdum & ex interiore medulla abietum.

Quæ autem & indigenis ſerviunt, & commerciis apta ſunt, hæc fere numerantur.

I. Pelles variorum animalium, quibus & incolæ contra frigoris violentiam corpora ſua muniunt, & ingentem earumdem copiam advenis mercatoribus vendunt; tam opulento commercio, ut obſervatum ſit, nonnullis annis tantam copiam evectam, quæ pretium quadringentorum aut quingentorum millium rublarũ ſuperaverit. Inter pelles haſce primum locum ſibi vendicant zebellinæ ſive ſabellinæ; quas Pechora provincia ſubminiſtrat præſtantiſſimas; quibus hodie fœminarum luxus ingens interdum pretium in Europa ponit. Cæteræ ſunt vulpes nigræ. & rubræ, quibus Siberia abundat; atque etiam albæ: martes: caſtores: hermelinorum pelliculæ pulcherrimæ: luporum, lyncium, &c.

II. Ceræ tanta copia, ut nonnullis annis

annis duæ librarum myriades evectæ fuiſſe dicantur: maxima autem vis Pleſcoviæ venire ſolet, licet aliæ quoque provinciæ illa abundent.

III. Mellis item tanta, ut, licet magna illius pars ab indigenis in potu abſumatur, tamen non vulgaris copia quotannis exportetur in vicinas provincias.

IV. Sevum; quod ſuperiori ſeculo ad quatuor librarum myriades evectum fuiſſe memorant, licet hodie vix quarta pars evehatur: maximam illius copiam mittit Ieroſlavia & Vologda, aliæque provinciæ.

V. Taurorum & bubalorum tergora; quorum ſuperioribus annis ad centum millia exportata volunt; hodieque non minorem, ſi non majorem numerum, exportari.

VI. Oleum ex phocarum arvina coctum.

VII. Ickary ſive caveary; cujus magna copia ad Volgæ ripam conficitur ex ovis piſcium, bellouginæ puta, ſturionis, ſeverigæ, & aliorum; & in alias regiones, præſertim in Italiam, vehitur, opulento ſatis commercio.

VIII. Linum & cannabum. Illud quidem Volsko provincia cum vicinis regionibus; hoc Smolensko, Dorogoboſe & Vathma, magna copia & ſingulari boni-

bonitate producunt. Exigua autem copia hodie, prout olim, evectatur, partim ob incolarum desidiam, potissimum autem ob exportandi difficultatem & nimios vecturæ sumtus.

IX. Sal; cujus magna vis Starræ Russæ & alibi è salsis scaturiginibus cogitur; juxta Astracan oppidum autem à marinis fluctibus ejicitur in littus.

X. Pix; cujus immensa copia in provincia Smolensko & Dvvina ex abietibus & piceis eliquatur.

XI. In provincia Corelia & ad ripam Dvvinæ versus oceanum arctoum, è rupe exciditur *slude*, ut vocant, quæ vitri usum præstat, & in lanternis vulgo hodie usurpatur, vitri Russici nomine.

XII. Ferrum, nam cæterorum metallorum fere infœcunda est Russia.

III.

De ingenio & moribus incolarum.

GEntis omnis Moscoviticæ major servitus est quam libertas; cujus rei egregium executorem Principem proprium habent. Omnes enim passim, cujuscunque conditionis sint, nullo respectu personarum habito, durissima servitute premuntur. Nobiles, magnates, præfecti, primores, consiliariique universi, se *chlopos*, id est, abjectissimos & vilissimos servos Magni Ducis fatentur, & bona sua omnia mobilia & immobilia, quæ possident, non sua sed Principis esse agnoscunt. Vt autem equestris ordo à Magno Duce, ita etiam plebeius ordo à Nobilibus & Magnatibus gravissime premitur. Colonorum enim & oppidanorum bona, militarium hominum & Nobilium prædæ exposita sunt, & per contemtum nigri homines & Christiani communiter appellantur. Sex dies coloni in septimana dominis suis laborant; septimus dies privato labori conceditur. Neque hi strenue laborant, nisi bene verberati. Habent autem certos agros à dominis suis sibi attributos, ex quibus vitam tolerant, & tributa annua solvunt. Artifices & mechanici secundum præscriptum parvo laborem suum vendunt. Quumque annonæ caritas in pretium concedit, tunc artifices exiliori tenuiorique in pretio sunt, adeo ut vix panem ipsum pro labore unius diei, quamvis strenuo, possint acquirere. Oppidani quoque & mercatores gravibus & intolerabilibus tributis & exactionibus onerantur. Quod si Princeps aliquem mercatorem argenti aut auri paulo ditiorem à delatoribus (quorum

rum plena est aula) resciverit, hunc sibi repræsentari imperat: & crimine, licet falso & commentitio, onerato dicit; Delatum est ad nos tuum, sceleste, facinus; ideo ut criminosus punieris. Si autem accusatus se innocentem obtestetur; tunc princeps respondere solet; Animæ testium, qui te accusaverunt, hoc sciant; Mea vero nihil refert. Confestim ergo jussu principis arripitur, & tandiu verberatur, donec præscriptam summam monetæ argenteæ principi annumeret. Quæ ab authoribus idoneis relata, prætermittere noluimus, licet non esse perpetua, aut quibusvis principibus usitata, credamus. Est præterea mos apud ipsos receptus, omnes debitores qui æs alienum conflaverunt cui solvendo minime sint, ex legis præscripto in locum publicum ad id destinatum rapere, ibique à servis prætorianis flagris baculisque suras & crura miserorum sine ulla misericordia cædi, donec creditoribus suis, undecunque tandem accipiant, quomodocunque satisfaciant, aut, si nullatenus id possint, tunc creditoribus suis ita verberibus subacti certum tempus secundum debiti modum servire coguntur. In hunc itidem locum omnes accusati coram Principe per contumeliam ducuntur, &, si ditiores fuerint, cujus-

cunque conditionis, tantisper verberantur, donec mulctam imperatam, licet indebitam, principi solvant.

Omnes communiter servos aut nexos aut captivos habere solent; quos morituri frequenter manumittunt: illi tamen servituti assueti aliis dominis in servitutem sese dedunt, aut pecunia accepta se mancipant. Liberi etiam, qui dominis certa mercede serviunt, non possunt, quando lubet, à dominis se abdicare. Si enim quis absque domini voluntate abierit, ab alio in famulatum non assumitur, nisi fuerit à priore domino vel ab illius amicis, qui pro fidelitate illius spondeant, commendatus.

Pater quoq; potestatem habet filium quater vendendi, ita ut semel venditum quocunque tandem modo liberatum vel manumissum à domino, iterum atque iterum jure paterno possit vendere; post quartam autem venditionem nihil amplius juris in illum habet.

Mulierum conditio miserrima est; nulla enim honesta & pudica creditur, nisi domi conclusa vivat, adeo ut nusquam prodeat. Domi autem manentes fila nent, telam texunt; neque quicquam authoritatis in ædibus usurpant, à ma-

à maritis bene verberatæ, raro conqueruntur, ſed amoris id indicium vocant. *Hæc à Guagnino prodita accepimus.*

Ruſſi ut plurimum vaſto ſunt corpore & obeſiore: quippe qui mole corporis aliis præcellere inprimis decorum putent. Ingenio ſunt tardô juxta atq; bardo; quod partim climatis vitio fieri autumant, partim victus quotidiani cruditate: nam ut plurimum radicibus, allio, cepis, braſſica, aliiſque cibis craſſi nutrimenti utuntur, qui craſſiores humores in ipſis generant. Præterea multo cibo ſe infarciunt; & large ipſo prandii initio hauriunt aquam vitæ, ut vocant, aut alium potum medicatum; ſtatimque poſt cibum ſumtum ſomno meridiano indulgent; nullumque vitium ipſis familiarius quam ebrietas. Opulentiores medone utuntur: tenuiores *quaſſe*, qui potus nihil aliud eſt quam aqua modico furfure vitiata: egeni tantum aquam uſurpant.

Plurimum utuntur thermis & caldariis; ita ut ne æſtivis quidem menſibus ab illis abhorreant. Extremum autem frigus extra & intenſus calor intra ædes, una cum diæta illa quam indicavimus, & illorum ingenia obſtupefacit, & cutem obfuſcat, & cuticulam facit dehiſcere, inſigni dehoneſtamento; idque magis

magis adhuc in fœminis quam in viris, utpote quæ magis circa focum occupentur. unde nihil hiſce familiarius quam fuco faciem incruſtare, ut vitium hoc tegant. Nec probrum hic putatur pictam & fucatam eſſe, maritis ultro ſumtum præbentibus.

Amiciunt ſe Ruſſi ad Græcorum pene modum; ita tamen ut ſinguli pene ordines ſuum peculiarem amictum habeant. Nobiles, qui cæſariem ad cutem ipſam deradere ſolent, (niſi quum principem offenderunt aut indignationem illius metuunt; tunc enim & comam alunt, & ad humeros uſque promittunt, faciemque eo operiunt horrendum in modum) primo verticem capitis tegunt exiguo caputio, (*taſſia* ipſis dicitur,) auro & gemmis precioſis intertexto; huic aliud majus & Turcici in modum erectum ſuperimponunt, nigræ vulpeculæ pelle munitum; (has quippe pelles maximi faciunt, & magno precio redimunt.) Collo nudo circumdant collare tres interdum tranſverſos pollices latum, unionibus aut aliis gemmis reſplendens. Induſio lineo primo ſuperinduunt veſtem, quam *ſkepon* vocant; quæ eſt tunica ſericea auro & gemmis diſtincta, (æſtate quippe intra penates hanc ſolam geſtant) ab humeris

 ad

ad genua promissa, & nodis antica parte clausa. Huic rursus superinduunt strictiorem tunicam, nodis itidem conclusam, & cingulo Persico supra lumbos constrictam, cui cultellos & cochleare appendunt. Ea tunica plerumque est è pretiosissimo panno, & propendet ad talos usque, & appellatur eis *castan*. Illi porro laxum indumentum superaddunt, quod vocant *ferris*, è serico, cum prætexta aurea aut argentea: itemque alterum manicatum, quod vocant *alkaben*, è subtili itidem panno, uti cætera, & ad talos usque propendens, cum collari phrygiato. Quibus omnibus, quum foras prodeunt, superinjiciunt pallium, *honoratky* ipsis, factum pene ad *alkabenis* modum, sed carens collari. Caligas cruribus aptant à corio Persico, quod vocant *saphian*: quibus adjiciunt soccos è panno serico, auro intexto. Atque ita amicti equo vehuntur vel ad proximas ædes. Optimatum (quos *Boyoreski* vocant) amictus à superiore non multum differt, nisi splendore & pretio. Nobilium fœminarum (quas vocant *Chyna Boyarshena*) vestitus ita se habet: Caput tegunt velo serico, plerumque rubri coloris. Cui addunt frontale è serico albo; *obrosan* appellant. his superinduunt capu-

caputium è panno aureo phrygiato (*shapka Zempska* illis,) cum limbo è pretiosis pellibus, unionibus & gemmis resplendens. Supremum corporis indumentum est *oposhen*, laxa tunica cum manicis ad solum usque pendulis & antica parte grandioribus, nodis aureis aut inauratis connexa. A tergo addunt cucullum è pretiosis pellibus, qui pene scapulas illarum tegit. Sub qua tunica gestant & alteram, *leitnick* illis, cum laxis manicis ad cubitum usque reductis, è pretiosissimo panno; & sub hac tertiam, *ferris Zempskoy*, ad talos usque demissam. Armillas itidem gestant aureas & gemmis distinctas; soccos denique ex albo, flavo aut cyaneo corio, margaritis variato.

Vulgarium amictus vilis est. Mares hyeme quidem subuculę è pellibus agninis, aliisve, quam *shube* dicunt, superinduunt tunicam laxam ad talos usque demissam, è vili panno albo aut cyaneo: caput furrato caputio, crura soccis muniunt: æstate nihil præter indusia & soccos usurpant. Fœminæ item hibernis mensibus subuculam ejusmodi & togam rubram aut cyaneam induunt; æstate bina ut plurimum indusia tantum, sive domi desideant sive prodeant in publicum. Sine inauribus ex argento aut

aut alio metallo vix ullam fœminam aut virginem videre est. Capita caputiis & serico velant.

Cæterum quemadmodum plebeii à nobilibus servilem in modum habentur; ita etiam infimæ sortis homines, quos *Christianos* vocant, quum licet aut possunt, crudelissime in æquales suos aut inferiores grassantur. Vnde rapinis & homicidiis plena sunt omnia: nam se invicem trucidare pene ludum ducunt; nec ullum crudelitati ponunt modum; adeo ut fidem superent quæ atrocissime hic vulgo perpetrentur ab iis qui Christiani audire volunt.

Mendicorum numerus infinitus est, quorum tanta est egestas, ut fame pene enecti, vulgo usurpent; *Da quod manducem & trucida me.*

Merito porro ambigitur, utrum major sit eorum sævitia, an luxuria & improbitas: nam scortationes, adulteria & ejusmodi facinora, omnem superant modum; quum vix pœna ulla legibus constituta sit in ita delinquentes. Quibus vitiis accedit falsiloquium, quod ipsis tam familiare est ut jure dicatur vulgo, Russum nec facilè cuiquam fidem habere, neque fide dignum esse. Quibus ipsorum vitiis haud frustra factum creditur, quod ipsorum consuetudine

dine Tartari ad fidem Christianam non convertantur, dum gentis vitia religioni imputant.

Matrimoniorum ratio à cæteris nationibus non parum abludit. maribus enim puellas quas ambiunt, videre aut alloqui ipsis insuetum; per matres aut anum aliquam procantur. Vbi autem inter parentes, aut eos qui in parentum sunt loco utriusque partis, convenerit, (nam sine consensu parentum etiam hic connubia illegitima judicantur.) primo inter se deliberant quam summam puella ad sponsum delatura sit. quæ pro parentum opulentia interdum grandior est; nam ipsorum moribus insolens est sponsum quicquam dotis nomine repromittere. verum marito decedente, nullis liberis è conjugio natis, vidua tantum recipit quantum attulerit, si modo maritus tantum in bonis relinquat; si vero liberos ex illo susceperit, tertiam partem bonorum capit, aut amplius, è voluntate decedentis. Dotales dein tabulas ut ita dicam conficiunt, in quibus puellæ parentes aut consanguinei fide jubent puellam esse incorruptam; (è quo contractu plurimæ lites nasci solent, si vel modica postea maritum suspicio cœperit illam antè fuisse vitiatam.) Hisce confectis, sponsa

primo munus aliquod sponsæ mittit, & ille vicissim sponsæ. neque tamen adhuc mutuo conspicere aut alloqui permittuntur. Vespera autem, quæ nuptiarum solennia præcedit, sponsa à matre & aliis matronis collimago, id est, veredo aut rheda, si hyems sit, ad sponsi ædes perducitur, cum nuptialibus indumentis, & thoro conjugali eleganter parato; ibidemque noctu ab iisdem custoditur, ita ut à sponso videri non possit. Vbi jam dies nuptiarum illuxit, sponsa velo lineo tecta à vertice capitis ad lumbos usque à parentibus & amicis suis ad templum deducitur, & sponsus item à suis. (vehuntur autem equis, licet templum proximum sit, & ipsi tenuioris fortunæ.) Cæremoniæ & verba quæ sacerdos usurpat à cæterorum Christianorum consuetudine nihil pene differunt: annulo quoque fides firmatur, manuque sponsæ in sponsi manum traditâ. Quibus absolutis, sponsa accidit ad pedes sponsi, & caput calceis illius illidit, in signum subjectionis; & sponsus vicissim tunica sua illam operit, ut testetur, se tutelam illius suscipere. Tum cognati & amici utrimque sponso sponsæque sese inclinant, ut mutuum in futurũ obsequium & amicitiam voveant. denique à sponsi patre panis sacer-

sacerdoti traditur; qui illum quantocius tradit in manũ patris sponsæ, obtestans illum, ut die constituto dotem promissam sponso annumeret, & deinceps amicitiam cum ipso & amicis illius inviolatam conservet: pater autem sponsæ panem in plures partes frangit, & singulas partes distribuit inter præsentes consanguineos & affines, ut deinceps in unum veluti panem coalescant. Finitis hisce ceremoniis, sponsus sponsam manu ducit ad templi vestibulum, & cyathum plenum medone illi propinat; illa cyathum acceptum sub velo libat. atque ita cum suis quique amicis ad parentum ædes reducuntur: ubi sub ingressum farre asperguntur, in omen fœcunditatis & opulentiæ. Sub vesperam sponsa rursus ducitur ad ædes sponsi, velata uti ante: & illa nocte nec vocem edere à matre docetur, ne sponsus illam audiat aut videat ante crastinum: tribus quoque sequentibus diebus in nuptiali symposio, verba nisi pauca, eaque pene ex præscripto, & cum summa sponsi reverentia loquitur: nam secus facere inprimis indecorum putant. Quarto demum die novi nupti ad propria concedunt, & amicis omnibus dant epulum. Toto nuptiarum tempore sponsus *moloday kneez*, id est,

juvenis dux, appellatur, & ſponſa *molo day knezay.*

In mortuis ſuis ſepeliendis multas ceremonias adhibent, ſuperſtitioſas juxta atq; profanas; nam intra ſarcophagum abdunt literas commendatitias ad S. Nicolaum, quem cœli janitorem opinantur, haud ſecus quam Romanenſes S. Petrum. Hyeme autem quum tellus gelu ita obduruit, ut ſcrobes effodi nequeant, cadavera omnia in domum publicam (*boshedom*, id eſt, dei ædem, vocant) abdunt; ubi gelu conſtringuntur: vere autem ineunte, & ſoluta glacie, ſinguli ſuorum cadavera repetunt; quæ cum ſuis veſtimentis terræ mandant. Præter orationes pro defunctis, poſtquam jam cadavera terræ ſunt mandata, ante ſepulturam adhibent fœminas, quæ magno ululatu planctum faciunt, & mortuos magnis vociferationibus interrogant ethnicorum more, cur ipſis moriendum fuerit, & ſimilia: ut minus mirari liceat, ejuſmodi planctus à Braſilianis & aliis barbaris celebrari. *Hæc fere è Legati Anglici commentario hauſta.*

Mores denique gentis in Icone animorum ita exprimit *Ioann. Barclaius:*

Servituti gens nata, ad omne libertatis veſtigium ferox eſt; placida ſi prematur. Neque abnuunt jugum. Vltro faten-

fatentur Principi ſe ſervire; illi in ſuas opes, in corpora, vitamque jus eſſe. Sordidioris reverentiæ humilitas Turcis non eſt in ſuorum Ottomanorum ſceptrum. Cæteras quoque gentes ex ſuo genio æſtimant. Hoſpites, ſive forte, ſive conſilio, in Moſcoviam advectos, in idem jugum damnant, & ſervire ſuo Principi volunt; ſi quos furtim abeuntes retraxerint, ut fugitivos plectunt. Magnatibus, licet ipſi ſerviunt, in minores ſuus faſtus eſt; & vulgus horum maxime ſupercilium timet.

Fertur populus adeo literarum rudis eſſe, ut pauci inter illos vulgatiſſimas preces memoria teneant, quibus Numen propitiamus. Bello quam ocio aptiores; & plerumque in armis ſunt; ſive quo Tartarorum impetum frangant, ſive alio limite Polonos laceſſunt, repelluntve: Iſta quoque ætate civilibus odiis inter ſe certaverunt. Acies illis ex equitibus tota. pedite ideo vix utuntur, quod omnium bellorum momenta in celeritate conſtituunt; magno impetu vel impreſſionem adorti vel fugam. Sed ubi pavere incœperunt ad deſperationem quoque vertuntur. Adeo ut ex prælio fugientes, ſi aſſequitur hoſtis, nihil auſi repugnare, ita ſe victoribus dedant, ut nec mortem deprecentur. Gens

Caſtigandis furtis remiſſi ſunt: tamen prædones ultimo ſupplicio ulciſcuntur. Gens eſt cauta, nectendisque fraudibus apta; Neque ignorant ideo mercatoribus ſe ſuſpectos; quos ut placabiliores habeant, interdum in mutuis commerciis aliam patriam ſibi fingunt. Perpotandi ſtudium acre eſt. & præter patrios potus ne quidem advecta vina deſunt.

Vxoribus longa captivitas, quas domi ſerio continent, dignas quoque majoribus malis; adeo ſervilibus ſupra fidem ingeniis demiſſas eſſe ajunt. Virorum in ſe benevolentiam ex verberum numero æſtimant; nunquam melius ſuo judicio habitæ quam cum in ſæva ingenia inciderunt, Quidam è Germania in Moſcoviam migraverat, vir è plebe, &, ſi nomen in tantilla re placet, Iordanes dicebatur. Hæſit ergo in illa regione; & cum ſibi eæ ſedes placerent, inde etiam duxit uxorem. Hanc cum charam haberet, omnibusque officiis mutuam gratiam affectaret, illa dejectis luminibus mœſta, crebro in ſingultibus & cęteris mœrentis animi indiciis erat. Viro denique ſciſcitanti mœſtitiæ cauſam; ſe enim nullis quod ſciret amicitiæ muneribus defuiſſe: Quid tu, inquit mulier, tam egregie fingis amorem? Num putas latere me quàm tibi vilis ſim? ſimulque largos gemitus cœpit effundere. Ille attonitus, in amplexus mœrentem recepit, rogare perſeverans, nunquid eam offendiſſet. peccaviſſe ſe forſitan, ſed culpam emendatione deleturum. Ad hæc illa; Vbi autem ſunt verbera, inquit, quibus te amare docuiſti? hoc certe potiſſimum pacto, maritorum in uxores apud nos benevolentia & cura ſancitur. Hoc à Iordane audito, primum ſtupor continuit riſum; mox utroque vaneſcente, è re ſua eſſe putavit, ut uxorem eo modo haberet, quem ipſa præſcripſerat: nec multo poſt arripuit cædendæ mulieris cauſam, & illa fuſtibus mitigata, tum primum bona fide amare & colere virum cœpit. Nec tenuit ille modum; ſed jam ferior quam miſera conjux optaſſet, ad extremum grandi ictu dicitur hujus etiam crura & cervicem afflixiſſe.

IV.

Regimen politicum & civile.

RVſſici principis regimen fere ſe habet ad Turcici imperii modum, cujus principia politica ſtudioſe videtur imitari. Nam primum omnia ſibi vindicat, & non modo vulgus, ſed & nobilitatem duro ſervitio premit, & popu-

populum gravibus tributis exhaurit: præterquam quod nobilitati aliquam libertatis speciem indulget, ad tenuiores, ubicunque nobiles ipsius beneficio terras possident, acrius opprimendos: & plebi quoque libertatis aliquam quasi larvam relinquit, qua ipsis licet terras suas testamento liberis suis transcribere.

Principale regimen consistit in legibus ferendis & abrogandis, publicis magistratibus creandis, bello gerendo, aut pace sive induciis paciscendis, fœderibus quoq; cum exteris principibus & rebuspubl. faciendis; pœnis corporalibus infligendis aut condonandis; denique in omnibus civilibus & criminalibus judiciis. Princeps & Senatus illius plane absoluta utitur potestate: ita ut non modo supremus sit legislator, sed & executor. Nam leges omnes sine ullo publico parlamento prævio promulgat. In quibus examinandis præter privatos consiliarios, nullos adhibet præter paucos episcopos, abbates atque ecclesiasticos; ut melius superstitioso vulgo imponat, cui nihil sacrum & rectum videtur nisi cui ipsorum sacerdotes affuerint, nihil durum putatur cui illi consenserint. Itaque Principes Ecclesiasticos homines multis immunitatibus & honoribus cumulant, gnari, nullum firmius vinculum

culum esse tyrannicæ dominationis, quàm superstitionem vulgi & rituum receptorum pertinacem observantiam. Deinde nullum est munus publicum quantævis dignationis, quod hic hæreditarium sit, quod non immediate & absolute à Principe conferatur; adeo ut ne scribarũ quidem, quos *dyaks* vocant, & in singulis præcipuis oppidis habent, munus præterquam ab ipso Principe cuiquam mandetur. Tertio judices omnes, qui jurisdictionem in causis civilibus & præsertim in criminalibus exercent, ab eodem ad libitum constituuntur; nec munia hæc aut ad hæredes transmittunt, aut ad vitam peculiari Principis decreto obtinent. Iidem ita timide & circumspecte in eo munere versantur, ut nullam causam alicujus momenti per se determinare audeant, nisi prius ad supremum Senatum & aulam Principis retulerint. Superiori autem seculo Ioannes Basilides, ut supremam hanc vitæ necisque potestatem ostentaret, ita tyrannice eadem est abusus, ut quocunque procederet, si quem aut liberius se intuentem aut alioquin sibi displicentem offendisset, statim capite plecti, & miseri caput ante pedes suos projici mandaret. Idem & Nobilibus nonnullis, qui in certis provinciis avi-

avitam tuebantur libertatem, & absolutam hactenus in provinciis suis obtinuerant judicandi potestatem, penitus omnem jus dicendi ademit licentiam. Quarto ad solũ Principem omnes causæ per appellationem deferuntur; solus damnatis veniam indulget. Licet sub Theodoro, in quo stirps principalis defecit, etiam imperatrix ut vocant, hanc indulgendi potestaté usurpaverit; quod magis Principis ignavia quam veteri consuetudine aut jure fuit toleratum.

De supremo Principatus conventu.

SVpremus Principatus Russici conventus *Zabore* ipsis dicitur. Interesse solent primo Imperator ipse; secundo Nobiles ut plurimum viceni, qui privatum illius consilium constituunt; tertio nonnulli ex ecclesiastico ordine, & fere pari numero: plebeiis nullus hic locus, quos mancipiorum loco habent, & obediendi necessitatem impositam putant, nullam autem sinunt habere deliberandi libertatem. Conventus hic celebratur in hunc modum: Imperator citat Nobiles, qui sunt de privato illius consilio: itemque Patriarcham; qui dein advocat Metropolitanos duos, totidemque archiepiscopos, & episcopos, qui inter illos dignatione præcellunt, abbates item atque monachos. Hi ubi ad

ad aulam venerint, sessionis dies à Principe decernitur, qui plerumque est Veneris, ob diei illius apud ipsos celebritatem & religionem. Vbi dies hic illuxit, Ecclesiastici primi locum publicum, qui *stollie* ipsis dicitur, ingrediuntur: dein, Principe cum suis proceribus adventante, Patriarcha cum clero ipsi obviam egreditur, ipsi benedicit, duobus primoribus digitis suis Principis fronti & genis admotis, & dexterum pectoris latus deosculando. Tum atrium simul ingrediuntur, & suo quique ordine consident, in hunc modum: Princeps thronum occupat; & juxta illum quadratæ mensæ (quæ duodecim circiter personarum capax est) assidens Patriarcha & præcipui è nobilitate & clero, cum duobus scribis, (*dumnoy dyacks* vocant;) reliqui in sedilibus secundum dignitatis gradus in ambitu atrii locum sortiuntur. Vbi omnes consederunt, unus scribarum recitat id de quo deliberandum fuerit. Tum Patriarcha & reliqui ecclesiastici primo rogantur quid ipsis de re proposita videatur: qui jam ante parati ut plurimum uno eodemque modo respondent: Principem illiusque consiliarios ea esse prudentia & rerum gerendarum usu atq; experientia, ut ipsi melius judi-

care possint quid reipubl. utile sit quam se sacris tantum operantes & religioni intentos: itaque pergat in determinando; se, quod sit officii sui, precibus & votis auxiliaturos. His à plerisq; dictis, monachus aliquis ad hanc scenam paratus, Principem rogat, ut planius suam de re proposita mentem exponere dignetur. Tum Scriba Principis nomine respondet; celsitudini illius, & nobilibus consiliariis, rem propositam utilem & necessariam reipubl. videri: nihilo tamen secius, quia ipsi, quid rectum pravumve sit, optime possint discernere, ab ipsis obnixe contendere ut sententiam suam libere proponant: & si rei propositæ consentiant, suum calculum adjiciant, quo res plene possit determinari. Illi autem nihil cunctati rem propositam probant, & benedictione Principi impertita cum venia illius discedunt. Princeps autem Patriarcham ad exterius atrium deducit; dein rursus considet, donec pompa sit parata qua ipse domum reducitur. Actis denique à scribis confectis, eadem in omnibus provinciis & oppidis per Duces aut Scribas promulgantur. Conventuque absoluto Patriarcha & cæteri ecclesiastici solemni epulo à Principe excipiuntur, & sua quique loca repetunt.

Dignitatum gradus & ordines populi.

DIgnitatum gradus post Principem hi fere sunt:

I. Nobiles; qui quatuor sunt generum. 1. Principes; qui *Vdelney Kazey*, id est, exemti & privilegiati Duces appellantur. quorum potestas primum à Principibus Russiæ multum imminuta, ad extremum à Ioanne Basilide penitus sublata fuit; ita ut nunc non minus quam cæteri servitutem serviant, quum antea libere in suis quique territoriis, ad Germanorum Principum modum, imperitarent. 2. *Bojarens*: nimirum illi quos Princeps præter nobilitatis titulum, consiliariorum munere dignatur. 3. *Vayvodæ*; qui militares copias Imperatoris Russici auspiciis duxerunt; nam id nomé cum præcipua dignatione post præcedentes nobilium ordines, etiam ad liberos & nepotes transmittitur. Hi tres nobilium ordines tanquam dignitatis notam agnominibus suis addunt *Vich* vel *Wish*: & mulctam indicunt illis qui hanc notam in alloquendo ipsos addere negligunt; quæ mulcta *best chest* ipsis vocatur: atque hac ita tument omnes, ut etiam ii quos fortuna ita destituit ut aliis famulentur, mulctã hanc negligentibus impingere satagant.

II. Proximum poſt nobiles locum occupant ii quos vocant *Sina Bojarefky*, id eſt, nobilium liberi, qui ſtipendiis Principis militant; inſolentiſſimum hominum genus: & ſcribæ, ſive *Dyaks*, qui proximum locum in oppidis obtinent poſt præfectos ſive Duces.

III. Infimus ordo plebeiorum eſt, quos vocant *mouficks*: inter quos agmé ducunt mercatores; ſequuntur mechanicarum artium periti. deſpicatiſſimi ſunt agricolæ, quos *Chriſtianeu* appellant.

De regimine provinciarum.

RVſſiæ principatus omnis dividitur in quatuor partes ſive tetrarchias, quas ipſi *Chetſirds* appellant. quarum ſingulæ plures provincias complectuntur, & certis officiis ſunt annexæ, à quibus & nomina ſortiuntur.

Prima tetrarchia vocatur *Poſoſky Chetſird*, ſive jurisdictio muneris Legatorum, & plerumque addicitur principali Secretario, qui quotannis illius nomine percipit centum rublas.

Secunda dicitur *Roſeradney Chetſird*, quæ fere ſupremo Comiti ſtabuli, quem *Roſerade* vocant, attribuitur, cum ſtipendio itidem c rubl.

Tertia vocatur *Pomeſtney Chetſird*; quia attribuitur illi qui ſervat indicem omnium

omnium terrarum quæ Princeps Nobilibus ſuis aliisque attribuit; cum ſtipendio annuo 10 rubl.

Quarta denique *Caſſauſki Dvvorets*; quia tribuitur illi qui jus dicit in regno Caſan & Aſtracan & oppidis ad Volgam ſitis, cum ſtipendio CL rubl.

Extra has tetrarchias cenſetur Principis patrimonium, vulgo domanium; quod ipſi dicunt *Voobin*: quod XXXVI oppida cum ſuis territoriis complectitur. Itemque peculiares quædam jurisdictiones, uti Vagæ provinciæ & ſimilium.

Atque hi quidem præcipui ſunt principatus miniſtri, qui fere in civitate Moſcua agunt; aut quando cum principe aliò digrediuntur, officii ſui munimenta & miniſteria ſecum ducunt. Sunt autem illorum partes, querelas omnes, aliaque quæ è ſuis tetrarchiis ad ipſos deferuntur, ad principalem Senatum referre: & quæ à Principe & Senatu decreta mandataque fuerint, in ſuis item provinciis promulganda & exequenda procurare. In quibus provinciis Duces ſive præfecti conſtituuntur, qui per *Dyacks*, id eſt, ſcribas, omnia fere agunt quæ agenda ſunt: nam ipſi infima dignatione inter nobiles cenſentur. Eſtque eorum munus, *primo* civiles omnes cauſas in ſuo diſtrictu

ſtrictu audire & determinare. In quem finem officiales habent ſibi ſubordinatos: quales ſunt *Gubnoy ſtarets*, qui reos carceribus mancipant: *Soudie*, judices inferiores, qui de cauſis quibuſdam cognoſcunt & judicant in ſuis balivatibus, ita tamen ut ab ipſis ad Ducem ſive ſcribam detur provocatio; ſicuti à duce & ſcriba ad aulicum Senatum appellatur: denique *Sotskoy ſtarets*, id eſt, aldermannos ſive balivos centuriarum. *Deinde* munus illorum eſt, de criminibus, furto, homicidio, proditione, &c. cognoſcere, reos captivare, examinare; & examen cum omnibus ſuis circumſtantiis ad præfectum tetrarchiæ ſuæ qui in aula reſidet mittere; nam ipſis reos plectere aut capitis damnare non licet. *Tertio*, leges aliaque edicta nomine principis promulgare, tributa colligere, militum delectus habere, & ſacramento adactos ad locum à Principe dictum deſtinare.

Porro hi duces & ſcribæ ab ipſo Principe eliguntur, & ad ſuas quique provincias deſtinantur, & ut plurimum ſingulis annis mutantur, niſi aliter principi videatur; & quum fere advenæ ſint in illis provinciis, nullo populi favore, ſed principalis legationis metu ſubſiſtunt; & qui plurimum, c rublas, alii minus quotannis pro ſtipendio accipiunt: quo fit ut plerumque inopes provinciales miſere ſpolient; quod à primoribus illis eò conniventius toleratur, ut ipſos veluti ſpongias exprimere & repetundarum poſtulare poſſint: raroque munere decedentes pœnam evadunt, quam *pudkey* vocant, ubi flagris cæduntur; quorum ipſi haud ignari, tam licenter prædantur, ut & Imperatori & præfecto tetrarchiæ partem erogare, & nonnihil ſibi ipſis valeant retinere. Atque tales quidem fere in mediterraneis oppidis munera hæc publica ſortiuntur: limitaneorum major cura habetur; in quibus plerumque bini, & non raro è conſiliariorum principalium ordine conſtituuntur. Hæc oppida ſunt, Smolensko, (quo Polonus jam potitur,) Vobſko, Novogrod, & Cazan; quorum tria priora Polonos & Suecos vicinos habent; poſterius, licet è longinquo, Tartaros Crimeos. Horum ducum & dignitas major eſt, & poteſtas amplior; ita ut etiam criminum manifeſtos plectant. Stipendium eorum annuum cccc rublæ, quorumdam & Iɔcc.

Moſcua civitas, uti Principis domicilium, ab ipſo ſolo & Senatu regitur.

Senatores enim in diversis tribunalibus causas civiles & criminales audiunt atque dijudicant. Vrbis tamen negotia alia, qualia sunt platearum cura, tributorum collectio, & similia, duo nobiles & totidem scribæ procurant; quorum tribunal *Zempskoy* vocatur. Ad quod oppidani famulos suos furti suspectos adducunt, flagro aut alio tormento examinandos. Præter hos duos Nobiles & totidem scribas, sunt Aldermanni, *Staruts* ipsis, singulis tribubus præfecti, in quas plebs omnis divisa est: illi sub se habent suos *Sothkey;* & hi suos *Decetskeys*, id est, decuriones, qui decem familiarum inspectionem habent. Priores illi Nobiles & scribæ ab ipso Principe constituuntur; qui Aldermannos suos eligunt; & illi porro Sotskeyos; Sotskeys autem decuriones.

De Consilio privato Principis.

RVssorum Princeps plurimis Nobilium tribuit titulum & dignitatem Consiliariorum; quorum tamen opera raro utitur, quique rarissime ad Senatum habendum vocantur. hi generatim *Bojarens* appellantur: quum cæteri, quorum opera quotidie utitur, in omnibus publicis negotiis *Dumnoy Boyaren* appellentur, & sedes illorum *Boarstua dumna*. Horum numerus certus

tus iniri non potest; &, prout in aliis quoque aulis evenire cernimus, alii, prout gratia florent apud Principem, ita potissimum rebus agendis adhibentur. Iis adsident quatuor Secretarii, quos *Dumnoy Dyakey* appellant. Dies quibus ordinariò conveniunt, sunt Lunæ & Mercurii atque Veneris; idque mane hora septima: Quod si extra ordinem conveniendum sit, à summo Connestabili per Clericum Consilii monentur atque vocantur.

De Iudiciis in causis civilibus.

TRia fere apud ipsos habentur tribunalia; ubi de causis civilibus, puta de contractibus, & similibus, jus dicitur; sibi invicem subordinata.

Infimum est illius quem *Gubnoy starust* vocari diximus, item illius quem *Sotskoy starust* appellant, id est, Aldermanni & Bailivi centuriæ, quam dicunt *Soacke*. qui inter vicinos & qui intra Centuriam illorum degunt, lites componere satagunt, antequam contendentes ad tribunalia convolent.

Secundum est quod in præcipuis oppidis uniuscujusque provinciæ à duce & scriba administratur; à quibus ad tertium & summum judicium aulicum appellatur.

Actiones instituuntur in hunc modum:

dum: Actor per libellum supplicem explicat, à quo quantum læsus sit; & impetrata venia per *vvepis*, id est, indultum judicis, per apparitorem (*prastave* illis) sisti & in judicium accersi curat reum; qui cogitur fide jubere, se dicta die judici se stiturum, aut alioqui licet apparitori ipsum detinere quibuscunque modis potest. Vterque autem tam actor quam reus propriam causam agit, nullo subsidio procuratorum aut advocatorum. Si causa testibus declarari non possit; sacramento terminatur: nam quum judici non satis liquet utra pars jure nitatur, solet alterutrum rogare, an crucem osculando firmare velit se verum dicere; quod si annuat, statim ad templum ducitur, & cruce osculata non modo causam, sed & id quod adversarium suum poscit, obtinet. Hanc crucis osculationem *Chrenstina chelovanian* vocant, & tanti æstimant quam jusjurandum. Quod si ambo ad id parati sint, tum sorte causam dirimunt. Qui causa cadit, nisi statim creditori suo satisfaciat, ad *Praveush* ducitur, id est, locum publicum ubi ejusmodi condemnati singulis diebus mane ab hora octava ad undecimam fustigantur miserum in modum, tantisper donec satisfaciant: quod si per

per annum integrum in hunc modum fustibus subacti tamen solvendo non sint, uxores & liberi veneant necesse est, donec creditori suo reddant ultimum quadrantem.

Cæterum Russi nullam habent legem scriptam; voluntas Principis & Senatus judicium suprema lex est; tantũ habent indiculum, in quo præscripta sunt temporum momenta, & aliæ circumstantiæ, itemque judiciorum formulæ.

V.

Reditus Principis quibus rebus constent.

REditus hujus Principis, ut ferè aliorum Principum, constat primo, patrimonio principali, id est, annuis reditibus, quos Princeps percipit è terris quæ ad ipsum principatum peculiariter spectant. Has terras conjunctim ipsi vocant *vochin*, quæ complectuntur triginta sex urbes, cum suis territoriis & agris. Inter has urbes amplitudine redituum præstant *Alexandrisca, Corelska, Otfer, Slobodey, Danielska, Moisalskoy, Chara, Sametska, Strararouse, Bransoue*, &c. Oppidani & agricolæ harum urbium & agrorum quotannis pendunt principi, par-

partim certos cenſus in pecunia numeratur, partim in frugibus terræ, ut tritico ſecale, hordeo, avena, &c. (hoc tributorum poſterius genus ipſi vocant *obrokey.*) itemque in animalibus terreſtribus aut volatilibus & domeſticis avibus; denique in aliis terræ frugibus, materie, cera, melle & ſimilibus. Quidam etiam illorum tenentur aliquot jugera terræ in uſum Principis colere; certa aliqua pactione in proprium uſum ipſis attributa. Annona autem quæ hoc pacto Principi colligitur, longe copioſior eſt quam aut in familia illius expendi, aut per penſiones, quas familiaribus ſuis aut nobilibus pro mercede attribuit, (*ſclavoney* vocant) exhauriri poſſit: itaque reliquum venundatur magno pretio, & nummi in Principis ærarium inferuntur.

Id redituum genus ſub dominatu Ioannis Vaſilovvick (qui ſplendidiſſime vivebat) quotannis vix ſuperabat ſexaginta millia rublarum: ſed ſub filio illius Theodoro ad 230000 ſummam excrevit; maxime induſtria Theſaurarii illius Gregorii Vaſilovvick Godonove. Maxima autem pars hujus proventus expenditur in ſtipendia miniſtrorum, qui aut in familia Principis aut extra illam Principi ſerviunt.

Secun-

Secundum redituum genus appellatur *tagla* & *podat*, quod è quatuor imperii hujus tetrarchiis colligitur. Eſt autem *tagla* annuum tributum, quod ſolvitur pro ſingulis *vvitis* (id eſt menſuræ apud illos genus) farris quod in ſingulis provinciis provenit. Id colligitur à juratis, & ad ærarii regii miniſtros affertur. *Podat* vero eſt cenſus annuus, qui imponitur ſingulis provinciarum diœceſibus aut hundredis. Ex hoc redituum genere conjunctim ingens pecunię gaza quotannis in principis ærarium infertur: Vti videre eſt è ſequentibus:

Provincia & oppidum Vobſko ſolvit quotannis utriuſq; nomine 18000 rubl.

Novogrod	35000.
Torſhocke & Otfer	8000.
Rezan	30000.
Morum	12000.
Colmigroe & Dvvina	8000.
Vologda	12000.
Caſan	18000.
Vſtiug	30000.
Roſtove	50000.
Moſko	40000.
Sibierſky	20000.
Caſtrome	12000.

Summa totalis eſt 400000 rublarum. quæ ſingulæ, libræ Flandricæ aut ſex florenis æquiparantur. Hoc tributi genus

nus kal. Septemb. à quibus Russi annum auspicantur, ad quæstores affertur.

Tertium redituum genus (quod ipsi *bulsha prechod*, id est, magnum tributum vocant) colligitur è vectigalibus & portoriis civitatum & municipiorum totius principatus. Oppida autem, quæ grandiora vectigalia quotannis solvunt, sunt hæc fere:

Mosko reddit	12000. rubl.
Smolensko	8000.
Vobsko	12000.
Novogrod Velica	6000.
Stararouse	18000.
Torshock	800.
Otfer	700.
Yaruslave	1200.
Castrome	1800.
Nisna novogrod	7000.
Cazan	11000.
Vologda	2000.

Atque hoc quidem vectigal è majoribus urbibus certum statumque est, quia ita quotannis redimitur, redemtorum quidem damno, si minus reddat, Principis vero emolumento, si amplius. Reliquarum urbium incertius pro commerciorum increméto aut decremento. Certo tamen constat ex Rationalium archivis, nunquam hoc redituum genus minus quotannis reddere quam 340000 rubl. His

His accedit tributum annuum quod colligitur è thermis & cauponis publicis; quod licet incertum sit, tamen valde opulentum esse, ex ingenio incolarum judicari potest, qui utrisque hisce locis inprimis delectantur.

Item in causis criminalibus, & convictorum & damnatorum bonis fiscus Principis capit semissem, delator quadrantem; & magistratus reliquum quadrantem. tribunal ubi hæ causæ aguntur vocant *Roisboinam*. Præterea quum *Roserada* officio certi & magni reditus annui attributi sint, quibus milites conscribant & alant; atque paucis tantum opus sit tempore pacis, magna pars eorum redituum superat, & in ærarium infertur; ita ut non raro ad 250000 rub. ascendat. Eadem est ratio officii illius quod *Strelletskoy* vocant; cui reditus annui concrediti ad stipendia sclopetariis numeranda, qui tam ad aulam Principis (numero XII M) quam alibi præsidia habent, & custodes sunt corporis Principis. Nec alia officii *prechase shesinoy nemshoy*; quod curat milites mercenarios exteros: itemque *pushar skoy*: cui similes reditus annexi ad apparatus bellicos & nitratum pulverem coacervandum. Quicquid autem ex omnibus hisce sub finem anni superest, id omne in æra-

ærarium Principis seu *prulsha prechod* infertur: ita ut universa summa receptæ pecuniæ à *prulsha prechod* quotannis ascendat ad octingenta millia rubl. aut circiter.

Ratio autem ab omnibus his quæstoribus redditur in Principis gazophylacio; ubi omnes ipsius gemmæ, & ceimelia, corona, sceptrum, aurea argenteaque vasa, aurum argentumque cusum, & alia hujuscemodi custodiuntur. Qui accurate rationem accepti & expensi tempore Theodori principis inivit, Angliæ Reginæ Legatus Ægidius Fletcher, vir prudentia singulari, scribit, in universum quotannis in pecunia numerata in ærarium inferri 1430000 rublarum, demtis omnibus expensis tam domesticis quam militaribus. Nec tamen in hanc rationem venire pretiosas pelles, quas immensa copia è Siberia, Pechora, Permia tributi nomine accipit, & advenis mercatoribus vendit: neque mulctas, quas fiscus capit è condemnatorum bonis, licet sæpe ad grandem summam ascendant.

Quid multa? Princeps adeo est absolutus, ut numquam egere possit quandiu subditis illius aliquæ opes supersunt.

VI. *De*

VI.

De moneta Russica.

VT melius intelligantur quæ de reditibus Principis jam diximus, moneta Russica explicanda erit. Eam habent quadruplicem: Moscoviticam, Novogrodensem, Tvverensem, & Plescoviensem. Moscoviticus nummus non rotunda sed oblonga & ovali quodammodo forma, *denga* dictus, diversas habet imagines; in antiquioribus ab una parte rosa, ab altera homo equo insidens: alii utrinque literis sunt inscripti. Eorum sex faciunt *altinum*, viginti *grisnam*, centũ *poltinum*, ducenti *rublam*. quæ ad nostræ monetæ valorem comparata, sex ut plurimũ florenis nostratibus, sive libra Flandrica æstimatur.

Tvverensis utrimque scripturam habet, & valore æquiparatur Moscovitico.

Novogrodensis ab una parte Principis solio insidẽtis & hominis se illi inclinantis imaginem, ab altera scripturam habet, atque duplo Moscoviticum superat. Grisna quoque Novogrodensis XIV dengas, rublus CCXXII complectitur.

Plescoviensis, ab una parte caput taurinum coronatum, ab altera scripturam ostentat. Habent præterea cupream monetam, quæ *polani* vocatur: horum

LX den-

LX dengam Moſcoviticam valent.

Aureos non habent, nec cudunt ipſi, ſed Hungaricalibus fere, interdum etiam Rhenanis utuntur; pretium eorum ſæpe mutant. Rigenſibuſq; rublis utuntur propter vicinitatem: quorum unus valet duos Muſcoviticos. Moneta Muſcovitica eſt ex puro & bono argento: quamvis nunc quoque adulteretur: Nec audivi, ob hoc facinus in quemquam animadverſum eſſe. Omnes ferre aurifabri Muſcoviæ nummos cudunt; & quicunque adfert maſſas argenteas puras, nummoſque cupit, tum nummos & argentum appendunt, atque æqua lance librant. Exiguum & conſtitutum pretium eſt, quod ultra æquale pondus ſolvendum eſt aurifabris, parvo alioqui laborem ſuum vendentibus. *Hæc ex Herberſteyn.*

Anglus quidam, qui ſcripſit anno 1554, monet tres eſſe nummos argenteos in Ruſſia, *poledengam*, *dengam* & *novvgrotam;* qui ad valorem Anglicæ monetæ comparati ſonant dimidium denarium, denarium & duos denarios. Nummos hos ita computant; poledenga, denga, altin, ruble: binæ enim poledengæ, dengam; harum ſex altinum conficiunt: altini denique XXIII & II dengæ rublum.

VII. De

VII.

De militia Ruſſorum.

Milites (inquit Fletcherus jam ſæpius nobis laudatus) Ruſſiæ appellantur *ſmaboranesky:* ſunt enim fere nobilium filii, atque adeo ipſo militiæ dignatione generoſi. neque ulli in Ruſſia ſunt nobiles præter homines militares. Nam nobilium filii ſimul atque ætatem juſtam attigerint, qua arma ferre poſſunt, nomen ſuum apud magnum Coneſtabulem profitentur; qui ipſis certam portionem agrorum attribuit, ut plurimum eorum quos parentes illius poſſederunt; niſi forte militum numerus tantus jam ſit ut nullæ terræ quæ aſſignari poſſint ſuperſint, & patris agri pluribus ſufficere nequeant: quo caſu in aliud tempus differuntur: & fit ſæpe, quum plures ſunt filii unius familias, ut minores natu aut egere aut alii vocationi ſe addicere cogantur, & non raro malis artibus & latrociniis ſeſe applicent. Vbi autem numerus militum completus eſt, ita ſe habet: Nam primo habet Princeps equites corporis ſui cuſtodes XV CIↃ, cum ſuis tribunis & cæteris officialibus, *Dvvoraney* appellantur. Sunt autem trium generum; qui & ſtipendiis & dignatione multum inter

 ſe

ſe differunt. Primi vocantur *Dvvoraney bulskey:* quorum alii 100, alii 80 rubl. annuatim capiunt; nulli infra 70. Secundi *ſeredncy dvvoraney:* qui 60 aut 50 rubl. accipiunt; nec infra 40. Tertii *Dyta bojarsky;* qui 20, 30; non autem minus quam 12 rubl. annuatim merent. Atque hujus quidem ſtipendii dimidia pars in urbe Moſcua ipſis ſolvitur. reliquum in caſtris, quando illorum in bello opera requiritur: & tum univerſum eorum omnium ſtipendium annuatim requirit 55000 rubl. Præter hoc ſtipendium etiam agros ſibi aſſignatos obtinent pro ſua quique dignitate & merito; ita tamen ut agri iſti ad minimum ipſis annuatim reddant 20 rubl.

Præter hos ſunt alii ex ſummæ dignitatis nobiles, qui, veluti prætoriani apud Romanos, Principē comitantur, quum ad bellum gerendum ipſe progreditur; & tum ipſi ſubminiſtrant equitum ſexaginta quinque millia cum omnibus armis ſuis ad Ruſſorum modum; ideoque annuatim pro ſe & copiis ſuis percipiunt quadraginta millia rublarum; & quotannis cum omnibus ſuis copiis verſus fines Tartarorum Crimeorum movent, ſive bellum cum illis ſit ſive induciæ. Periculoſum videri poſſit Principi aut Statui, tantas copias ad nutum nobi-

nobilium in unum locum convenire: hic tamen diſcrimine vacat: primo quia nobiles hi pro arbitrio Principis mutantur, & quum plures ſint, non facile inter ſe conſpirare poſſunt; &, quod ſummum eſt, ut plurimum ſunt aulici & familiares Principis, atque adeo conſiliarii: nec ſtipendio potiuntur, niſi quum jam aliis erogandum eſt; ita ut potius quæſtores ſint Principis quam tantarum opum poſſeſſores. Atque in hunc modum equeſtris militia conſtabit octuaginta millibus; magnum robur ſi diſciplina & vigor cæterarum gentium Europæarum accederet.

Peditum, qui *ſtrelſey* dicuntur, continuo alit duodecim CIↃ, omnes ſclopetarios. quorum V CIↃ circa civitatem Moſcuam agunt, aut aliam urbem in qua verſatur Princeps; atque II CIↃ in ipſa aula, qui *Stremaney ſtrelſey* appellantur; reliqui in limitaneis oppidis in præſidiis occupantur. His annuum ſtipendium datur VII rublæ, & ſecalis atque avenæ XII modii.

De peregrinis militibus nihil dicere neceſſe eſt, quos non alit niſi quum neceſſe eſt, & ſemper quamplurimos alere poteſt, quum opibus abundet. appellant autem peregrinos & mercenarios milites *nimſcoy*.

Præfectorum sive ducum militarium ordo talis est; 1. Generalis Principis vicarius, quem *Voyavodey bulshaia*, id est; magnum Capitaneum dicunt; qui plerumque est unus è summa nobilitate, licet neque prudentia neque bellicarum artium scientia emineat. 2. Ideoque illi adjungitur Legatus, nobilitate quidem inferior, sed belli usu præstantior. 3. Sub utroque sunt quatuor veluti Marescalli; inter quos copiæ omnes dividuntur. Partes autem hasce quatuor distinctis nominibus exprimunt: primam vocant *prava polskoy*, id est, dexteram alam; secundam *levoy polskoy*, id est, sinistram alam; tertiam *rusnoy polskoy*, interruptam cohortem, quia ex illa speculatores emittuntur, & subsidia reliquis submittuntur; quartam *stereshovoy polskoy*, id est, vigilum cohortem. Singuli autem hi Marescalli duos habent legatos, qui bis singulis hebdomadis copias in armis exercent, & jus dicunt inter milites, puniuntque delicta; atque hi fere sumuntur ex illis ex de quibus ante dixi. Sub his porro complures sunt tribuni; quales sunt *gulavoy*, qui cIↄ, qui Iↄ, & qui c militibus præsunt: item *petyde setskoy*, qui L; & *decetskies*, qui x tantum præsunt.

Sunt præterea in castris Vaivodæ duo magni

magni nominis. quorum primus vocatur *Naradna vaivoda*, & præest tormentis omnibus bellicis. alter *Vaivoda gulavoy*, quasi præfectum velitum dicas, qui speculatoribus cIↄ præest; & curam gerit lignei castelli, (quod *beza* aut *gulay gorod* ipsis dicitur) quod semper cum castris circumfertur, in usum peditum, qui eo utrimque concluduntur; interdum ad aliquot milliaria in locum extenditur, ex asseribus ita compositum ut nullo pene labore & conjungi & dissolvi possit; egregio munimento adversus Tartaros, qui arcu & sagittis solummodo armati facile ligneo hoc ut ita dicam vallo sustinentur.

Russorum equitum arma fere sunt arcus & sagittæ, & gladius; paucis breves sunt hastæ aut spicula; omnia facta ad Turcarum modum: quibus ad Tartarorum modum uti edocti sunt. Peditum sclopetum sive bombarda, securis & gladius. Commeatus nulla principi cura, unusquisque sibi ipsi prospicit; vili enim cibo contenti sunt Russi milites; neque fere quicquam usurpant præter panes siccatos, quos *suchary* vocant; & cruda farina, quam temperatam & in massam rotundam coactam *tollockno* dicunt. Quod si Russi tantũ robore & fortitudine animi scientiaq; militari valerent,

 quan-

quantum corporis viribus & laborum tolerantia, facile cæteros Europæos superarent: nunc ingenii tarditate, & serviendi consuetudine, nec magna appetunt, nec assequuntur. In oppidis quidem defendendis strenue adversus validas obsidentium vires laudem meruerunt; in acie adversus Polonos ac Suecos ut plurimum victi magnas sæpe clades acceperunt.

VIII.

De familia magni Ducis Moscoviæ, & Principum successione.

A Russica Narva, (inquit Thuanus lib. XXI) anno CIↃ CCCC à Moscis condita, ex adverso Narvæ Livonicæ sita, medio flumine cognomine, (unde utraque nomen sortita est,) in orientem ac septentrionem tendentibus ad mare Caspium & usque ad Tartarorum hordas, Moscorum imperium late patet. Cui ab arce & flumine cognomine Mosca in Occam & Volgam influente nomen est; (ubi ante CC circiter annos Ioannis Danielis filius castrum ædificavit; sicuti Sigismundus Herbersteynius ex eorum annalibus refert;) non à Moscis ultra mare Caspium Colchis finitimis, quorum meminit Strabo, & quos Plutarchus

tarchus à Cn. Pompeio subjugatos scribit. In iisque regionibus Russi rerum potiti sunt, à Roxolanis forte, deflexo paulum nomine, oriundi; atque eorum Principes ad Varagos originẽ referunt, gentem transmarinam, ut ipsorum annales testantur, qui imperii sedem primo Novogrodiæ, dein Kioviæ, ac postremo Vlodimiriæ habuerunt, antequam Moscoviam transferretur.

Clarissimus vir Fletcherus monet, familiam Principem Russiæ appellari *Bealam*, atq; ex eo conjicit, originẽ ex Hungaria cepisse; ipsumque Ioannem Basilidem sæpius jactasse se ex Germanica esse origine, non autem è prosapia Russica.

Ruricus (inquit Thuanus, ut supra) ex ea gente bello contra Bulgaros suscepto quum feliciter rem confecisset, regionis dulcedine captus in ea mansit, liberis ejus, quos domi reliquerat, Novogrodia interim exactis ab Vlodimiro quodam verna ex ancilla nato, cui urbis custodiã reliquerat. ab eo genus ducunt. qui postea in eo imperio, in XII principatus (quot filios reliquit Vlodimirus) distributo, fuerunt, Iapulocho Rurici fil. & ipsius posteris avitum imperium frustra recuperare enixis. Deinceps fide Christiana imbuti sunt, & occasione non minus honorificæ quam faustæ af-

finitatis, cum Vlodimirus ipsorum Princeps, qui Kioviæ jam tum sedem fixerat, Annam, Basilii Porphyrogeniti F. & Constantini Imper. sororem uxorem duxisset, circa annum Christi ɔ cccxc; unde & Græcæ Ecclesiæ ritus etiam hodie servant. Hoc ita tradunt Russorum & post eos Poloniæ annales; de quo tamen Byzantina historia omnino tacet; ut mirum sit, homines vanos ac leveis rem adeo memorabilem silentio præteriisse, qui alioqui consentanea cum iis, quæ de Russis diximus, memoriæ prodidere. Nam Ioannes Zonaras scribit, Nicephorum Phocam à Bulgariæ Principe petiisse, ut Hungaris ac Turcis per ejus fines in Thraciam irrumpentibus transitum impediret: cum vero se excusaret Bulgarus, infirmitatem & fœdus causatus, per Calocyrum Chersonesi Tauricæ Principis F. Rossorum Dynastam ab eo sollicitatum, ut bellum Bulgaro inferret. Itaque Spendostablum (ita Rossum vocat) coacto ingenti exercitu in Bulgariam descendisse, & longe lateque populato agro innumerabiles prædas abegisse. Demum Nicephoro sublato, idem Zonaras scribit, sub Ioanne Zimisca Rossos, Bulgarorum gente ac provincia subacta, nunc cum Ducibus Borise & Romano, patriæ oblitos, illic

illic imperii sedem figere decrevisse, Calocyri impulsu, qui, si ab eis Romanorum imperator salutaretur, se Bulgaria ipsis cessurum & perpetuum fœdus percussurum receperat. Verum Zimiscam, cum honorificas ejus conditiones illi non solum superbe recusassent, sed legatos etiam indigne habuissent, contra Rossos bellum suscepisse: Tauroscythis vero adventu ipsius perterritis, Calocyrum ad Rossos confugisse. Demum, conserto ad Dristerum in Istri ripa positum prœlio, Rossos cæsos; iisque cæsis Dristerum diuturna obsidione à Ioanne cinctum fuisse. Tandemq; Rossos omnium rerum inopia laborantes, ex Spendostabli consilio & authoritate, prœlii aleam rursus tentasse; qua post longum & anceps certamen postremo Rossos profligatos esse. Postea Ioannem cum Spendostablo his conditionibus transegisse, ut relicta Bulgaria domum rediret: sed in reditu ipsum & Rossos omnes, Pazinacarum insidiis exceptos, ad internecionem cæsos esse. Hæc Zonaras; quæ cum iis, quæ de Rurici expeditione Russici annales memorant, mire conveniunt; & in alterum annum Zimiscæ imperii, hoc est, in Christi ɔ cccc-LXXII, incidunt; quo tempore Basilius Scamandreus, post Theophylactum

Romani

Romani Lecapeni F. Patriarcham, Constantinopol. Ecclesiæ præfecit; à quo & Russorum annales nomen Russicum ad religionem Christianam perductum tradunt.

Sequentibus temporibus Andreas Dux Susdaliensis, ab Vlodimiri stirpe profectus, fœdere cum XI cognatis icto, Micislao dejecto, qui Kioviam tenebat, sedem primus Vlodimiriam transtulit, & imperium in Susdaliensi domo firmavit. quamvis in alios agnatos Duces principatum minime exerceret, magni tamen Ducis usurpato nomine, hoc etiam obtinuerat, ut illi comiter majestatē suam colerent. Sed quum Tartari, impressione in Russiam facta, Cottianam Polosciorum Ducē, & Micislaum Romani f., Siernaviensem Ducem, atque alios complures auxilio evocatos, die XVII Maji anni CIↃ CC XIV, & sicuti annos Russi ab Orbe condito numerant, VI CIↃ IↃCCXXXII, insigni clade profligassent, & rursus XIII annis post, Duce Batti, domitis Rosanensibus & Vlodimiriensibus ceterisq; fere Ducibus, Russiam omnem imposito provinciæ tributo in potestatem redegissent: ab eo tempore magni Russiæ Duces à Tartaris peti cæperunt; qui fere à Susdaliensibus dabantur.

Tandem anno Christi CIↃ CCC IV, Andrea

drea Alexandri F. mortuo, cum Michaël Iaroslai F. Tuerensis & Georgius Danielis F. Moscoviæ Dux de magno Vlodimiriæ principatu contenderent, & uterque eam à Tartaro peterent; primum secundùm Michaëlem pronuntiatum fuit. sed interjecto aliquanto tempore Georgius eandem, rejecto Michaële, obtinuit anno juxta Græcorum calculum VI CIↃ IↃ CCC XXV; qui imperii sedem Moscoviam transtulit, & magnum principatum posteris suis reliquit, adversantibus initio Russis universis, qui hunc honorem Susdaliensi familiæ restitui à Tartaro debere contendebant.

A Georgio illo Ioannes Danielis fil. nisi idem sit, profectus, primus Moscoviæ castrum condidit; cui Ioannes alter, & Ioanni Demetrius, ac Demetrio Basilius, qui Sophiam Vitoleni Lithuaniæ Ducis fil. uxorem duxit, ordine ac directa serie successerunt. Hujus Basilii filius Basilius, conjuratione à Demetrio Siemacha Georgii fratris F. Suerensi, Ioanne Andreæ fil. Mosaicense, & Borisso Alexandri fil. Tuerensi Ducibus facta, regno pulsus & luminibus orbatus fuit: sed Novogrodiensium ope adiutus regnum postea recuperavit, & pacate usque ad mortem tenuit.

Huic Ioannes fil. successit; qui se universæ

versæ Russiæ Principem primus appellavit, Magni nomen ob id sortitus. is Ducem Tuerensem, ex cujus domo uxorem duxerat, ultionis paternæ prætextu, principatu exuit: nec multo post Novogrodiam magnam fraude interceptam sui juris fecit: cæterosque fere Russiæ Principes, ex ipsorum dissensionibus occasione captata, in ordinem redegit; ac tandem Tartarorum jugum, à quibus majores sui jus & inaugurationem petebant, excussit, à Sophia, è Palæologorum gente ingentis animi femina, quam mortuâ Tuerensi duxerat, persuasus: semper fere victor & felix, si cladem in Livonia & ad Plescoviam paulo ante obitum acceptam excipias; quam L annorum induciis resarciit.

Eadem felicitate usus Basilius illius fil. Nostra ætate Smolecensem principatum, ac quidquid Siverensis ditionis supererat, imperio adjecit. Casanenseis mari ac terra oppugnavit; agnatisque suis omnibus regni possessione, quam adhuc tenebant, exturbatis, Plescoviensem civitatem in servitutem redegit; ac *Ciarii*, quod lingua Slavonica regem sonat, quum alii *Knesios* tantum appellassent, nomen sibi sumsit.

Huic anno CIↃ IↃ XXV decedenti Ioannes fil. successit; qui astum, industriam & severam disciplinam in propagando imperio ad majorum artes adjecit; effecitque, ut ab iis accepta non solum retinuerit, sed etiam magna accessione locupletaverit. nam Casanense & Astracanense regna à patre summis viribus tentata, novo & iis populis incognito belli genere usus, in potestatem redegit: ac fere omni Caspio mari sui juris facto imperium in Persidem usque protulit, multis aliis præclare, non sine tamen crudelitatis infamia, gestis. De his variorum historiæ loquuntur; præsertim vita illius à Paulo Oderbornio tribus libris descripta. Ioannes Basilides (inquit Thuanus lib. LXXX) magnus Moscorum Princeps, ob immanitates inauditas à Paulo Oderbornio & Alexandro Guagnino studiosius fortasse quam veracius descriptas, infamis ultimum diem clausit VII kalend. April. anni CIↃ IↃ LXXXIV, quum LVI annos vixisset, XXXIX regno præfuisset. Ex Anastasia prima uxore duos filios susceperat; Ioannem cognominem sibi, quem casu interfecit; & Theodorum regni hæredem, quem moriturus proceribus convocatis valde commendavit, curatoribus ei attributis, quorum ex consilio rempubl. administraret.

Theodorus Ioannis fil. Irenen Theodori

dori Godonovii filiam statim in uxorem duxit, & cum ea IV kal. Quintiles inauguratus fuit. verum idem Thuanus ad annum CIƆ IƆXCVIII scribit, Theodorum hunc, quum XIV annos à morte patris rerum potitus esset, annos tantum XXXVI natum sine liberis decessisse, anno à mundi condito VII CIƆ CXVI, id est, à C. N. 1598, administratione imperii penes conjugem & Patriarcham relicta. Eam, (inquit lib. CXX) ob speciem & mores, quum sibi Theodorus patre superstite in uxorem delegisset, ex eaque nullos liberos sustulisset, dimittere illam sæpius ab illo jussus quidem erat; sed ad mortem usque patris callide procrastinarat. Erat ei Borissius Godonova frater, astutia innata & affectata comitate maximam in aula & toto regno auctoritatem consecutus, quam & ad mortem usq; Theodori retinuit; quam veneno acceleratam non defuere qui putaverint, ducta ex Borissii ingenio serieque rerum ab eo in civili administratione gestarum conjectura. Theodorus postremis tabulis, regni administrationem uxori viduæ commendaverat. quam quum illa haud invita suscepisset, paulo post, mutata voluntate an ex compacto, imperii administrationē in proceres transferre se velle dixit,

& mundo mutato habitu renunciare. ægerrime id tulit populus, acrisque seditio orta, donec Borissius se exorari passus est, ut imperium pro sorore capesseret, postquam affectata quadam recusatione, uti putatur, diu proceres & populum suspendisset. Tenuit autem principatum ad annum CIƆ IƆC V; quo tempore multæ calamitates, & præsertim dirissima fames, Russos afflixit; ipseque vitam lamentabili exitu clausit. Rem gestam ita describit Thuanus lib. CXXXV. Ioanni Basilidæ (inquit) præter Theodorum alter erat filius Demetrius, biennio ante mortem è nobili juvencula susceptus, hoc est, anno CIƆ IƆ LXXXII; qui ad ad Vielicam, longe dissitam, C à Moscua metropoli milliaribus, educabatur. Borissius, qui superstite Theodoro jam tum tyrannidem affectabat, quum omnia quæ desideriis suis improbis obstare poterant circumspiceret, parum se Theodori imbecillitate profecturum judicabat, nisi spem resurgentis in principali familia imperii per Demetrii mortem extingueret. Itaque de eo ex medio tollendo ante omnia cogitans, corruptis qui circa eum erant, sic dolum instituit. Pulso majore tintinnabulo, (id erat signum populi ad incendium restinguendum vocandi,) observatum erat

ad ſtrepitum concurrentis multitudinis Demetrium conclavi exire ſolitum, qui in illo tumultu confodiendus erat. & ita factum, dum per ſcalam deſilit. inde rumore mortis ſparſo, populus à reſtinguendo incendio revocatus ad arcem venit; & omiſſa comploratione domeſticos obvios obtruncat, publica ultione cędis invidiam in ſatellites Principis rejectam à ſe amoliri cupiens, quam tamen minime evitavit: nam Boriſſius, ut omnem ſuſpicionem purgaret, immaniter in oppidanos ſæviit, & arcem incendio delevit. Verum Demetrium hac conjuratione oppreſſum, qui in Moſcovia tunc erant, & de ea relationes confecerunt, conſtanter affirmant. Alii ut motibus poſtea ſubſecutis colorem reperirent, ſic rem narrant; matrem Demetrii de deteſtando Boriſſii conſilio per amicos monitam in tempore filii periculo prævertiſſe, ſuppoſito in ejus locum puero ætate & ore perſimili, qui à ſicariis non per ſcalas deſiliens, ſed in lecto jugulatus eſt, Demetrium autem verum in tutum ſubduxiſſe, ſtatimque ſuppoſiti cadaver à Germano aulæ magiſtro, qui aſtum excogitarat, ne agnoſceretur, ſarcophago incluſum ſine ulla pompa terræ mandatum eſſe. interim famam ſparſam, quaſi Demetrius peſte abſum-

abſumptus eſſet. Vtut ſit, in Poloniæ & Moſcoviæ finibus aliquot poſt annos comparuit homo, qui altero brachio breviore & verruca in facie, quæ in vero Demetrio olim notata fuerant, cęterum ingenio acri, præſentia animi, liberalitate, comitate non indignum, ſe regali proſapia ferebat. is Ieſuitis patribus, qui in Polonia pollebant, primum innotuit, & ſpem fecit, ſi ad regnum paternũ recuperandum adjuvaretur, fore, ut primam ac præcipuam cultus divini in imperio Moſcico inſtaurandi, & illius ad Eccleſiæ unionem adducendi curam haberet. res initio tecta, monito prius Pontifice, ut negotium, quod ad bonum religionis & amplificationem Sanctæ Sedis pertinebat, opibus propriis & commendatione ſua apud Poloniæ Regem & regni proceres adjuvaret. quod & ſedulo factum per ipſos Ieſuitas, qui ſupplicem ad Georgium Miecinſium Sendomirienſem Palatinũ introduxerant, in regno præpotentem; jam tum fide clam data, ſi compos votorũ evaderet, ut filiam Palatini, in quam ille oculos conjecerat, in uxorem acciperet. In Livonia abjecto cucullo aliquandiu latuerat, ubi & commode latine loqui & ſcribere didicit, & ad Clementem VIII Pontificem Maximum literas manu pro-

pria non ineleganter scriptas dedit. & cum per Sendomiriensem & ejus generum Visnovitzium ad Sigismundum est admissus, mascula oratione usus dicitur, meminisset, se in carcere & captivitate natum, & inde divina providentia ac misericordia liberatum; proinde humana cogitaret, & eodē fato adflictis subveniret. Ioannes Sigismundi parens ab Erico fratre ob suspicionem in carcerem injuriose trusus fuerat, sicuti ad an. cIɔIɔ LXIIII demonstravimus, in quo ex Catharina uxore Polonicæ atque adeo Iagellonicæ stirpis ipsum sustulerat. Igitur Regis favore, & Palatini pecunia, annitentibus Iesuitis, exercitum x bellatorum cIɔ in Polonia conscribit, ab hisq; omni re & apparatu instructus in viam se dat, & per Russiam iter faciens Cosacos genus hominum bella externa & prædas sectantium sibi conciliat, & ingentibus promissis oneratos in regnum paternum, ut ajebat, ex iis x cIɔ secum ducit. Borysthene superato ad Zernigam extra limitem castra primum posita, & Demetrii regni legitimi heredis nomine deditio imperata; ac citra vim facta, Ioanne Takmenio, qui cum Borissio simultates exercebat, in partes novi principis transeunte. Cosacis præerat Corelas homo præstigiis magicis notus. qui Putin-

Putinnæ obsidendæ auctor, urbis populosæ, quam Michelovitzius Soltekovius, cum VIII cIɔ Cosacorum Volgodensium tenebat, Michelovitzio primum detrectanti ad extremum persuasit, ut urbem dederet, & Demetrii partes sequeretur. Borissius inter hæc copias instruit c bellatorum cIɔ constantes. & ante omnia ad Sigismundum & Polonicum Senatum legatos misit; commemoratoque fœdere, de pace sive induciis inter utramq; gentem, ipsos de sanctione ejus interpellavit; & ementitum Demetrium, sacerdotis nefando conceptū filium, & magicis præstigiis infamem sibi tradi vivum vel mortuum petebat, & ne auxiliis juvaretur, enixe petebat, minis additis, si contra facerent Poloni, quanto suo cum periculo præpotentem principem essent lacessituri. ad minas additæ singulorum procerum prensationes occultæ, ut regem & senatum absterreret, quo minus auxilia supplici subministrarent. verum Pontificis & Iesuitarum prævalente auctoritate nihil obtineri potuit, Rege, & qui cum Rege sentiebant, ad auxilia præstanda animos obfirmantibus; quippe qui rebantur, hanc ad æternam pacem & amicitiam cum Moscis firmandam, & majorum religionem sublata scissura consti-

constituendam, fore commodissimam rationem. tandemque utrinq; exercitus in aciem ad Novogrodiam instructi, & Sendomiriensis summus copiarū dux, qui defectionem in hostili exercitu futuram sibi pollicebatur, temere in medios & bene concordes ruit, & post exiguum certamen undique à majore numero circumventus funditur fugaturq; exeunte Ianuario hujus anni. collectis deinde ex tanta clade reliquiis Palatinus Carmhoviam primum ac Putivolum, ac deinde in Poloniam suam se recepit. Demetrius cum paucis ad Rilscum arcem in finibus receptum habuit; ubi à suis desertus minime se deseruit. is secum, ut religionem & pietatem suam omnibus approbaret, duos è Cisterciensi ordine Theologos duxerat, qui castrensis vitæ & incommodæ viæ pertæsi, post aliquot dierum iter ad sua reversi sunt. præterea etiam duos è sodalitio Iesuitico, Nic. Ckerracovium, & Andream Lovitzium, qui expeditionis auctores constantiam servaverant, & hominem per se satis bene animatum assiduis hortamentis & propriæ patientiæ exemplo ad rem strenue persequendam incitabant, ipse bona conscientia, uti præ se ferebat, fretus, cum ad manus veniebat, ita Deum compellare soli-

solitus erat, ut ab omnibus audiretur, & hac oratione fere utebatur, manibus expansis & oculis in cœlum erectis: Me, inquit, justissime Iudex, prius fulmine perime, me primum dele, huic Christiano sanguini parce, si injuste, si avare, si impie, hoc quod vides molior. tu vides innocentiam meam; justam causam adjuva. tibi me, cœlorum Regina, & meum hunc militem commendo. Quæ si vero referuntur, nec vere ille Demetrius fuit, oportet eum aut præstigiatorem gnaviter impudentem fuisse, qui cum sciret, quæ diceret, vera non esse, tanta vultus constantia mentiebatur; aut si male persuasus, eum se credebat, qui non erat, profecto fortuna, ut aliis imponeret, insigni læti primùm successus, mox tristis atque adeo tragici exitus exemplo, mire ipsi imposuit. Iam Borissiani ad Rilsci arcem, ad quam copias contraxerat Demetrius, eo situ ut subjecto agro late imperitet, cum parte exercitus venerant, Martioque ineunte conflictu acri inter equites facto, inclinavit miro fortunæ ludibrio ad nuper victos victoria, qui numero impares interfectis primo concursu CIↃ ex hostibus, captisque CC, ceteros in fugam vertunt: suorum ordines in fuga perrumpentes peditatum omnem sol-

 vunt,

vunt;& hosti ad internecionem expositum relinquunt. Parta ingenti præda Demetriani Putivola triumphantes reversi sunt, statimque sive odio veteris domini, sive novarum rerum desiderio quinque præcipuæ in propinquo arces cum oppidis ac territorio in partes Demetrii concesserunt, & Bialogroda una ex illis CL majores machinas victori subministravit. arcium præfecti captivi Demetrio traditi: & paucis post diebus secuta Ialekæ & Leptinæ deditio, in qua famosus magus Hinsko Otiopelus quoque captus est. Mox & universa Severia, qui est principatus amplissimus, ac præterea VIII castella in fidem accepta sunt. Magna moderatione Demetrium victoria tam insperata usum memorant, qui hæc scribunt, de cætero sollicitum, quomodo Cromo arci à reliqua exercitus hostilis parte arte cinctæ in tempore subveniret. sed cognito ex literis interceptis obsessos aliquandiu ad sustinendum pares esse, consilium suspendit, minime accelerandum ratus, ne tantæ victoriæ fructú tentata temere prœlii alea amitteret. interea dum ad Putivolum sedet, eventum operiens variis insidiis petitus est, missis à Borissio, qui venia admissorum promissa insuperque præmiis præpositis Russos ad Demetrium inter-

interficiendum aut captivum sistendum invitarent: additum præpotens telum ab Archipopo, (ita Patriarcham suum vocant Russi,) mandatum, quo cuncti rebus Demetrii faventes extra Ecclesiæ communioné positi pronuntiabantur. re ex captivis quæstioni subjectis & literis inter ocreas insertis cognita, nihil inclementius in eos decrevit, sed venia concessa literas ad Archipopum humanissimas dedit, quibus eum officii admonebat, & ne injustæ caussæ religionem prætexeret, hortabatur. scripsisse & ad Borissium dicitur, se respiceret, regnoque, quod injuste invaserat, mature cederet, & monasterium, quod vellet, ingrederetur, oblatis ipsi & familiæ optimis conditionibus; quas ille contemptim nec citra indignationem respuit. id incidit in tempus, quo Daniæ Regis & Caroli Sueci legati in ejus aula erant, ex Polonorum in Moscoviam impressione fœderis cum Moscis sanciendi occasionem captantes, quo Sigismundi rebus incommodarent. in ea consultatione cum vehementius incandesceret Borissius, subito corruisse dicitur, magna vi sanguinis per os, nareis & aureis profusa: & exeunte Aprili vitam cum morte commutavit. alii apoplexia, alii veneno propinato extinctum me-
 morant.

morant. utcunque sit, in imperio per septennium possesso moriens non omnem auctoritatem statim amisit. nam fama mortis vulgata magno initiò populi concursu uxor vidua cum filio in solio collocata est. & adacti in fidem proceres, corpore defuncti in sepulcro regum sine pompa illato. mortuum laudavit luculenta oratione Regiomonti excusa Constantinus Fidlerus Livonus Rigensis, qui Gasparem fratrem habebat imperatoris Moscovitici domesticum. continuo Petrus Busmanius, qui magnas res sub Borissio gesserat, cum summo imperio ad exercitum mittitur. Ad Cromi obsidionem hærebat Ioannes Hodunius cognatione Borissio proximus, in qua ante & post Borissii obitum, & obsessi, & qui locum oppugnabant, nihil reliquum ad summam virtutem fecere. decies vis facta, & toties summa ab obsessis pertinacia repulsa. De exitu veritus Demetrius Zaporium cum delectis ad opem laborantibus ferendam miserat, qui astu, cum vi non posset, metum & trepidationem per hostium castra sparsit. simplicem hominem, qui deceptus alios deciperet, ad obsessos in speciem mittit cum literis, qui XL cIↄ auxiliarium in propinquo esse nunciaret, eaque spe obsessos ad con-

constantiam hortaretur, eum per viam ab hoste infessam ut caperetur deduci curat. igitur captus cum literis & tortus, cum eadem quæ literis significabantur, quippe vera credens, confirmaret, ingens tumultus & seditioni propior in castris ortus. Hodunius præmissis bis mille & CC equitibus aditus omneis ad obsessòs insideri jubet. ipse reliquum exercitus robur ad hostem ducit. Zaporius ut rumori per hostium castra disseminato fidem faceret, aciem instruit, lixis & omni comitatu quo major numerus appareret equos inscendere jusso. missi & qui auxiliares in propinquo visos confusis vocibus clamabant. Acriter initio ab Hodunio certatum. Polonis hastatis incumbentibus & mox crebrescente de auxiliaribus rumore, Russi cedere, & de defectione seu deditione cogitare ceperunt. primusque Petrus Busmanus, tanto in honore à Borissio, dum viveret, habitus, cum aliquot cIↄ ad Zaporium transiens, quam potuit alta voce in Borissianorum conspectu exclamavit, Demetrium imperii Moscici legitimum heredem esse; proinde qui Moscico nomini bene vellent, se sequerentur. quo audito fremere universi, plerique transfugere, & Petrum sequi paratos se dixerunt. Tum ad Petrum se aggre-

aggregantes proceres, Iↄ è ſuo numero ad Demetrium, qui Putivoli erat, miſerunt, & benigne accepti in fidem ab eo adacti ſunt. Id actum x kal. Iunii. Ioan. Hodunius ſummus copiarum imperator, (nam Micriſlavius & Suiſcus, qui poſt eum primas tenebant, ſuperſtite Boriſſio & jubente Moſcuam reverterant,) è fuga retractus, quod coram Demetrio caput inclinare in ſignum ſubjectionis & Kneſaris titulum tribuere detrectaſſet, in vincula eſt conjectus. in Boriſſii caſtris LXX machinæ repertæ, & quædam tantæ magnitudinis, ut ſingulas bini viri brachiis circundatas vix complecti poſſent. ut in caſtris, ſic & Moſcuæ ſecuta animorum magna inclinatio; & jam ad Demetrii nomen populo exultante, uxor vidua defuncti cum filio & filia in cuſtodiam data fuerat: ubi hauſto veneno mater, quæ ſibi ob mariti odium & à Demetrii adventu metuebat, ultro periit, quod & filio & filiæ pariter, ut eos ludibrio victoris eximeret, propinaverat; & filius quidem ex eo pariter periit. filia contrario poculo ſtatim ſumpto ſervata eſt. ita ſcribunt, qui Demetrio favent. nam alii juſſu Demetrii cum filio matrem veneno necatam, filiam ad ſtuprum ſervatam tradunt. magnum ad eam converſionem

ſionem momentum attuliſſe dicuntur Germani, qui in Boriſſii caſtris militabant, qui transfugientes ſecum multos traxere. Biduo poſt ſolutam Cromi obſidionem magno procerum conſenſu Demetrius Moſcuam petiturus viam ingreditur. Cromo Tullam itum, ibique biduum reficiendo militi datum. inde Orlam ventum; per vias occurrente ad novi principis ſpectaculum multitudine. tandem viceſimis caſtris regiam urbem ingreſſus eſt XII kalend. quintil. Ruſſorum imperator, magnus dux Moſcoviæ aliarumque regionum princeps, & Aſtracani ac Caſſani Rex, quas duas Provincias Ioann. Baſilides imperio adjunxerat, feſta populi acclamatione ſalutatus. præcedebant Poloni equites, more gentis lanceas cuſpide ferrea præfixas geſtantes, cum tubicinibus & tympanis. hos ſequebantur aliquot ſclopetariorum CIↄ, interque eos medius Demetrii currus ſex junctis equis, inde equi ſellarii principis precioſiſſimis monilibus & auro inſtrati. proxima ſecundùm principem clericorum turba incedebat cum vexillis quadratis, in quorum ſingulis appenſa erat aut Divi alicujus imago, aut Evangeliorum liber. Popæ B. Deiparæ Virginis, & D. Nicolai, quem Moſci tutelarem colunt, imagines

gines præferebant. quorum agmen Patriarcha ſive Metropolitanus, præeuntibus IIII coryæphoris claudebat. interjecto aliquo ſpatio ſolus Demetrius candido aſturcone vectus incedebat, hinc inde nobiliſſimorum & procerum caterva ſtipante: deducentibus Popis princeps ad templum B. Virgini ſacrum venit, precibusq; conceptis inde ad D. Michaëlis archangeli ædem, in qua parens ejus humatus fuerat, ducitur: in quo cum reſciviſſet Boriſſium ſepultum eſſe, è veſtigio cadaver erui, & in aliud ſacellum humilius extra urbem transferri mandavit. ædeis ejus peculiares tranſiens aſpicere non ſuſtinuit, ſed miſſis operariis ſtatim dirui juſſit, addita cauſſa, quod magico maleficio infames eſſent: & ſtatua in loco ſubterraneo collocata dicebatur, lampadem ardentem manu geſtans, artificio in ſpeciem ſuperſtitioſo, & defoſſo ſubtus pulvere nitrato copioſo, rebus ita attemperatis, ut deficiente oleo & disrupta lampade ignis pulveri illapſus, domum à fundamentis convelleret, & proximas ſecum in aërem tolleret. ſed fraude detecta ſtatua antequam artificio ſuo noceret, comminuta ferebatur. quod illi ſuperſtes Boriſſius, idem mortuo Demetrius objectabat; ut ſunt frequentes admodum

dum illis locis de magicis præſtigiis ſuſpiciones ac querimoniæ. Novus princeps inde in regum palatium protinus migravit, & publicam imperii adminiſtrationem avide capeſſivit, à Ruſſorum procerum familiaritate ſenſim alienior, & ad Polonorum externorum & Ruſſis inviſorum arbitrium cuncta diſpenſans. qua in re graviſſime peccaviſſe à multis exiſtimatur. nam juſtas cauſſas habenti, ſive hinc ſuſpicionis, ſive inde gratiæ, opportunius exſpectandum fuit tempus, ut animum renudaret, & quod mente conceperat, tempeſtive firmato imperio exſequeretur. ſed præfervido prurientis voluntatis deſiderio, & eorum qui circa ipſum plus juſto poterant ſuaſu, effectum eſt, ut impatientia, omnis mora nimis longa videretur, & præcipitatis conſiliis unà ſe fortunamq; in exitium miſer juvenis præcipitaverit. Primi dies accipiendis proceribus inſumpti & rebellibus puniendis. nobiles familiæ amplius LXX, quæ Boriſſium cognatione contingebant, vel à partibus ejus ſteterant, extra imperium deportatæ, ut bona eorum, ſicuti jactabatur, inter externos atq; adeo Polonos dividerentur, & novorum hominum coloniæ in Ruſſiam deducerentur. Hinc prima odii in novum principem ſemina, quæ eadem & in

& in Hungaria fuerunt, his proximis temporibus. Quibus & tandem effectum, ut ad ea accedente contemptu, commotis proceribus Matthias regnum cum adjunctis & ex eadem successione venientibus provinciis vivo videnteque fratre Cæsare creverit. inter hæc severitatis initia insigne fuit clementiæ exemplum, quo Demetrius erga Theodorum Suiscium Romani fil. è Boiarico genere virum primarium ad mitigandam proscriptionum invidiam usus est; quæ ipsi fatalis fuit, occulto Dei judicio ita res temperante, ut esset, qui debitæ pœnæ per benignitatis ostentationem exemptus, cæteros immerita pœna affectos ulcisceretur. is novi imperii pertæsus & pejora in posterum metuens, spreto periculo, cum cuncti in adulationem effusi ad pedes novi regis prociderent, solus fere pertinaciam servavit, contumacia sua ejus iram provocans, ac præterea injuriosis de ipso sermonibus sparsis, quasi advena & terræ filio, qui de Russici imperii templis cum infestis regni hostibus (Polonos his verbis designabat) evertendis cogitaret, & antiquam nobilitatem ascitis novis hominibus omnino exterminare in animum induxisset. ea de re cum se in procerum Senatu multis verbis (erat enim persuadendi

dendi efficax) purgasset, rejecta in auctorem calumniæ invidia, in Suiscium protinus comprehensum lata sententia fuit, qua ob verborum petulantiam morti addictus est. & cum VI eid. quintiles, qui dies supplicio designatus erat, duceretur, & jam in genua prolapsus, post preces publice conceptas carnificis ictum exspectaret, diplomate misso princeps executionem inhibuit; & mox vitæ gratiam fecit. post tantum favoris undique affluentis concursum, soli Plescoviani in pertinacia perseverantes imperium detrectabant: quos ille missis literis, & venia præteritorum facta una cum Palatino ipsorum vix tandem ad officium inflexit, & in gratiam recepit. Hucusque fausta omnia ac fortunata imperii initia, & publice vota pro Demetrii salute nuncupabantur, cum Borissii contra nomen esset detestabile. Statim etiam cusa moneta ad memoriam principis & usum populorum. addunt, qui in gratiam ejus scripsere, cum felicia omnia in posterum sibi de illius imperio pollicerentur, invidiosas in ærario divitias repertas, immensam & plures myriadas excedentem auri & argenti vim, duodecim margaritarum & gemmarum modios; quæ omnia aut ab ipso superstite brevi per profusiones

consumpta, aut ad ostentationem credita, cum ipso evanuerunt. Dicta dies inaugurationis ad kal. Septemb. fuerat, à quibus Russi annum suum, sicuti & Iudæi olim, auspicantur. sed multis de caussis anticipandum ratus, Quintili desinente solemnitatem celebrari voluit: & ante eam, ut fides legitimæ successioni astrueretur, matrem Demetrii, quæ post filii cædem falso creditam Borissii jussu procul à regia exiguo monasterio inclusa fuerat, accersiri placuit. missus ob id honorificentissimus comitatus, & venienti obviam ipse pietate adfectata processit, conspectaque longe ex equo desiliens, pedibus aliquanto spatio iter fecit, & cum lacrymis in complexum ejus ruit, & aperto capite ac pedes currum maternum ad arcem usque prosecutus est: unde illa paullo post in monasterium, in quod totius Russiæ virgines & viduæ nobilissimæ de more secedunt, cum gynæceo suo migravit. Toto hoc tempore à curiosis observatum, tanto sive vero sive simulato cultui matrem veri Demetrii, pari affectu respondisse, quæ ex tristi solitudine in lætam frequentiam retracta non poterat vel falsi Demetrii, cujus hoc beneficio id debebat, præsentia non magnopere gaudere. Regnum ineunti, post peractas

actas ceremonias, P. Nicolaus Cnermcovius, è Iesuitico sodalitio, luculenta oratione gratulatus est, pari à Senatu gratulatione exceptus. Ipsis Iesuitis amplum Moscuæ hospitium haut longe ab arce attributum, in quibus sacra more in Ecclesia Romana recepto libere peragerent; & jam tum ipsis annitentibus animi sensum renudasset, nisi à Suiscio, quem modo dixi, qui jam tum de imperio cogitans firmandis rebus suis opportunitatem majorem quærebat, pro tempore prohibitus fuisset. Secura pace, ut sibi videbatur, foris & domi parta, proxima fuit cura de gratia benemeritis Polonis rependenda, de fœdere cum ipsis sanciendo, & nuptiis ac prole ad firmandum amplius imperium suscipienda. decreta ob eam caussam honorificentissima in Poloniam legatio ccc equitum, quam Athanasius Rosclovius Ioannis filius, regni thesaurarius obivit, qui XVIII kalend. Decembris Cracoviam venit, & ad Sigismundum Regem introductus commissa mandata exposuit; principio à Polonorum, quorum adversus levissima atq; adeo Russorum suorū suspecta ingenia opibus munire se decreverat, benevolentia captanda sumpto; Non dubitare quin Rex & universus regni senatus magnam ceperit ex eo

voluptatem, quod ſpe & omni opinione citius in paternum & antiquum regnum reſtitutus ſit. ea in re & ſummam Dei benignitatem, & regis cæterorumque regni procerum, quibus ſecundum Deum hanc gratiam debeat, beneficium agnoſcere, nec ejus unquam fore immemorem. Cæterum animo verſanti, quomodo Chriſtiani nominis ac religionis fineis amplificare poſſit, moleſtiſſime accidere, quæ per tot annos damna ab infeſtiſſimo Turcorum tyranno regno ac ditionibus Chriſtianis impune illata & inflicta audiat. dolere inſuper ſibi, Hungariæ regnum olim florentiſſimum tot vulnera ab eodem accepiſſe, & quotidie accipere; quod non probro invictiſſimi Imperatoris Rodolfi dicat, cujus cura & potentia ſciat injurias à tetertimo vaſtatore illatas pari fortitudine vindicatas eſſe. nec mediocriter angi & tacita cogitatione cruciari, quod loca illa ſanctiſſima CHRISTI veſtigiis impreſſa, ejuſdemque vita, miraculis ac pretioſo ſanguine conſecrata, à cruentis & nefandæ ſuperſtitionis ſectariis infeſta, citra reverentiam & cultum irreligioſe conculcentur. ad ea recuperanda cum potentiſſimo Poloniæ Rege ac cæteris Chriſtianis principibus conjungere vireis, & nec ſumptu nec proprio

prio ſanguini parcere decreviſſe. interim æternum fœdus cum ipſo ſancire ſtatuiſſe: eoque fine rogare, ut ſibi cum bona ipſius gratia è Polonorum gente uxorem ducere liceat Georgii Miecinſii Palatini Sendomirienſis filiam Annam Mariam. id beneficiis à patre exceptis ſe debere, qui & exulantem in Polonia honorifice exceperit, & pecunia ac milite in regnum redeuntem non citra vitæ periculum comitatus ſit. Rex benigne accepto legato in hæc verba reſpondit: Grati ac benevoli animi teſtem legationem non poſſe non ſumma benevolentia excipere, viciſſimque pro tam honorifica ſalutatione mutuam ſalutationem impertiri, eique & novo imperio omnia fauſta comprecari. magnoq; cum gaudio intelligere, tam brevi tempore regnum quod legitimæ ſucceſſioni debebatur, recuperatum. juſtiſſimi doloris ſenſum non poſſe non ſummopere laudare, quem de Turcorum ſucceſſibus capiat, & de fœdere contra Turcos libenter aſſentiri, ea tamen in re nihil niſi de communi procerum ac totius Senatus conſenſu poſſe decernere. Quod vero Sendomirienſis Palatini filiam in uxorem petat, non ſolum ſe volente, ſed optante id, illi facere liberum eſſe; ex eoque matrimonio, ut Dei gloria

amplificetur, & æternum inter potentissimas gentes fœdus sanciatur, à divina majestate vicissim petere ac sperare. Secundum hæc octavo post die fiduciariæ nuptiæ contractæ, præeunte in verba Bernardo Maczieiovescbi episcopo Cracoviensi Cardinali, epulo opimo nupta & parens ejus cum Legato Moscico à Rege excepti sunt. mensæ assidere ceterorum Principum & Regis Persarum, qui tunc in ea aula erant, oratores. pro bellariis dona à Demetrio nuptæ & parenti ejus missa sunt allata, quæ cc aureorum cIↃ excessisse memorant qui hæc scripsere.

Moscicam sponsam, cum Moscico legato, parente, & patruo sponsæ, & toto gynæceo lente incedentem multi comitati fuerant, studio longinquas provincias lustrandi & nuptialium orgiorum occasione tanti imperii magnitudinem & opes in publicam lætitiam effusas visendi. multi & lucri caussa è Germania & Italia mercatores illuc profecti erant: quorum sperata gaudia tristis exitus frustratus est: nam plerique in illo ludidrio vitam amisere, pauci sine ingenti damno mortis periculum evasere. longinquitas itineris ex eo æstimari potest, quod cum exeunte Ianuario proximo in viam se dedissent, tantum sexto kalendas

lendas Majas Moscuam appulerunt, ubi aliquot dies antequam in conspectum mutuum venirent, consumpti sunt. septimo post die Petrus Basmanius qui in aula gratia pollebat, cum comitatu aulico, & ingenti nobilium Bojarici generis numero, sponsam in aream adduxit. in vestibulo, tubicinum, cornicinum, idque genus musicorum instrumentorum vario concentu salutata, & à sponso perbenevole accepta, vicissim illustreis matronas & virgines obviam profectas humanissime salutavit; & ex gentis instituto in ea haut diu morata, ad monasterium, in quo socrus principis parens degebat, divertit, ubi usque ad nuptiarum sollemnia se contineret. Quarto demum post die, jam cunctis ad magnificentiam comparatis rursus inde in conclave regaliter instructum deducitur, & postridie post preces vespertinas solemnia celebrata sunt, verba faciente Russorum Patriarcha. Regina itidem coronam sumpsit sollemni ceremonia; in qua sceptrum, pomum, & ensis Imperatori marito (hos enim titulos Russorum princeps sibi sumit) prælata. corona Imperatricis capiti imponenda, pulvinari holoserico rubri coloris itidem prælata; templi parietes aulæis ejusdem coloris aureo filo fimbriatis

briatis regia magnificentia velati erant. inde vir & uxor uterque coronam capiti impositam gerentes eadem pompa inter grandem musicorum & bellicorum instrumentorum strepitum in arcem reducti sunt: ubi nox, ut in tali re, hilariter transacta, non tamen vacuo à gravibus curis Demetrii animo. multa illum conjuratione ante VI menseis adulta & jam urgente terrebant; adversus eam externas opes & præsidia novus princeps parabat. & jam ab initio Germanos satellites ex Polonia adduxerat: quod cum Russos ægre ferre intelligeret, tanquam qui plus peregrinis hominibus, quam indigenis regnorum suorum subditis fideret, eaque res etiam exemplo careret; (nam neminem decessorum externo satellitio usum;) non satellites tantum, verum etiam cunctos aliarum nationum milites, quos circa se habebat, præcipitato consilio dimisit; Russis rem gratam facturum se ratus; illi vero sine stipendio plerique dimissi indignam meritis suis gratiam referre quærentes, ad confinia cum Polonis itidem dimissis se contulere, & inaudita sævitia diu grassati sunt; quod Russos jam alienatos non parum exacerbavit. nec deerant procerum quorumdam, qui vel Demetrii nataleis suspectos

spectos habebant, vel consilia & mores non probabant, pronumque in externos & Polonos favorem indignabantur, instigationes. inde in dies aliæ atq; aliæ coitiones, quæ primo per suspectorum crebras quæstiones, flagellationes, exsilia, proscriptiones, supplicia, cædeis imperatas irritatæ magis quam repressæ sunt, & ad extremum in apertam defectionem desierunt. id cum periculo proximo præsentiret Demetrius, dimissi militis sera subeunte pœnitentia, novum satellitium è Livonis & Germanis scripsit, quibus & è Gallis, Anglis, Scotis centenos addidit. Gallorum id armorum genus, quod pertusanas appellant, ferentium centurio erat Iacobus Margaretus Sequanus, quem nos postea vidimus. Vestitus iis ex holoserico auro intertexto. Inter Anglos Matthias Cnotsemius: inter Scotos Albertus Lanta centurionis officio fungebatur. iis arma bipennes, & vestitus ex holoserico festis diebus, profestis ex rubro panno optimo. Tum stipendia solito majora & pro dignitate procedebant, sera & infirma adversus pestem imminentem subsidia. Paullo ante diverso itinere Polonicus legatus venit Alexander Gosenskius Corvinus, cum donis multi pretii: qui literas à Rege suo ad De-

metrium habebat; quæ, quia Imperatoris & Monarchę titulus aſcriptus non erat, nec acceptæ nec reſignatæ ſunt. iis excuſandis acria nec Ruſſis ferenda verba à legato addita; Iręt, & Turcorum tyranno hos titulos eriperet. quæ tamen caute Demetrius diſſimulavit, opes Polonorum jam ſalutareis expertus, & in poſterum neceſſarias judicans. Dies ſequentes inutiliter inter ludos & deſidiam conſumpti. qui muneribus mercatorum pro more gentis accipiendis impenſus eſt, in Saturni diem incidit feſto tunc inter Ruſſos maxime ſolemnem, & quem illi ſuperſtitioſe Paſchali præferunt. Inde ad odium jam manifeſtum nova offenſio, cum viderent imperatorem ſuum & imperatricem coronatos in cænaculo pompa regali ſedenteis acceptis donis nuptialibus ſumptuoſum epulum tam ſuis quam exteris præbere. Aderat Polonus legatus, qui denuntiari ante juſſerat, niſi locus in menſa principis, ſicuti Moſcico Cracoviæ factum fuerat, ſibi daretur, ad convivium omnino ſe non venturum. quod enixe à Ruſſis primo negatum, ac tandem à Demetrio conceſſum. multa in eo petulanter & licentioſe acta, ac fere inter rixas, Polonis quaſi victoribus in Ruſſos ſubjugatos intemperanter ac ſuperbe

perbe ſe gerentibus. Poſtridie in patinis deauratis fercula oſtiatim iis qui munera attulerant, circummiſſa: ſed ne quis munus munere compenſatum putaret, mox patinæ repetitæ. inter tubarum clangores & tympanorum aheneorum fragores aliquot dies exacti: machinæ etiam bellicæ diſploſæ, & ad caſtellum ligneum militari ſpecie ludicrum certamen commiſſum. Iamque conjurationis indicia undique afferebantur, ante novæ ſponſæ adventum initæ, ſed dilatæ à Ruſſis, qui Polonorum ſpoliis inhiabant, qui & tantam de ea fiduciam ceperant, ut, ne mora langueſceret, minime vererentur. Demetrius initio præfidens, tum demum metuere cœpit, & Polonos, ut ſibi caverent, monuit; ipſe ſatellites novos omneis in aulam accerſivit. jamque dies Veneris inierat, & cum hinc ad defenſionem Poloni, hinc Ruſſi contra eos ſe pararent, (nam inter eos ſolum, non etiam contra principem, certamen futurum putabatur,) ſub veſperam à proceribus populo denuntiatur, ut poſtridie in armis præſto eſſet: imperatrice interim ſecura, quæ ingenti magnificentia epulum Dominica die celebrandum apparabat. verum non ulterius cunctandum rati conjurati, Saturni die, qui in XVI kalend. Iunias inci-

incidebat, summo mane conveniunt, aggregante se ad eos non solum nobilitatis globo, sed plebeia multitudine: moxque inter eos promiscuus tollitur clamor ad Polonorum & Demetrii cædem se cohortantium. alii prædæ avidi confestim ad Polonorum hospitia properant, eaque obvallant, expugnant, diripiunt, cædibus cuncta permiscent. alii ad arcem tendunt. rari in ea satellites, quasi mora in Demetrio securitatem, in conjuratis alacritatem augeret, nec quisquam præfectorum visus. Margaretus ex morbo decumbebat, sicuti mihi postea narravit, qui fuit illi salutaris. tanta celeritate ac furore res acta, ut plerique Russi Polonorum more vestiti, antequam agnoscerentur, sint interfecti. in arce cum pauci satellites arma corripuissent, moxque posuissent, Petrus Basmanius ad tumultum seminudus venientibus occurrit, & à domestico quodâ suo confossus est. Suiskius, qui agmen ducebat, altera crucem, altera gladium strictum manu gestans sub id majus tintinnabulum in incendii signum pulsari imperat, ut Demetrius excitaretur, & extra conclave procurreret: fama per urbem ad plebem accendendam sparsa, Polonos in armis esse, & Russos ad internecionem delere constituisse.

constituisse. Demetrius strepitu excitatus, cum non jam incendium, sed majus periculum instare cerneret; acinacem Turcicum corripit, & per fenestram subito se demittit, præcipiti lapsu femore luxato, ex quo vix resurgens & claudicans statim à circunfusa turba capitur, & in majorem aulam, in qua oratores externorum principum audiuntur, Suiskii jussu ducitur. ibi cum quidam è Bojaricis proditionem, imposturam, vitam sceleratam ei injuriose exprobraret, ille, ut erat ad iram promptus, acinacem, quem gestabat, subito strinxit, tantoq; impetu libravit, ut hominem humi uno ictu straverit. inde ad proceres conversus humiliter rogavit, ut sibi populum alloqui liceret, & quicquid erat palam confiteri. quod illi negatum. Alii aliter narrant, & cum se premi videret, à Suiskio contendisse, ut de impostura sibi objecta per Ioannis Basilidæ, quæ in urbe erat, uxorem veritas exquireretur. nam si quidem illa se Demetrium non esse diceret, non recusare, quin protinus morte afficeretur. Suiskium autem feminam è proximo monasterio accersi jussisse. quæ coram proceribus religiose sacramento adacta, Demetrium Ioannis Basilidæ ex se genitum filium, ante plures annos insigni Borisii perfidia immani-

maniter occiſum eſſe affirmavit: ſe vero ad tantum populi favorem ac concurſum initio diſſimulaſſe, neque ægre vidiſſe & tuliſſe eum, quem teterrimo tyranno dejecto Demetrii veri ultorem à Deo ſuſcitatum putabat. quibus intellectis, cunctos in impoſtorem è veſtigio ruiſſe, eumque multis vulneribus confeciſſe. Hæc ita in Petri Paterſoni Vpſalenſis, qui in Ruſſia tunc erat, relatione perſcripta ſunt: cum alii, qui de Demetrio adhuc dubitant, in conjuratorum invidiam torqueant, quod paucorum dierum princeps, cum ſuppliciter id peteret, publice non auditus ſit, & quicquid tandem confeſſus eſt, ab ipſis caute ſit ſuppreſſum, & ſatellitem quidem Germanum qui aderat, cum herus interrogaretur, ne quid per illum emanaret, unà interfectum fuiſſe. ipſi autem crudeliter lancinato, funis per pudenda transmittitur, & corpus projectum per cœnum ad forum trahitur; ubi miſerabili utique ſpectaculo, ut erat luto & ſanguine fœdatum, per quatriduum in menſa extentum jacuit, & ſub ea Petri Baſmanii, qui fidem ſemel datam conſtanter uſque ad exitum ſervavit, cadaver. ad majus ludibrium ventri ſupino cæſi principis larva obſcœnæ & prodigioſæ deformitatis impoſita, inter gy-

næcei

næcei cimelia, ut ajebant, reperta; & fiſtula utricularis, qua Poloni ruſtici utuntur, ori inſerta, cum denario pro muſici cantus auctoramento, ſive, ut alii interpretabantur, quem pro portorio tranſiturus ad inferos ſolveret. Hæc crudelis laſcivia in mortuum exercita, quem vivum proceres nuper tanta veneratione coluerant. Sendomirienſem, quod diverſorium delectis firmatum haberet, inſeſſis aditibus claudere contenti, ad aliorum Polonorum domos diripiendas diſcurrunt, multi ſe gnaviter defenderunt, nec inulta morte ad extremum numero victi ceciderunt. unus Viteneſkius cum Ruſſorum impetus cum multa cæde aliquoties repuliſſet, ubi machinas adduci vidit, vexillum album in deditionis ſignum extulit, pecunia per ſuos, qua patebat aditus, (ſic enim juſſerat,) ſparſa; cui legendæ intento vulgo, ipſe cum ſuis gladio ſibi viam aperuit, magna ſtrage edita, & mox à Bojaricis ex arce ſupervenientibus in fidem eſt receptus. Miſera ſponſa non ſolum inæſtimabili gaza, ſed mundo domeſtico ſpoliata, tantum de patre & patruo ſollicita, belle ſecum actum iri putabat, ſi omni re exuta, ceterum vita ſalva in patriam, unde cum tanta pompa nuper venerat, reduceretur. interea

preca-

precarium spiritum ducens exigua spe, dum vulgi furor desæviret, sine veste qua se tegeret, sine lecto cui incubaret, vili indusio velata exspectabat. Nec militares tantum viri, & qui Demetrium secuti fuerant, sed mercatores multi male habiti. Ambrosius Cellarius præter XXX aureorum cIↄ jacturam, in illo conflictu vitam amisit. Iacobus VVinus proprio ense capite truncatus. Nathan vita salva CL florenorum cIↄ, Nic. Limburgensis L jacturam fecere. Nemtescius institor Polonus pridie quam cædes facta Demetrio gemmas aliasque merces pretiosas dederat. Duo Augustani ultra ducenties millium aureorum, quos Demetrio crediderant, debito defraudati. Marcellius C florenorum cIↄ amisit. Alii in illo tumultu cIↄ CC Poloni intercepti, plures à Bojaricis servati; CCCC Russi desiderati. Rabies tandem cum solis occasu occidit, & nocte illa totis plateis altum silentium fuit. vix à plebe furiosa impetratum, ut jacentium corpora postquam in cœno per triduum volutata sunt, in cœmeterio Germanorum terræ mandarentur. Sedato tam cruento tumultu à Bojaricis in consilium itum, & prima ac inprimis feria de principe eligendo consultatio fuit, ne vago imperio materia novis motibus subinde exori-

turis

turis præberetur. ibi Suiskius, qui multorum favorem in se inclinare cerneret, quo sibi magis eos conciliaret, & prætertitorum invidiam à se amoliretur, hac oratione usus dicitur: Dirissimi tyranni odio, Proceres & cognati, & amici charissimi, multa à me admissa agnosco, quorũ piget pœnitetque; sed præcipuus erga principalem familiam cultus, & patriæ charitas culpam excusare debet, & jam in ea emendanda vobiscum non parum elaborasse videor. Deus maximo huic inter Christianos imperio principes antiqua origine & longa serie ductos dederat, quos Ioannes Basilides ordine successionis excepit; qui quantumvis à multis injuriose proscissus, tot regalis fastigii, adjunctis ad imperium paternum regnis amplissimis, monumenta post se reliquit, ut, quisquis imperii amplificatione gaudet, non possit non magnopere ejus animi magnitudinem laudare. ab eo olim missus pacem cum Stephano Polonorum Rege feci, ab eoque tempore ita in republ. & pace & bello versatus sum, ut nemo studium, curam, charitatem merito desiderare possit. vivis exempto Ioanne res labare cœperũt, Theodori infirmitate; ad quam & accessit fatalis orbitas, ut non tam virtute principis, sicut antea, sed alieno arbitrio

 impe-

imperium regeretur. uxore ſterili abdicata, uti per regni leges fieri oportuit & licuit, ne aliam duceret, qui impedivit, is in imperio, ad quod jam tum aſpirabat, ſucceſſit, altero herede puero interim per ſicarios inſidioſe ſublato. poſtea ſublato ipſo latentis veneni vi, ut creditum eſt, Theodoro, & occaſione affinitatis, Boriſſio (ad nominis inviſi mentionem horret animus) ad imperium evecto, quæ non lamenta, gemitus, calamitates, ac deſolationes, toto quo rerum potitus eſt tempore, fuerunt? Itaque Demetrio, quiſquis tandem ille fuit, (nam impoſtorem fuiſſe minime nunc ambigitur,) venienti, & nos à jugo diriſſimi tyranni liberanti, fateor, manus dedi, & ut eum pro legitimo regni herede acciperetis, cum ſententiam meam rogaretis, ſuaſi & auctor fui. ſed mox ſubeunte pœnitentia, cum peiora ab eo, quam quæ nuper paſſi eramus, jure metuerem, religionem majorum periclitari, leges antiquas violari, exoticos mores invehi, libertatem patriam everti, externos homines cervicibus noſtris imponi cernerem, audacter reſtiti, & cultum, qui legitimo principi debetur, huic novo tyranno cum vitæ periculo deferre detrectavi. dolet mihi ſummopere huic vitam debuiſſe, qui mortis jus in

in me non habuit; ſed debui, ut latroni, qui, cum poſſet, non eripuit. & tamen hic aliquandiu me ſcrupulus retinuit, dum plus famæ, quam conſcientiæ & ſaluti publicæ tribuo. vicit tandem pietas, & patriæ charitas, & cum vos viderem adeo bene animatos, me ducem vobis præbui, plus de regni incolumitate & magnitudine, quam de rumoribus ſollicitus. itaque conſilium tam juſtum, tam honeſtum, tam neceſſarium ac ſalutare, atque utinam non tam cruentum, concordes unà ſuſcepimus, quod Deus regnorum unicus diſpenſator exitu probavit. nunc cum crudeliſſimum Tyrannum à noſtris cervicibus depulerimus, nec ſit, qui præſtigiis ſuis magicis, & impoſturis amplius Ruſſico nomini illudat, reſtat, ut extincta, pro dolor! antiqua principum ſtirpe, quem in familia non habemus, in republica quæramus. eum autem quærere debemus, qui generis dignitate præcellat, & ante omnia majorum ſacra, ceremonias, ritus religioſe colat, cunctas virtutes ſublimitate regia dignas adjunctas habeat, experientia rerum per ætatem valeat, qui non pompa & faſtu majeſtatem regiam, ſed juſtitia & temperantia tueatur, qui firmas regnorum arces in ſuorum benevolentia ſitas putet,

& populorum opes & divitias de ærario securus proprias existimet. cum talem dico, fortasse me fingere putatis eum, qui non sit, & vix esse possit. at boni & laudati civis votum est, eum optare principem, qui optimus sit, aut si non sit, qui talis esse à subditis existimetur. Quibus dictis missi in suffragia proceres protinus eum in principem delegerunt. ille autem primo modeste se excusavit, & post gratias actas principatum concordibus votis honorifice delatum cupide amplexatus est. id actum XIII kalend. Iun. ante omnia scripto publicato, ut jure cæsum Demetrium omnibus appareret. mortuo crimini datum, quod ex vili homuncione monasticam in cœnobio, quod in arce est, professo se pro Ioannis Basilidę filio gessisset; nam ei verum nomen Grifkæ, sive Gregorio Strepio fuisse; itaque nunquam cœnobium illud intrare voluisse, ne à monachis agnosceretur. adolescentem autem bonis literis operam dedisse, & historiarum lectione se exercuisse, musices item peritum fuisse, eoque in genere ministerii Patriarchæ aliquandiu inserviisse; magiæ itidem addictum fuisse, eoque maleficio multas victorias obtinuisse, & ad imperium pervenisse, magna nominis Russici infamia.

mia. Objecta itidem hæresis, quod nec gentilitia jejunia aliosque dies festos, & solemneis in Ecclesia Russica ceremonias observet. insuper datam ab eo fidem Pontifici Romano ad extirpandam majorum religionem; prolatæque Pontificis literæ, sive veræ sive falsæ, ut quod promiserat cito præstaret, & Iesuitis templa, collegia aliaq; necessaria abunde subministraret, adhortantis. Prolatæ item & recitatæ literæ, quibus Smoloscienfem Palatino Sendomiriensi socero, filiæ uxori Novogradiensem principatum, filiis vero soceri & affinibus Dibiriensem præfecturam attribuebat. Objectum & quod de magnatibus & nobilibus interficiendis, & Polonicis familiis in eorum locum substituendis cogitaret: in id specie certaminis ludicri tormenta muralia producta quibus urbem oppugnaret, & in miseram servitutem redigeret. & libertate Bojaricorum oppressa absolutam in totum imperium potestatem usurparet: querelæ item cumulatæ procerum & aliorum, quod nullus ad ipsum pateret aditus, multiq; non auditi à conclavis foribus per ostiarios injuriose repellerentur, cum Poloni intus admittebantur. si qui audiebantur, jus petentibus minime reddebatur. Impensæ & nimius luxus mortuo

exprobratus, quibus nullæ opes, nulla vectigalia satis esse possent. thronum ex argento inaurato sibi fabricari jussisse, cujus latera seni leones hinc inde gradibus divisi ambiebant; quo fastu nullus decessorum fuerat usus; ut nec illo, quo sceptrum & coronam sibi tanquam Regi præferri voluit: gemmis præterea & unionibus aliisque exoticis mercibus coëmundis, tum immodicis in ganeones, parasitos, moriones, citharœdos largitionibus ærarium exhausisse arguebatur; magnam insuper pecuniæ vim in Poloniam misisse, nullum interim benemeritis honorarium aut stipendium persolvisse. Additum horrendum crimen, quod Borissii filiæ, cujus matrem & fratres necari jusserat, vitæ gratiam fecisset, ut eam postea stupro contaminaret, quodque monasterium, in quo sponsa diversabatur, frequentans, indignis spectaculis, saltationibus & impudicis cantiunculis profanasset, virginum devotarum aureis & oculos cum publica indignatione offendisset, plerasque ex iis stupro itidem inquinasset; monachos & alios devotos indignum in modum habuisset, quosdam etiam flagris affecisset. monasteria ipsa rapacitate inaudita spoliasset, grandi pecunia ab iis mutuo sumpta, quam nunquam

quam erat redditurus. omnium etiam damnorum quæ Poloni aliique milites dederant, culpa & odium in ipsum derivabatur. ejus jussu sive prævaricante indulgentia Astracam secundum Volgam late porrectam provinciam, ejusque portus omneis, omni mercimonii è Persia proxima advecti copia abundanteis, à piratis & prædonibus direptos. Postremo Polonorum tanquam in regno armis parto insolescentium superbia exaggerata, per quorum efferatam libidinem ne quidem licebat magnatum uxoribus in publicum prodire. plerasque etiam è domibus & quasi è maritorum sinu abreptas; &, cum frequentes querelæ de hac inaudita protervia ad Demetrium deferrentur, nullum tamen in delinquenteis statutum fuisse exemplum. unum tanto tempore judicum sententiis damnatum, sed cum ad supplicium duceretur, occiso carnifice à Polonis quibus nihil non licebat impune, è lictorum manibus ereptum fuisse. Postremo ad plenam imposturæ fidem faciendam, cum sub id insolito his mensibus gelu fruges ubique adustæ essent, plebe jam cædibus efferata id ad iram divinam referente, miseri Demetrii corpus, quod extra urbem loco profano conditum fuerat, subito

 refos-

refossum, & publico judicio igni consumptum est, cineribus in aërem sparsis. Verusne an falsus hic Demetrius fuerit, fama in ambiguo reliquit, quæ ut eum nuper, diu postquam interfectus putabatur, blandiente primis auspiciis fortuna suscitaverat, ita rursus postquam ab omnibus visus mortuus & creditus est, denuo per novum ludibrium suscitavit, sparso rumore, alium rursus pro Demetrio in arce occisum esse: ipsum autem se cauta celeritate cum paucis in tutum subduxisse. rumori ex eo fides accessit, quod in hippone XIIII loca equis generosis vacua in illo tumultu reperta sunt, quos ille, sicuti jactabatur, fugiens secum abduxerat. itaque qui res turbatas in Russia malebant, adjunctis sibi Cosacis genere hominum impacato & ad prædas & violentiam militarem nato, cum Suiskium regno inauguratum minus patienter ferrent, hoc colore arma sumpserunt, & Demetrio, nusquam postea viso, pro duce usi, bellum cum Suiskio obstinate gerentes diu post Russorum credulitati illuserunt, fidemque primo Demetrio habitam hac nova impostura non mediocriter infregerunt. Post scriptum hoc ad leniendam facti invidiam publicatum prima cura fuit, ut legatio in Polo-

Poloniam decerneretur. Serius legati à Sigismundo admissi, cum motibus domesticis in regno laboraretur, ineunte Ianuario. De Sendomiriensi, qui interim arctiore cum filia custodia tenebatur, præcipue querebatur novus princeps, illum clandestinis artibus, largitionibus ac promissis, multorum in Russia animos sibi conciliasse, eorumque ope & auxilio maledictum illum monachum necromanticum & spurium (sic Demetrium vocabat) in Russiam cum filia traduxisse, qui nefarie occupato regno peregrinam religionem cultumque Dei his regionibus ignotum introducere, templa præcipua occupare, & tantas turbas dare ausus esset; ut CC amplius summæ dignitatis proceres in iis perierint. Ceterum cum apud ipsum inventæ sint literæ quæ fidem faciant, hæc omnia consiliis & ope Polonorum facta esse, itaque rogare Suam Majestatem Russorum proceres, diserte respondeat, an ipse earum rerum particeps fuerit, & consensu suo probaverit. nam si jussu suo facta sunt, suam Majestatem satis intelligere, pacem à decessoribus tam religiose juratam eo facto violatam esse, & belli inter eos solam viam restare. præterea petere, ut pecunia & alia ab impostore illo in Poloniam

 tran-

transmiſſa, ſi pacem malit, reſtituantur, & bona mercatorum à fiſco poſſeſſa veris dominis reddantur. niſi faciat, decreviſſe bellum ipſi denuntiare ac in Poloniam cum potenti exercitu deſcendere, & conjunctis cum Carolo Sueco Sudermaniæ duce copiis tantas injurias manu armata ulciſci. Ad hæc Sigiſmundus, qui motibus inteſtinis regno laborante, gentem præferocem nollet laceſſere, ſumma moderatione præterita excuſavit, nihil ſe aut Sendomirienſem feciſſe, quo pacem inter Polonos & Ruſſos innatam violaſſe dici poſſent. legitimum heredem, quem talem ſemper credidit, in regnum reductum. eo ſublato reſtare, ut damna utrinque accepta ſarciantur, & pacis inter utramque gentem inſtaurandæ rationes quamprimum ineantur. Ita ſine belli neceſſitate diſceſſum. Interea Poloni & Germani aliique ad cIↃ IↃ caute à Suiſkio novo principe ad exonerandam Ruſſiam dimiſſi; xv kalend. quintil. quibus, quia re omni ſpoliati erant, ſingulis veſtes ſingulæ è panno vili donatæ ſunt, cum exigua ſtipe, quæ vix ad limitem deductis ſufficere potuit; ut per vias turpiter mendicare cogerentur. in tres autem turmas diviſa omnis turba, ne quid conjuncti in limite molirentur: ccc via quæ Smolenſcum ducit, IↃ in Livoniam, & IↃcc per Vidim & Ploſchoviam deducti ſunt.

Extat apud Purchaſum exemplar literarum ipſius Baſilii Iohannis fil. Suiſcii ad magnæ Britanniæ Regem; quibus inter alia ſcribit, Demetrium illum fuiſſe vero nomine Yovvſhco, Bovvgdani Otreapyove fil. in oppido Galitz; & in monaſterio Chovvdo attonſum, ob crebra facinora tandem fuga ſe ſubduxiſſe in Lithuaniam, ibique Polonorum inſtinctu technas haſce commentum, quæ Ruſſiam tantis cladibus cumularunt.

Porro Suiſcii haud melior fortuna neque fama fuit; quippe quem malis artibus & Tartarorum ope multos nobiles ſibi ſuſpectos interemiſſe ſcribunt, & inprimis tres fidos ſibi miniſtros, cognomine Michaëlides; quia è ſortilegis & divinis intellexerat, quemdam Micholovvich ipſi in principatu ſucceſſurum. Poloni quoque haud ſegniter novum Demetrium in ſcenam produxerunt, (&, ſi vera narrant Angli, etiam conjugi alterius per hunc illuſerunt, licet hic priori omnino eſſet diſſimilis,) qui quum metropolim, Moſcoviam arcta obſidione jam premeret, auxiliis per Sueciæ Regem Ruſſo ſubmiſſis territus ſuos deſeruit, & noctu cum paucis aufugit.

git. Interim Poloniæ rex cum maximis copiis in Russiam descendit, & Smolenskam obsedit; & mox alter Polonorum exercitus una cum novo hoc Demetrio Moscuam. Suiscius denique, ad extrema redactus, quum monasterium esset ingressus, à furente vulgo extractus, & Polonis una cum arce fuit traditus. Poloniæ quoque Rex post diuturnam obsidionem Smolenska potitur, anno 1610, mense Iulio; & cum captivo suo in Poloniam revertitur. Longum esset, neque hujus operæ, referre omnia quæ crudeliter utrimque in Russia gesta fuerunt; Historiographis ista relinquimus.

Postquam Suiscius in hunc modum principatu excidisset; mera anarchia in Russia aliquandiu fuit. Nam australes Russiæ provinciæ ad Vladislaum Poloniæ Principem se applicuerunt; septentrionales alium requirebant; relicta Demetrii cum novo marito res novas in Astracanensi provincia moliente. Legatio ad Poloniæ Regem decreta, & pacta quæ inter supremum exercitus Poloni præfectum & quosdam Russiæ magnates intercesserant ex parte confirmata: à quibus tamen Russi, animorum inconstantia, & peregrini dominatus metu, quantocius resilierunt; mul-

multum indignante Polono, qui & Cancellarium Russiæ Albertum Iuanoviz Mscislavvsky detinuit.

Dum omnia in Russia perturbatissima sunt; quietis lux affulsit ex inopinato unius hominis, & quidem ignobilis, audaci pariter & forti facinore. Is fuit (uti memorant) lanius quidam, vir robore præstans. qui circa Dvvinam in partibus septentrionalibus, in nobilium ignaviam & quæstorum rapinas invectus apud vulgus, author ipsis fuit ut fortem aliquem virum in Ducem sibi legerent, & fidos quæstores constituerent, atque ita forti animo Polonos è finibus suis eliminarent. Assensit vulgus, & ipsius consilio usum, nobilem quendam inopem, sed militiæ valde gnarum, & rebus bene gestis clarum, atque è vulneribus quondam acceptis jam debilem, (Pozarzky illi nomen,) sibi in Ducem elegerunt, & lanium hunc ærario, quod promte ab ipsis congestum, præposuerunt. Vterque autem tam fideliter & fortiter suis partibus functus est, ut magnus exercitus quantocius collectus, & Moscuam ductus, Polonos ab obsidione arcis discedere coëgerit. Dehinc Knesio Demetrio Mastrouksvvich Tartaro, qui alia parte cum exercitu Cosaccorum

rum res gerebat, sibi adjuncto, cum Borissio Liciu, militari laude inter Russos claro, deliberare cœperunt de eligendo Principe qui universis Russis imperaret. Variatum primo sententiis; sed tandem convenit, filium Cancellarii in Polonia captivi Michaëlem Phederovvich in Russiæ Principem assumere. Legati dein ad vicinos reges & principes, nec non longinquos missi; &, legatis magnæ Britanniæ regis, aliorumque Regum, principumque, atque adeo & fœderati Belgii Ordinum generalium, annitentibus, pax cum Sueciæ Rege, & induciæ cum Poloniæ Rege perfectæ; & pater Principis è carcere dimissus in Russiam rediit, &, Patriarchæ dignitate assumta, rerum summam una cum filio feliciter hactenus moderatur.

IX.

De Samoëdarum moribus.

A Belgis nostris fuit observatum, Samoitarum habitum & mores feritatem quidem præferre; esse tamẽ ingenio satis capaci & ad res percipiendas idoneo, quum & de maris vicini natura apposite responderent. Vestitum habent è pellibus renonum, quibus à capite ad calcem usque muniuntur. Coma

ma omnibus promissa, eaque in cirrum composita de scapulis propendet. Statura illis brevis, facies lata & plana, oculi parvi, crura brevia, genubus prominentibus. Agiles sunt, cursu juxta valentes atque saltu. Trahas eorum renones promovent, tam celeri cursu ut equos superent. Sunt idololatræ, habentque sigilla quædam lignea, impolita & rudia, quæ numinis loco colunt precibus & sacrificiis. Nullas habent urbes, sed gregatim in campis degunt. reguntурque à senioribus aliquot. In victu sunt immundi; victitantque ferina fere; frugum panisque penitus ignari. Optimi sunt sagittarii: accepto namque nummulo, & stipiti affixo, tam certo è longinquo ut vix videre illum possint eum tangunt, ut miraculo sint intuentibus. Arcus è lento & flexibili quodam ligno fabricant: sagittas lapidibus acutis aut piscium spinis asperant: ejusdem spinas pro acubus usurpant; uti & nervos quorundam animalculorum pro filis. Tuguriola sua pellibus alcium & similium animalium contegunt. Divitiarum ipsis magnus contemtus; adeo ut ne pretiosas quidem pelles, quibus supra modum abundant, ullo loco habeant.

X. Ma-

X.

Magnus Moscorum Dux.

MAgnus Dux Moscorum est dominus amplissimæ regionis, inter cujus fines comprehenduntur multæ ditiones. Septentriones versus pertingit ejus ditio ad Oceanum septentrionalem, protenditurque à sinu Graduico ad Oby fluvium: à meridie continuatur ejus imperium, secundum cursum fluvii Volgæ, ad mare Caspium usque: ad occasum attingit fines Livoniæ, habetq; fere pro termino Borysthenem, sicut ab ortu Volgam. Dicunt aliqui, totum hoc Imperium in longitudinem protendi ad tria milliarium millia, in latitudinem ad mille quingenta, quo spacio continentur 15 Ducatus, 16 Provinciæ, & duo regna. Mosci quondam Tartaris subditi erant: nam Boido eorum Princeps anno 1540 subjugavit totam Moscoviam; sed Iohannes I Magnus Dux confisus discordiis Tartarorum, qui se mutuo vexabant, negavit eis tributum. Progressu temporis, cum à Tartaris Precopensibus superatus esset Ammetes, ultimus successor Boidi, qui mortuus est Vilnæ, adjunxit Magnus Dux suæ ditioni Permiam, Veatiam & Iugriam, quæ Ammeti subditæ erant.

Crescentibus itaque semper magnorum Ducum viribus, cepit Basilius Cazan, & Iohannes II Citrachan provincias, quæ nomina regnorum habent. Vt dicatur quod verum est: Magni Duces valde dilatarunt suum imperium: ceperunt magnum Ducatum Severiensem & Smoloscensem. Bielschiensem, Prescoviensem, Novoguardiensem, Iarosiaviensem, Roscoviensem, partim à Polonis, partim ab aliis principibus: occuparunt magnam Livoniæ partem, feceruntque se terribiles vicinis. Principes & primariæ civitates harum provinciarum sunt Mosqua, ubi Metropolita habitat: Roscovia & Novoguardia sedes Archiepiscoporum: Gortisa, Resania, Columna, Susdelia, Casanum, Vologda, Tueria, Smolenzco, quæ Episcopatus sunt: deinde Plescovia, Porcovia, Staricia, Slaboda, Iaroslavia, Volodomeria, (unde Imperii sedes translata est per Iohannem II in civitatem Mosquam,) Mosaiconum Nicolai, Sugana, Vstiud, Cargapolia. Princeps habitat in civitate Mosqua, quæ nomen sumit à Mosco flumine, quod 90 milliaria altius oritur. Fuit civitas Mosqua quondam major, quam nunc est, habebatque in circuitu novem milliaria, sed postquam anno 1570 direpta, flammisque tradita

fuit à Tartaris Precopensibus, non habet nunc in ambitu ultra quinque miliaria, stabulanturque in ea cum hominum 30 millibus boves, aliaque talia pecora, secundum relationem, quam Possèvinus, non minus judicio bonus, quam diligens scriptor fecit. Novoguardia cognomen magnæ habet, & tamen idem scriptor ei attribuit ultra 20 habitatorum millia, sicut & Smolenzko & Plescoviæ. Quod mihi difficile creditu videtur, si verum est quod alii scribunt, scilicet quod cum Plescovia obsideretur à Stephano Rege Poloniæ, in ea fuisse 50 peditum & 7 equitum millia: is numerus adeo magnus est, ut quamvis totus ex indigenis compositus non fuisset, requirat tamen frequentiam hominum supra dicta majorem. Vbi enim princeps intrudit implicatque 57 pugnatorum millia, necesse est, ut ordinarius inhabitatorum numerus multo major sit. Volunt quidam hanc regionem præteritis temporibus frequentius inhabitatam fuisse: sed quod postea tribus de causis habitatoribus infrequentior facta sit: prima fuit pestis (res nova in Moscovia) quæ multa hominum millia abstulit: altera principum crudelitas, qui multos, potissimum nobiles, occiderunt: tertia excur-

excursiones & deprædationes Tartarorum Præcopitarum & Nagaiorum, qui nunquam quiescunt, nec vicinos quiete frui sinunt: non deprædantur solum agros, sed & abducunt totos populos, quos postea vendunt Turcis, aliisque gentibus. Vt uno verbo dicam, Magnorum Ducum irruptiones in longinquas regiones magnam fecerunt vastitatem. Nulla in re melius perspicitur principis prudentia, quam in bene dispiciendo, quæ expeditio suo statui sit futura damnosa aut utilis, & dum duci se non patitur vana specie amplitudinis arripiendæ, quæ non sit ei futura firma & stabilis, sed securitatem suam turbatura. Is enim, qui ea spe ductus ut statum suum amplificet, eum aut populo aut opibus enervat, mihi similis esse videtur illi, qui ut muros & tecta suæ domus altius tollat, conscindit fundamenta ædificii. Totius dignitatis caput est, conservare: sed acquisitiones illæ, quæ fiunt diminuendo vires proprias, illi legi adversantur: cumque acquisitiones sint tanquam insitiones, conditionem imperii meliorem, non deteriorem facere debent. Sicut enim fiunt insitiones, aut ad nobilitandam, aut ad domesticam reddendam arborem sylvestrem, aut ad
 plan-

plantam infrugiferam emendandam, & ut fertilis sit faciendum, ita & expeditiones principum tales esse debent, ut commóda & beneficia referant, aliàs sunt inutiles labores, qui plus destruunt quam ædificant, & plus perturbationis quam securitatis reddunt. Ejusmodi sunt ordinarie bella, quæ moventur ad acquirendum regiones longe dissitas, quæque nihil contigui cum nostris habent. Cum enim tam procul absunt, requirunt majora præsidia, quam nostræ facultates, ut eas conservemus, ferunt. Omnis itaque deliberatio expeditionum, tribus capitibus inniti debet: prima est causæ æquitas: altera facilitas vincendi: tertia fructus victoriæ. Bella autem quæ suscipiuntur sine spe alicujus fructus, sunt meræ amentiæ. Magni Duces sæpe terminos sui imperii dilatarunt, sed potentiam non auxerunt. Nemo expeditiones longinquiores, majorumque expensarum fecit, quam Magnus Dux Iohannes. Cepit enim regna Cazan ad Volgam, & Astrachan ad mare Caspium: subjugavit bonam partem Livoniæ. in quibus expeditionibus periit magnus hominum numerus, in itineribus, in præliis, adsultibus, ferro, morbo, fame, aliisque incommodis. Postquam ea acqui-

quisivit, fuit opus ibi habere magna præsidia, deducendo eò totas colonias. Cum itaque homines essent longe à domubus, implicati aut in acquirendo alieno, aut in conservanda parte, manserunt domi uxores, quasi viduæ absque prole. Cum itaque homines in extremis regni finibus consumebantur, remansit regni meditullium tanquam cor exangue, privatumque alimento. cumque ab Stephano Rege Poloniæ impeteretur, defuere ipsi domi vires ad resistendum. amisit itaque Poloniam, aliaque magni momenti loca, quæ ei erepta fuere, ac necesse habuit tradere Polonis totam Livoniam. Vt ad nostrum institutum revertamur: Moscovia magna ex parte est occupata sylvis immensis, & lacubus. Sylvæ sunt rami Herciniæ, quæ se per totum Septentrionem diffundit, sed plus forsitan in hac provincia, quam in alia. Hic arbores immensæ magnitudinis videntur, suntque propter earum spissitudinem Solis radiis impenetrabiles: ex iis arboribus incredibilis resinæ & picis quantitas effluit. Hic producitur copia mellis & ceræ inexhausta. Apes enim absque cura humana, faciunt alvearia in corticibus & cavitatibus arborum. Hic est copia omnis pecoris & ferarum, ut sunt mar-

tures, zibellini, lupi; ex quorum pellibus fit dives mercatura. Ex his sylvis exſcinditur fere omnis materia, tam domubus, quam munitionibus fabricandis apta. Muri enim civitatum fiunt ex trabibus ſimul conjunctis in quadrante, implentque vacuum gleba & terra: faciunt quoque ex eiſdem trabibus turres, tantæ altitudinis & craſſitudinis, ut omne tormentum bellicum, quantumvis magnum, ferant. Cito flammis corripiuntur, ſed non tam cito cedunt quaſſationi quæ fit tormentis bellicis. Diſputant aliqui, quales munitiones meliores ſint, num ex lapide, aut ex calce, aut ex terra. Pro ultima ſententia adducunt tales cauſas, quod citius fiant, & minori expenſa, meliusque reſiſtant quaſſationi, & quamvis facile deſtruuntur, reficiantur quoque brevi tempore; faciliusque mutatur (ſi caſus & occaſio neceſſitasque requirit) latus ex terra conſtructum, quam ex lapide. Sed his non obſtantibus debent præferri munitiones, quæ muros ex lapide habent. Cum enim quatuor modi offendendi munitionem ſint, tormenta, cuniculi, ignis, excifio, (quæ ligone & ſarculo fit;) murus ex lapide, forte minus reſiſtendo quam terra, cedendo tormentis bellicis præſtabit. Sed adverſus cuni-

cuniculos, ignem, & exciſionem, longe excellit murus ex lapide. Et ad jungendum muro quod in munitionibus, ex ligno & terra conſtructis, boni eſt, eriguntur aggeres intrinſeci. De aquis nihil opus eſt dicere. Moſcovia enim eſt mater fluviorum & lacuum: Dvvinæ, Boryſthenis, Volgæ, Deſnæ, Onegæ, Moſæ, Voliſcæ, & fama celeberrimi Tanais: lacus Inæ, ad quem eſt magna Novogardia: Voloppo, multorumq; aliorum. Aquarum abundantia reddit aërem magis frigidum, quam generationi animalium & propagationi plantarum requiritur, etſi frigus calore ſalubrius eſſe æſtimatur. Pecudes parvæ ſunt, & ſegetes aliquando non perveniunt ad maturitatem: terra fere ab aquis abſorpta, ut plurimum levis eſt, & arenoſa, ideoque & ſiccitas & pluvia immoderata, facile conſumunt fruges. Hyems durat novem menſes, paulo plus aut minus, & tamen hic copia eſt frugum, hordei & paſcuorum, & ex conſequenti carnium, tam ferinarum, quam manſuetarum. Moſcovia producit poma, nuces, corylos. Aliorum fructuum vix habent notitiam Moſci, qui ex piſcibus faciunt magnum lucrum; eorum ſiquidem maximam abundantiam habent. Indurant eos frigore & vento,

 ſicut

ſicut fit in Norvvegia, aliisque in locis ſeptentrionalibus, ſervantque eos pro bona annona tam in præſidiis munitionum, quam in domubus privatorum. Regio non eſt multum mercaturæ dedita, quia indigenę ſuapte natura non ſunt admodum induſtrii. Nec poſſunt ibi eſſe multa mercimonia, ubi non florent artes & artificia: tum quod Moſcis non licet ditione ſui Principis excedere. Ob has cauſas non habent ullum uſum maris. Commutant tantū ea quæ regio fert, nempe pelles, reſinam, cum panno, aliisq: quæ Armeni perferunt in Aſtrachan ad mare Caſpium, & Angli ad fanum Nicolai, ad ſinū Graduicum.

Regimen.

MAgnus Dux Moſcorum regit ſuos populos magis deſpotice, quam ullus alius Princeps, quem novimus: diſponit enim abſolute de perſonis ſubditorum, & ipſorum rebus. ideo dicebat Mahumetes Veſirus, quod Moſcus & Turca, ſoli inter Principes eſſent domini ſuorum dominiorum, eaque de cauſa putabat expeditionem Stephani Regis Polonorū plenam difficultatibus fore. Vt in ſua potentia & authoritate ſe Magnus Dux conſervet, utitur artificio & induſtria incredibili. Primo non licet cuiquam ſuorum vaſallorum exire regni

regni fines, ſub pœna mortis. Hac de cauſa nemo ſuorum ſubditorum navigat, nec cum legato externi Principis loqui poteſt, nec uti opera externi medici, in ſuis morbis, niſi cum venia. Vtitur apparatu inæſtimabili in veſtitu, addens ornatum Pontificium cum majeſtate Regis: fert capite mitram, margaritis & gemmis precioſiſſimis nitentem: ſi eam capite non gerit, habet eam coram ſe in ſuo throno, mutatque eam ad oſtentandam amplitudinem multis vicibus: in ſiniſtra manu tenet paſtorale ditiſſimum, indutus veſte, aut tunica longa, illi non abſimili quam Papa gerit ingrediens ſacrarium: digitos annulis aureis refertos habet: imago Chriſti ad dexteram, & ſanctiſſimæ matris virginis ſuper cathedram, in qua ſedet, eſt. Regia & proregia camera eſt plena viris, veſtibus auro depictis uſque ad talos indutis. In ceremoniis ad religionem ſpectantibus utitur exquiſita ſagacitate ſolertiaque. Cum aſſidet menſæ, quoties mutantur patinæ, aut vult bibere, multa ſigna crucis edit. In jejuniis exhibet ſingularē venerationem, & in templo præ devotione fronte terrā percutit, ſicut & alii. Ne alius plus ipſo ſcire poſſit, nullæ ibi ſcholæ, præterquam in quibus docetur legere & ſcribere. Nihil legunt præter

Evangelia, & aliquam hiſtoriam,aut deſcriptionem vitarum ſanctorum, aut homiliam S. Iohannis Chryſoſtomi,aut alterius; haberetque eum ſuſpectum,qui demonſtrationem faceret, ſe velle in literis majorem progreſſum facere; nec impune ferret: id facit, ne aliquis plus ipſo,aut quantum ipſe ſapiat: indeq; accidit, ut ſcribæ, nec ipſimet antiſcribæ, ordinarie nō ſcribant nec reſpondeant Legatis Principum externorum, niſi in quantum Magnus Dux eis dictat. Cum negotiantur, nunquam Magnus Dux nominatur, quin omnes aſſurgant in pedes, cum magna veneratione: idem etiam ad menſam fit,quando ipſe ad bibendum invitat, aut participem facit ſuæ patinæ aliquem.fit id quoq; in mille aliis ſimilibus occaſionibus.Docentur à pueris Moſci credere & loqui de ipſorum Principe ſicut de Deo: Deus ſolus (dicunt) & magnus Dominus ſcit hoc: Magnus noſter Dominus ſcit omnes res: Omne quidquid habemus, ſanitatis & commodi, procedit à magno Domino. Accidit inde,ut ſui ſubditi, videntes tantam amplitudinem majeſtatemque in ſuo Principe, nec aliarum quàm ejus rerum notitiam habentes, revereantur ipſum,obediantque ei non ſicut ſubditi, ſed tanquam mancipia, habeantq; eum pro

pro Deo potius, quam pro Principe. Non habet ſub ſe dominos titulis inſignes,ſicut inter nos ſunt Duces & Barones. Si ipſe alicui pagum aut prædium concedit, non tranſit ad hæredes,niſi id ipſe confirmet. Et ſi ipſe aliis ea conceſſerit, villici tamen perſolvunt ei portionem fructuum, debentque ei operas: id in cauſa eſt, ut unuſquiſque à nutu Magni Ducis dependeat, & quanto aliquis ditior ſit, tanto ei plus debeat. Vt obviet ſeditionibus, transfert integras familias ex uno loco in alium, mittitque in præſidia quos vult, longe à domo, tanquam in exilium.

Divitiæ.

EX iis,quæ dicta ſunt, fieri poteſt judicium de ejus divitiis,opibusque.Cum itaque ipſe adeo abſolute omnium rerum dominus ſit, utitur opera ſubditorum pro libitu, & tali parte ipſorum bonorum, ſicut ipſi placet. Arrogat ſibi ex ferarum exuviis talem portionem ac vult,& ex piſcibus omnis generis quantum vult: pellicea vendit aut dat dono, prout libet: piſces vento ſiccati ſervantur pro munitione. In foro nemo ſua vendere poteſt, niſi Principis primum vendita ſunt. Minæras auri & argenti nullas habet. Civitates mercimoniis celebriores, unde ipſe maximā redituum partem

partem percipit, sunt Astrachan ad mare Caspium, quo deferuntur merces Persiæ & Armeniæ, & fanum Nicolai ad sinum Graduicum, quo appellunt naves Anglorum & Hollandorum oneratæ ære, aliisque mercibus, quæ inde Vologdam ducuntur. Vbi sui legati domum sunt reversi, aufert eis lautia, quæ à Principibus acceperunt, dando aliquid in illorum vicem, & aliquando nihil. Vt finem faciam, sibi metit capitque quidquid in sua ditione aut boni aut preciosi est. Putatur ipsum aliquem thesaurum habere, in arcibus Mosquæ, Iaroslaviæ, & lacus Albi. quod verisimile est. Magnus enim Dux Iohannes spoliavit calicibus, reliquiis, crucibus, & argento totam fere Livoniam, nec concedit aurum & argentum sua ditione efferri, nisi in redemptionem bello captivorum, aliorumq; qui in captivitatem abducti sunt. Verum quidem est, quod amissione Livoniæ, quam an. millesimo quingentesimo octogesimo secundo cessit Stephano Regi Poloniæ, privatus fuit ea regni parte, quæ erat ditissima, propter commercium maris Balthici, & meliori ditione quam habebat, in qua erant 34 arces.

Vires.

MVnimentum regionis consistit & in pluralitate paludum fluminumque, & in densitate nemorum. In usu habent Mosci, loca hostibus proxima depopulari, ut densæ sylvæ ibi crescant: quod & fit ob terræ humiditatem. suntque eæ civitatibus non secus ac sepes ac valla pro munitione. Multum laboris id Polonis attulit. Vt enim sibi itinera ad oppida hostium pararent, necesse eis fuit exscindere sylvas, & magni temporis jacturam facere. Habet Magnus Dux munitiones, quæ partim ex lapidibus, partim ex lateribus, Italico more, constructæ sunt, sed absque lateribus & arte ædificatoria: tales sunt arces Mosquæ, Novoguardiæ, Plescoviæ, Porcoviæ, Stariciæ, Slobodæ, Alexandri: partim ex gleba viminibus contexta, & probe calcata, qualis est Smolenzco. Sed ordinarie exstruuntur muri locorum fortium ex magnis trabibus, inter quas constipant terram, relinquendo ad defensionem foramina pro pyrobolariis. Talis ædificatio commoda est defensioni, contra tormenta bellica, sed non resistit igni. Subditi Magni Ducis inserviunt suo Principi in bello, sicut ante de suo regimine agentes diximus, sed se potius timere pœnam (si se non strenue gesserint) quam promptitudinem alacritatemque monstrant: Capitaneis ad nutum sunt, patiuntur omnem incommoditatem,

ditatem, non curant frigus nec pluvias, patiunturque incredibiliter inediam, famemque; suntque parvo contenti. Æstimantur itaque aptiores defendendis castris, quam præliis campestribus. Illic enim multum valet patientia & tolerantia, hic autem requiritur audacia animusque. Poloni sunt meliores conflictibus campestribus, quam propugnandis arcibus. Magnus Moscoviæ Dux Iohannes, experientia edoctus de suorum in velitationibus & prœliis ignavia, & de Polonorum audacia animisque, dicebat suos opus habere calcaribus, quibus impellerentur, Polonos freno, quo retinerentur. Vires præcipuæ hujus Principis consistunt in equitatu, sed quem equorum numerum educere possit, difficile dictu est. Nec tamen credo ipsum trecenta millia armis instruere posse; (sicut aliqui dicunt.) Habet enim ditionem vastam, & pro majori parte incultam. Ab Cassano enim Astrachanum usque vix invenitur pagus, quamvis inter ea oppida aliquot dierum iter sit. Bello quod ei intulit Stephanus Rex Poloniæ (qui tamen non ultra LX millia tum equitum tum peditum habebat) ipse tantum militum colligere non potuit, quo non dico se ei aperto Marte objiceret, sed nec potuit ipsum divertere ab oppugnatio-

gnationibus Polotiæ, Vilicoluci, aliorumque locorum, nec aut ab obsidione Plescoviæ. Anno millesimo quingentesimo septuagesimo penetravit Princeps Tartarorum Præcopitarum, cum octuaginta equorum millibus, usque in viscera sui Imperii, tradiditq; flammis ipsam Moscuam urbem regalem. Sed ii qui dicunt Magnum Ducem CCC & Regem Poloniæ CC equorum millia educere posse, potius numerant capita equorũ, quam equitum. Etsi enim tot equorum millia sint, non tamen omnis equus bello bonus est, nec unicuique equitandi ars, aut se armandi facultas est: uni deest animus, alteri opes non suppetunt, alteri vires corporis, alteri animi fortitudo alacritasque desunt. Quamvis in Moscovia tot equorum hominumque millia essent, quot illi dicunt, admodum difficile tamen esset (imo vix possibile) eos in unum locum cogere, nec Principi in hoc suppeterent pecuniæ, nec commeatus sufficerent. Ducenti enim equi præliatores requirerent in Moscovia ter centum clitellarios, ac alios totidem ministros, quibus omnibus oporteret sufficere commeatus; sicut & annonariis, mercatoribus, artificibus, famulis, qui in bello requiruntur. Necesse itaque esset totam Moscoviam in unum

unum cogi; ac tum verendum, ne in tanto itinere ab una parte regni in regionem directo contrariam, & hominum & jumentorum vires labascerent. Quamvis etiam possibile esset, tantum numerum (sicut dictum est) equorum colligere, id tamen statui non expediret. Necesse enim esset denudare confinia præsidiis, provincias nervis, civitates magistratibus, campos agricolis. Inde clare apparet, Principem, cujus status centum & quinquaginta millia equitum cogere posset, abunde præstare, si tertiam eorum partem in exercitum regalem educat: de bellis, non excursionibus loquor. Scribunt aliqui, qui in affirmando magis moderati sunt. Moscum cogere posse centum & quinquaginta equorum millia, si necessitas se defendendi id requireret, & quod Iohannes III eduxit in expeditionem Astrachanensem centum viginti equitum, & viginti peditum millia. Idem adortus est Livoniam, tempore Regis Alexandri, magnis exercitibus, retinuitque adhuc alium ad regni sui fines. Equitatui addidit Magnus Dux Iohannes aliquot millia pyrobolariorum, quos ipse instituit, inter quos erant multi externi milites, qui ipsi præstiterunt egregiam operam in defensione suarum urbium. Quoquo secundo

secundo aut tertio anno describit per regiones bello aptos. In commentarios referuntur filii nobilium, & numerus famulorum, equorumque equites. Ditiores præcipue utuntur thoracibus æneis, galeis, & laminis subtilibus & tenuibus, quæ ex Persia adferuntur, & lanceis. Alii gestant thoraces, gossypio quam optime farcitos, qui sagittis resistunt. Hi utuntur arcu, multi eorum sclopeto, omnes ense & pugione. Et inserviunt quoque Germani in bellis & in fortificandis locis.

Principes finitimi.

MAgno Moscorum Duci junguntur Præcopus, princeps Tartarorum, Tauricæ Chersonesi Circassi, quinque montium; (inhabitant hi regionem, quę se ad 7 dierum iter extendit, reguntur que à septem Ducibus, Helvetiorum modo) Tartarus Nogay, Reges Sueciæ & Poloniæ. A Præcopo recipit multum damni, nec ei spes est de sumenda vindicta, quòd cum Turca confœderatus est Præcopus, instruiturque à Turca sclopetis, tormentisq; bellicis, habetque in sua ditione loca fortia, cum præsidio Turcico: itaque eum invadere difficile factu arduumque esset. Concitaret enim in se potentiam illius. Præcopo commodum est (sicut & pluries fecit) subitam

excursionem facere in provincias Magni Ducis, sicut & potest facere in provincias Regis Poloniæ, diripereque obvia. Si magnus Dux subjugavit Tartaros Cassenenses & Astrachanenses, accidit id beneficio tormentorum bellicorum, quibus illi carebant. Duxit hic inter alia contra Cassanenses aliquas hujusmodi machinas. Temoni plaustrorum affigebat tabulam latam & crassam, cum multo foramine, trajiciendo sclopeto & mosqueto inventum. Cum itaque ipsi graviter ferirent hostes, (qui sagittis tantum utebantur, quibus Mosci lædi non poterant) non fuit difficile eos vincere, subjugareque. Sed Precopus habet usum sclopetorum, &, quod amplius est, amicitiam & protectionem Turcæ, qui, ut sibi iter aperiret in Moscoviam, aut in mare Caspium, tentavit annis jam elapsis ducere fossam à Tanai ad Volgam; (hoc molimen altioris erat animi, quam Turcæ plerumque faciunt:) sed ejus milites fugati fuere à Moscis, in hoc adjuti à Tartaris, qui verebantur, ne plane à Turcis pessundarentur, si illud opus ei successisset. Nec solum ruperunt classem Turcicam, ceperuntque ejus partem; sed & exitio dederunt exercitū terrestrem, in quo numerabantur 80 Tartarorum, & 25 Turcarum millia, inter quos erant ter

ter mille Ianizari. Circassi vivunt (sicut diximus) more Helvetiorum: non nituntur ut sibi aliquid acquirant, sed tanquam mercenarii milites militant Turcis, Persis, Mosco; à quo tam longè dissiti sunt, ut non habeant occasionem sibi timendi ab ejus viribus. Tartari Nagai magis formidandi sunt, propter subitum impetum & excursionē, quam propter justam potentiam, quæ eis fit ad suscipiendas expeditiones regias. Annis retro elapsis, cum se movissent, ut Mosco damnum inferrent, retrogressi sunt placati donis quæ eis missa fuere. Cum hi, sicut & Arabes, dediti sint latrociniis & grassationibus, facilius est ipsos avertere donis, quam pugnando. Quod plus est, cum ipsi nec civitatem, nec munitionē habeant, qua expugnata & in dominium hostis redacta, deprimi, & tanquam freno cohiberi possint; bellum ipsis inferre, est expensas facere sine lucro. Adversus hos tenet Magnus Dux magnum equitatus numerū, in Citrachan, Casan, & Viatca: habet quoque præsidium in Culugan contra Tanam, ut resistant Præcopitis. Cum Rege Sueciæ jungit fines Moscus, præcipue ad partem Finlandiæ, ubi Suecus (cum quo diu bellum gessit) paucis retro annis ei eripuit munitiones Sere-

noſco, Pernaviam majorem & minorem in Livonia, aliaque loca, cum Moſcus impeteretur à Rege Stephano. Tenet Suecus in extremitate ſinus Finlandiæ munitionem Viburgum, magno præſidio & expenſa, ut reſiſtat Ruſſis, & Magno Duci. Habet quoque in illo mari & portubus vicinis ſuas naves bellicas, tum ut obviet omni tentamento Magni Ducis, tum ut impediat, ne ex Germania in Moſcoviam vehantur arma & apparatus bellici: Nec aliæ naves quam ſuæ ad illas oras appellere poſſunt, niſi permiſſione, propria Regis manu ſignata. Hoc præcommodum claſſis, & potentia navalis, fecit Regem Sueciæ, iis locis ubi hanc vim armorum explicare poteſt, Moſco ſuperiorem, cepitque hac via ab hoſte multa loca in ora Livoniæ, locisque vicinis. Sed ubi equitatus Duci frequentiaque populi uſui eſſe poteſt, nempe in campis apertis, & in locis longe à mari Balthico diſſitis, videtur Magnum Ducem potiores quodammodo partes habuiſſe: ſemper enim fere invaſit Suecum. Non poſſunt tamen ſibi invicem multum damni inferre, propter aſperitatem montium, frigus, glaciem, nivesque. Supereſt Poloniæ Rex, inter quem & Magnum Ducem, eſt differentia, quod Moſcus plus regionum habet, ſed Poloni

Poloni melius inhabitatas civilioreſque: illi plures ſubditi, obedientioreſq; ſunt: huic autem audaciores & animoſiores: illi ad reſiſtendum quam aggrediendum ſunt aptiores, hi ad invadendum: illi ad defendendum munitiones, hi ad aperto prœlio pugnandum: illi magis juncti unitique ſunt, hi magis deliberati ad factionem expeditionemque: illi timent minus inediam & incommoditates, hi mortem & ferrum. Sed utrique tantum valent, quantum eorum Princeps virtute & fortitudine præſtat. Magnus enim Dux Baſilius cepit magnum Ducatum Smolenſcenſem & Poloſcenſem, & ampliſſimam ditionem in Livonia. E contrario Stephanus Poloniæ Rex eripuit ultimo bello Iohanni Magno Duci, filio Baſilii, Poloſco, aliaque diverſa magni momenti loca: obſedit civitatem Pleſcovienſem, coëgitque tandem Moſcum tota Livonia decedere. Inde videtur populum tantum valere, quantum ingenio animoque valet Rex.

Hæc, ex Ioanne Botero à Iuſto Reifenbergh expreſſa, hic addenda duximus, ne Lector fruſtra deſideraret ſuperiorum authorum de Moſcorum republ. judicium.

TARTARIA.

I.

Excerpta è Michalonis Lituani fragmentis de moribus Tartarorum.

E fragmento primo.

TAmetsi Tartari, barbari & inopes habeantur à nobis, gloriantur tamen continentia vitæ & antiquitate gentis suæ Scythicæ, asseverantes eam semen esse Abrahæ, & nemini servivisse unquam, licet vexatam interdum ab Alexandro, Dario, Cyro, Xerxe aliisque Regibus & populis potentioribus: & varias nunc divisam in Ordas, id est, nationes: Siquidem ultra vicinos nobis Precopenses, complicesque eorum Belhorodenses, & Dobricenses Moldaviæ finium accolas, Ordæ sunt potentes, Precopensibus infensæ, Orientem versus. Alia Mahai, alia Chastorakani, alia ultra amnem Tanaim, qui Volha appellatur, Zavvolsca, Cæsaris Bati Vngariæ vastatoris patria, Moscorum olim & omnium Ruthenorum dominatrix, Nahaiensibus nunc adhærens, alia Kozanii, alia Kazaczka, item Buchar, Samarchan, &

& aliæ dicuntur plures, XII Imperatoribus dispartitæ, ut promiserat Dominus, progenitorem eorũ Ismaëlem (Gen. 17.) XII duces generaturum, & evecturum in magnam gentem. Ex omnium autem nationum Tartaris soli tenuiores, sed regionibus nostris citimi, Precopenses, infesti sunt nobis, cùm ignavia freti nostra, tum vicinitate, locorumque opportunitate receptaculi sui. Habent vero Precopenses receptaculum, suapte natura munitum. Lacus enim duo palustres, quorum alter Mæotis dicitur, ex mari in continenté ad circiter triginta milliaria in longum porrecti, & seorsum tantundem pene in initiis & progressu suo distantes: finibus vero ad invicem reflexi, & angusto quodam interstitio sicco cohibiti quin congrederentur, desinentes. junguntur ibi fossa & vallo altius exaggerato, complectente portam, quæ unica est ingrediendi provinciam illam per aridum. unde & castellum ad portam illam situm, & tota sinu illo inclusa peninsula appellatur à nobis Prekop. cui Tauricæ alias nomen fuisse fertur: incolatus vero & imperium Græcorum Trapezuntinorum, ut hucusque retinent Græci suam & ibi linguam Græcam & religionem. Adjacet autem peninsula ea ipsa mari Pontico, quod illa ex

parte pontus Euxinus dicitur. & quamvis munita sit situ, non adeo tamen illis suis, nec lacubus amplis, nec fossa nec vallo arduis, neq; castello firmo, ut arceretur à transitu exercitus paulo instructior. Et pervenitur ad portam Tauricæ unicam illam ab arcibus ultimis Lituaniæ Czerkasi & Braczlavv, diebus sex, graminosis semper & planissimis ubiq; campis, non monte interpolatis usquam, non sylva, non palude, nec amne transmissu difficili, præter Borysthené. Sic enim ipsa Taurica citra Alpes & maritima, quæ montosa passim, habet & sylvosa, & quæ nunc ab Aboriginibus Græcis inhabitantur. aliàs vero tota est campestris, Tartaris illic incolatum præstans, & ubique victui mortalium commoda & facilis, facilis admodum Cerere, Libero, carne, & sale. siquidem sal ibi in lacunis, quibusdam aquis in se, ad instar glaciei, à calore solis concretis, nascitur, à solstitio æstivali copiosus & pellucidus, nonnullibi ut crystallus. Et frumentum omne, ac uvam vini generat ibi copiose tellus, semel subacta, & fronde occata utcunque. Pecora item & jumenta hyeme quoque in pascuis & sub dio semper fovet læta; quæ etiam fatigis exinanita, macilenta & strigosa, postquam abjiciuntur, ibi in campo repinguescunt.

guescunt. Herba floccida, calcitratu ex nivibus quæsita, haud infelicius quam melioribus pabulis & sub tecto apud nos: quoniam & cœlum ibi est aliquanto clementius, & terra ubi cænosa ibi salsa. & herbæ genus sapidius quoddam, semper virens, & mirum in modum jumenta vegetans, quod appellatur *tipez*. Vnde tantam olim frequentiam incolarum fuisse ibi memoratur, quod singulæ quædam illic ex urbibus Græcorum, millena habuerint templa, & clero interim insolenti adeo, quod non nisi equites ingrederentur sanctuaria antistites & archimandritæ eorum. Atque nunc etiam urbes ibi nonnullæ quamvis pessundatæ, amplitudine tamen ambituum suorum & ruinarũ, superbæ olim fuisse apparent, & præsertim quæ à nobis Solholth, à Moscis Krym, à Græcis Theodosia appellabatur quondam, & metropolis vetusta Korsunii, quæ genti Ruthenorum princeps dedit baptisma & nomen Christianum, postea vero prædam gentibus nostris, excisa ab eis. Vnde Kiovia nostra in templorum suorum lithostratis, asarotis, & incrustamentis, retinet hucusque certa prædæ illius insignia, è quibus & Gnesnensi Basilicæ valvam largita est. Et illa ipsa Korsunii tractata sic à nostris, dedisse fertur jactura

sua necessitatem Tauricensibus Christianis, luxui & ignaviæ deditis, recipiendi in suppetias ad feudalem incolatum, reprimendis gentibus nostris, manũ Tartarorum ex Orda, Zavvolskæ adsitam: Et sensim deinde invalescens ibi illa Tartarorum vis, ad justumque populi examen propagata, protulerit sibi in Principem Temirkuthla quendam sanguinis sui, appellato eo Cæsare. At progenitores S. M. V. perdomitis Cæsarianis illis, iniquis Græcorum vasallis, dabant eis in Cæsares, subditos suos hinc ex Lituania Tartaros. Vltimus vero ex Lituania Cæsarum Aczkirei, hic apud Troki natus, & hinc à divo VVithovvdo ad imperium illud missus, genuit imperans ibi in Taurica filium Menglikirei. Menglikirei vero modernum Cæsarem Sapkirei & fratres ejus natu & imperio priores, Machmethkirei, Sadetkirei & Chaskirei. Sic enim nobili recepta hinc progenitoris sui nomenclatura, gaudet nunc omnis sequens eum in fascibus illis posteritas. Hæc igitur est Kireorum stirps, dextra forti progenitorum S. M^tis Vestræ ibi plantata, quæ nunc referendo gratiam provectionis suæ, juge facessit nobis negotium. Atque vigente sic Taurica & populo & imperio jam advenarum: urbes tamen ejus Mancup, Caffa, Kercze, Kozlevv,

Kozlevv, & aliæ maritimæ, servaverant se immunes ab illis, donec Turcica manu, opibus Constantinopolitanis exaucta, caperentur ab annis hinc circiter septuaginta. Et illinc missi sub jugum Turcæ pendunt ei censum, à capitibus suis singuli illic Aboriginum Græcorum superstites. Qui tametsi & nunc agricolæ, videlicet vinitores & pastores, non inopes sint, imo etiam non sine argentea supellectili plerique, utpote in tranquillitate & justitia publica, rationabiliore Ethnicorum administratu viventes, minus tamen jucundam agunt ibi vitam: Quippe, qui nullo honore digni, imo nullius omnino reputationis habentur à potitoribus rerum Mahometicis: ac omni illorum nedum commercio, sed & intuitu non torvo dedignantur, angarianturq; laboribus, dominicis præsertim, ac etiam paschalibus diebus, ipsimet argenteæ supellectilis domini. Nequaquam enim retinet authoritatem ibi Christianus nec in servum nec in filium paulo proterviorem, qui scilicet Magistratui se præsentandum duxerit semel. Atque etiam ipsi patrifamilias mutandus est status, si defertur præsumpsisse de religione ipsorum quicquam verbo, aut saltem digito uno, & minus etiam serio protenso.

Iam

Iam vero quam inconstans sit vicissitudo rerum, vel ipsa sufficit indicio Taurica, videns nunc mutatum sic popularium suorum statum, & patritiorum superstites, honore, libertate simul ac patribus orbatos, in servitutem redactos, spretos, capite diminutos, capiteq; censos Mahometicis, & antistites illos, insolentes quondam ecclesiarum Dei contemptores, contemptos nunc ipsos, & abjectos, obreptare sub trucibus Tartaris & Turcis. Vrbes quoque suas opibus immensis, superbia, lætitia, ac omni luxuriç strepitu perfunctas, dehiscere nunc plerasq; inanes, cæteras vero solo æquatas, obsoletis jam & nominibus; & imperitare nunc sibi, non Christianos nobiles, & nativos suos patronos, sed peregrinam Ethnicam, ac non ita pridem servitute emersam, atque & imperio simul & libertate donatam hinc vasallorum stirpem. Adeo increbuere in Taurica Tartari, quod circiter triginta millium exercitum compleant ad bellum, sed coacti, ut solent universi, & gregarii ac imbelles, quicunque saltem valeant conscendere equum. Vt me præsente ibi, dum medietatem eorum & filium suum mitteret Cæsar, in subsidia Turcæ proficiscenti novissime in Vngariam, quindecim millia eorũ tunc enumerata sunt. Pro-

Proficiscebantur autem quamvis lectiores illi, consueto tamen apparatu suo, inermes videlicet plerique, & vix decimus aut vigesimus quisque eorum pharetra fultus aut framea, lorica vero multo rarior; sed alii scipionibus saltem muniti osseis, alii ligneis, alii vacuis telorum accincti vaginis. Clypeorum autem & hastarum, vel hujusmodi armorum generis expertes penitus. Sic enim semper illi, nec armis, & nec cibariis, præter nonnihil milii tosti, aut casei comminuti, & neq; ullis onerantur impendio ad bellum impedimentis. Verumtamẽ nemo illorum, sine pluribus recentibusque loris proficiscitur, & præsertim quando nostras excursitandum est in regiones: Quoniam tunc soliciti fiunt vinculorũ, ad vinciendum membra nostra, plus quam armorum ad tutandum sua. Equorum vero semper fulciuntur ad bellum copia, ut magna pars exercitus eorum quinos singuli ducent equos, eosque intactos. Vnde excursiones & omne iter, crebra hujusmodi equorum mutatione freti, velocius perficiunt, & hostẽ insequentem se effugiunt facilius, ac etiam terrefactant amplitudine vestigii sui, & non metuunt ipsi in copia eorum fatigam nec famem. Præstant etiam in bello tolerantia famis, sitis, fatigæ, pervigilii,

gilii, æstus, algoris, & omnis inclementiæ cælestis omniumque ærumnarum. Nam expeditiones bellicas perficiunt absque curribus semper, & absque omni commeatu, præter illam quam dixi equorum copiam. Solitudines item camporũ vastas, invias, brumali etiam tempore, altitudine nivium & pruinis acerbas, quamvis excoriatis dura nive & glacie equorum cruribus, haud ægre tamen & haud gravatim superant. Amnes amplos rapidos, atque hiberno etiam rigore, aquilonumque & glacierum fragoribus horride stridentes & trajectu difficiles, absque tamen navigiis, sed tantum equorum ipsi jubis adnixi, sarcinis vero ad caudas super tignis, seu arundinum fasciculis alligatis, tranando incunctanter, expedite & prompte transmittitant, Et in prælio pugnant, fortius multo quam Moscovitæ, quamvis minus armati, & semper primo in congressu, sinistrum adversi exercitus conantur occupare cornu, quo dexterius ipsi petant sagittis. Sæpe quoque in fugam versi, terga dando resistunt, & hostem insequentem se diffusum sparsim, interceptant ex insidiis, & sic eripiunt nonnunquam victi victoribus victoriam. Quando vero præter technas & strategemata, sed recta & cominus, collatis

latis signis, venit conserenda cum eis manus, prævalent tunc in eos pugnatores nostri, etiamsi non paulo pauciores fuerint. Id quod crebrius experti sumus sub victoriosissimis vexillis divi parentis S. Majestatis V. Nam & post infelicem Christianorum cum Mahometicis, patruelis vero S. Majestatis V. Regis Ludovici ultimam pugnam, mense quinto, kalendis Februariis, anno Domini supra mille quingentos & viginti septimo, in campis planis illis prope Czerkassi, ad fluvium Olssanicza, viginti quinq; millia illorum Precopensium Tartarorum cæsa sunt ad internecionem à nobis, qui non plures fuimus ibi quam quingenti & ter mille. Et ante apud Kleczko, desiderata sunt septem & viginti millia eorum, prostrata novem millibus nostrum. Ita quoque alias, & apud Davidis Castellũ & apud Stressino, Czeczersko, Lepussno, & in campis etiam vastis illis, in Lebedino, & ad templum album, & ad fluvium Sula, & aliis in præliis, quotquot ævo præsenti fuere genti nostræ cum illis, expertum est robustiores esse nostros. Nam & apud Sokal, non robore virium superatus, sed dolo & loci iniquitate circumventus ab illis, succubuit exercitus noster, perductus insidiosè in aream oppidi recens exusti, crebris præ-

præcipitiis cellariorum, id eſt, antris,cavernis & cryptis ſubterraneis dehiſcentem. Et illinc primum arrigi cœpit in nos cornu ſtirpis Kiriorum, perlatis ſibi inTauricam exuviis cruentis militis noſtri. Atq; deinde apud Oczakovv, tametſi fortis itidem ac etiam victor in illos fuerit miles noſter, at imprudens interim, ut qui donaverit ultro victoriam victo Oslam Soltano, mittens ad eum in caſtellum duces ſuos colloquii gratia, ignarus dictum eſſe, Circa rem bellicam dolus an virtus, quis in hoſte requirat? Sic igitur ſemper robuſtiores fuere noſtri Præcopenſibus, preter ſolas technas, dolos & ſtrategemata illorum. Vita autem Tartarorum, qua gloriantur, eſt priſca, paſtoritia, quam olim in aurea ætate ſancti vixerunt patres, & ex qua Duces etiam eligebantur populis, regeſque & prophetæ, dicente quodam eorũ, Tulit me dominus cum ſequerer gregem eorum. Ita enim agunt hactenus Tartari, ſequendo greges, & peragrando cum eis campos hinc inde. Septa nulla habent, nec domos, præter tabernacula geſtatoria, ex viminibus & arundinibus compactis, ciliciis velata, ſtoreis & mattis ſcirpeis munita, quę uxoribus & pueris referta, vectant ſecum in plauſtris. Terram non colunt, etiam fertiliſſimã, con-

contenti ſpontaneo fructu ejus, herba ad paſcendum pecus. Vnde juxta Salomonis conſilium, lacte ſolum abſq; pane & ſicera vivunt, ſobrii & abſtemii; cum lege quoque prohibitum habeant potum vini, ac eſum ſuillæ. Et quamvis cæterorum pecorum ac jumentorum, etiam equorũ veſcantur carnibus, non tamen apud ſe, niſi penitus mortuis aut pene morticinis, parcendo ſcilicet vividis gregum ſuorum. Nam in gregibus totam ſuam conditant ſubſtantiam; nihil immobile poſſidentes privatim præter puteos, & eos contribulibus quibusq; communes. Mobilium etiam curæ atque oneri non impendio ſe applicant, præter quotidianam & eam tenuem utenſilium ſupellectilem, & equitatus bellicæque rei leviſſimum etiam inſtrumentum, ad quod ſolum accurati ſunt; præter vero id, ad aliud operis profani alicui rei navare operam virum ingenuum dedecori habent, quo ſedulius obſequundent præſcripto legis ſuæ, vi & armis propagandæ. Atque in ea feritate nihil habent antiquius temperantia & continentia, vivuntque citra exuperantiam ac defectum ultimum omnes. Vnde quemadmodum in ſacris litteris dicitur, Scio & ſatiari & eſurire & abundare & penuriam pati: Item,
N Qui

Qui multum, non abundavit; & modicum, qui non minoravit. Ita nunc in barbaris illis, nemo abundans suffocatur ingluvie, nec egens extinguitur fame, neque algore conficitur, nemoque mendicat in tanta eorum inopia & penuria rerum. Nam ut non frequens apud eos heluo: sic non fame laborans, nec mendicans, nec fraudulentus, alieni haustor, non litigator, nec judex iniquus, non testis perversus, non pejerator, item non fur, nec latro. Vnde minime opus est apud eos angi quenquam sollicita rerum suarum custodia, nec se armis onerari domi ad privatam sui defensionem. Nam iter habenti intra regionem eorum ferre telum, enorme & illicitum est. Sancte enim colunt illi apud se pacem & justitiam, reddendo unicuique quod suum est, integrum, non imminutum, in gratiam magistratus, ex decimatu, nec ullo alio nomine. Non quæstui etenim, sed pietati, impii ethnici illi habent judicandi officium. Quod etiam est eis non laicum, sed religiosum, & per religiosos id exequuntur Cadios, qui eo religionis initiantur peculiariter secundum jusjurandum, jam alioqui lecti tales, qui minime inhient rebus profanis, de quibus alios judicaturi sint. Et quo expeditius vigeat

vigeat justitia, nequaquam judicium ibi protelatur subterfugiis cavillatorum, nec obtenditur calumniis vitilitigatorum. Siquidem reus diffugium captans, dum per attactum oræ vestimenti sui vocatus ab actore in judicium non paruerit illico, extunc velut compertus jam in reatu vapulat. Verberat enim fuste, certo & ex lege domini præscripto plagarum modo. Actori item & testi locus in judicio non est, qui necessaria salutis non satis perfecte ex lege calleat, aut qui gustasse aliquando vinum seu alio notatus vitio deprehenditur. Parent quoque foro eidem, hoc est, Cadii judicio, & proceres ac duces cum popularibus pariter & absque discrimine, ac præter summum principem: cujus Majestati plus etiam quam humanæ deferunt; ipsi in universum, atque ad unum omnes uno eodemque jure vivunt. Item & habitu conformi & victu compari, reddunt se pariles, nefas videlicet & piaculum habentes, fuste etiam expiandum, præsumi à quoquam gentis suæ, ut vestitu præcinctuve, aut pileo seu cæsarie, utatur non suo patrio ac vetusto ritu: utve cibarium privatim à se promptũ, non commune habeat unicuique præsentium, aut sumat illud e sui parte ex aliqua patronus ipse prius, quam expositum

ſitum in medium, fruſtulatim fuerit conciſum, & commiſtum diligentius, ut eadem ſcilicet cederet qualitate cuilibet pręſentium Et in itinere nedum viaticum commune habent, ſed etiam inſervitant majori natu aut imbecilliori cuilibet, alacrius unus præ alio. Domi hoſpiti cuilibet obiterario etiam & ignoto exponunt gratuito & cibum & nidum, ſed eminus à ſerie ſtativarum ſuarum: Quoniam alias non adeo jam ſunt civiles, quippe qui fœminas ſuas ab hoſpite, amico etiam & conviva quantumcumque gratioſo, conſpici nequaquam licitum habent, tenentque miſeras caveis ſuis abditioribus recluſas & nedum conviviorum ſed ſynagogarum quoque & omnis conſuetudinis forenſis penitus expertes, laboribus etiam omnibus ſartoriis & ſutoriis rejectis in eas, ſed neutiquam tamen invitas. At ipſi interim non ſunt contenti conjugiis earum ſinguli ſingulis, more hominum priſco, in hoc ſe jactitantes, itidem & lege ſua ſuadente uxores unicuique quaternas, & in ſingulas earum pellices denas. Et quo perfectiores præſtent ſe viros, non divitias quærunt ſponſarum, nec ſpecies earum corporales, copulanturque eis, minime à ſe antea in facie viſis, ſed animis duntaxat moribuſque earum explo-

exploratis; & non dedignantur in conjugia ancillas quoque ſuas captivas, ac emptitias. Vnde habent eas in matrimoniis conſtantes, morigeras, invicem concordes, & pellicibus ſuis in gratiam maritalem æquanimes, item pudicas, ut inauditū ſit penitus in eis adulterii crimen, capitale alioqui, & nece expiandum illico. Et præterea, cum intelligant barbari illi, nihil ſalubrius eſſe gentibus virtute & diſciplina militari, in arduitateque conſiſtere virtutem: ideo molliciem & voluptates averſando, aſperitati vitæ, nec non equitatui ob rem bellicam ſtudent ex infantia, & jam inde ab incunabulis geſtantur inequitando, nec deſueſcunt equitare vel decrepiti. Vehiculi vero uſum vetuli quoque vel valetudinarii deteſtantur, molliciem devitando & parcendo equis. Parci enim ſunt equorum, adeo ut Baro etiam eorum, equitet intra patriam ſolus, qui foris centenis concomitatur equitibus ſuis peculiaribus. Et mulier apud illos etiam primaria, & vel Cæſaris neceſſaria, regiam acceſſura, non verecundatur caveæ ſuæ obturatæ recluſa, auro vel gemmis intro nitens, bove vehi uno, aut propter plauſtri groſſiciem duobus. Equum autem vel deterrimum jungi vehiculo, nefas eſt & religio cui-

 libet

libet eorum, millenos etiam in equitiis suis habenti equos. Est autem vita hominum illorum tetrica, sic & austera vulgo eorum communis, at non Principibus: Quoniam Principes Scytharum in publica populorum suorum frugalitate ipsi lautius interim vivunt. Vt Precopensis modernus Cæsar, negotio bellico in filios nunc rejecto, ipse propensius voluptatibus intendit, in topiariis mulierum suarum, intra viridarium quoddam, amœnitate loci, nec non ædificatu, cultu, herbarumque ac arborum varietate, & quincunciali earum situ elegans. Quo quidem in paradiso suo, hospites etiam exceptat ille conviviis opiparis, licet ipse quidem velut fastidio & contemptu divitiarum ligneis & fictilibus vescens ex vasculis, attamen auratis innitens pulvinaribus & cubitis & pedibus, ad argenteamq; discumbens mensam, aureis & gemmatis oneratam phialis, & variis lasciviens dapibus, nec non melodiis fidium, cymbalorum, crotalorum, psalmorum, aliisq; nugis ostentans delicias suas, liberiusq; licere sibi ea præsumens in publica populi continentia.

Agunt vero populi Tartarici continenter auscultantes Sacræ Scripturæ dicenti; Vinum non bibetis, domum non ædificabitis, sementem non seretis, vineas

neas non plantabitis. Sed in tabernaculis habitabitis, ut vivatis diebus multis super faciem terræ. Sic ergo vivunt illi super faciem terræ diebus multis liberi, immunes, & ab ultimo suo excidio tuti semper: Dum deliciis contemptis, nihil fixum expugnationique obnoxium possidentes, tota ipsorum quocunque migrent comitetur eos substantia. Quam ideo fugitivarii ipsi conditant sibi universam in mobilibus, in moventibus sese pecoribus ac etiam servis.

Quanquam vero habeant Precopenses pecora se penes, copiose pullulantia, servos autem aliunde captivos, eo tamen altero facultatum suarum genere plus fortunati sunt. Non habent enim pecora tot, quot mancipia: nam hæc externis quoque largiuntur provinciis: Siquidem adventant eis naves crebræ ex ulteriori Ponto, & Asia, portantes arma, vestes, equos, & solvuntur ab eis oneratæ semper mancipiis: Quoniam omnia illorum emporia ac telonia, celebria sunt solo eo mercium genere, quod etiam ad manus est eis semper, & mercatui, & pignori & dono; ac unusquisque eorum equi saltem ascensor, etiam cum nullum actu habeat mancipium, potentia tamen, certo semper copiam peculii ejus habere se præsumens, pro-

mittit in contractibus creditori cuilibet numeraturum se ad certum diem pro vestibus, armis, & equis vivacioribus, vivaces etiam, verum non equos, sed homines, eosque sanguinis nostri. Et statur hujusmodi promissis eorum secure, perinde ac si in vivariis & cortibus suis reclusos semper habeant illi homines nostros. Vnde Iudæus quidam ibi in Taurica ad portam ejus, unicam illam, telonio præsidens, & innumeram semper hominum nostrorum captivorum multitudinem importari illuc cernens, quærebat ex nobis, utrum adhuc homines in regionibus nostris supersint, nec ne, & unde hic tantæ mortalium copiæ. Est autem id ipsum facultatum genus latrunculis illis in promptu semper, nedum in commercium quodlibet ad exteros, sed domi etiam, & sævitiæ eorum perferendæ & ludicris.

Crebri enim ibi ex miseris ipsis viri robustiores, si non castrantur, auribus tamen & naribus mutilantur, genis & frontibus cauteriantur, pedicisque & nervis compediti angariantur, interdiu laboribus, noctu carceribus; prætenuique foventur cibo morticinæ, ejusque putridæ, vermibus scaturientis, canibus etiam abhorrendæ carnis.

Fœminæ vero teneriores in lasciviis haben-

habentur, & quædam conviviis etiam adhibitantur hilarandis, psaltui, fidicinatui, gesticulatuique artificiose edoctæ. Quæ liberali forma ex nobiliorum gentis nostræ sanguine raptæ, adductantur Thalassio & paradisicolæ illi.

E fragmento secundo.

TArtari in equitatu sunt assidui: absq; curribus bella gerunt, equis peregrinis abundant, urbibus quas tutentur carent. Mosci quolibet vere ex Orda Tartarica Nohaiensi, permutatione vestium, & rerum aliarum vilium, multa millia equorum bello aptissimorum accipiunt.

Tartari equorum ditissimi, ne Principis quidem suæ vehiculo jungi patiuntur equum.

Tartari tunicas habent absque plicis & rugis longas, equitanti dimicantique commodas; leves & pileos albos acutos non ad fastum paratos, quorum eminentia atque nitori in agminibus, licet minime galeati esse soleant, apparent illustriores, & hostibus formidandi.

E fragmento tertio.

A Romatis adeo abstinent, ut & in epulis paschalibus contenti sint his condimentis, sale lutulento, sinapi, allio, cæpis, suæque telluris fructibus, non solum vulgus, verum etiam optimates,

tes, & summus dux illorum, arcium nostrarum ereptor, quas jam LXXIII enumerat jactanter.

In mensa Principis convivali, inter aurea vasa & vernaculas dapes, nonnihil quidem piperis, non tamen cocti, in trullis seorsum apponitur, sed à nemine attingitur.

Tartari Precopenses itidem aromata aversantur, vivuntque potu lactis & aquæ putealis, quæ in ambitu Tauricæ campestri, raro invenitur non amara, clara autem rarius, nisi in visceribus terræ profundissime quæsita. Apud Tartaros qui modo vinum gustaverit, is & octoginta fustuariis ictibus percutitur, & totidem nummis mulctatur.

E fragmento septimo.

TArtari suas mulieres in abditis semper tenent locis. Sequuti ducem naturam, atque laudabilem priscorum hominum, de quibus in Bibliis, consuetudinem, plures simul singuli uxores habent. Ex quibus numerosas filiorum & affinium copias consequuntur. Et uxores, quanto plures, tanto sui amantiores habent, faustisque fruuntur matrimoniis. Nec sponsarum magnas dotes quærunt, nec formas nec inclytas familias; adeo ut summi principes ex captivis emptitiis conjuges sumant. Nec ita pridem

dem in copiis Oslam Soltan fuerunt collectanei ejus, cujusdam Omeldesz XL filii simul, robusti, uno anno & mense fortassis ex uxoribus & pellicibus earum procreati. quæ cohors XL fratrum germanorum conspicua fuit. & hic apud fluvium Vaka villa Tartarorum frequens est, antiquitus XL Tartarorum, id est, fratrum, appellata. Mercandarum sponsarum morem, qui est apud Tartaros, patet fuisse etiam apud Israëlitas, Genes. 29. & 1 Reg. 18. quemadmodum & in nostra olim gente solvebatur parentibus pro sponsa pretium, quod *krieno* à Samagitis vocatur.

E fragmento decimo.

REligio seu lex est communis Tartaris cum Turcis atque aliis Saracenis, quæ Iudaismum olet, & hæresim quandam Nestorianam. Deum unicum & simplicẽ profitetur. Christum vero, sanctum Prophetam & judicem mundi postremum, virgine pura natum, sed non passum credit. Circumcisionem observat. Sed eam tam adulta ætate suscipit, qua Ismahel patriarcha illorum circumcisus erat. Orta autẽ hæc secta proditur in Mecha oppido Arabiæ, anno salutis humanæ pene sexingentesimo, suggerentibus eam Iudæis, ibi post eversam Ierusalem degentibus, machinatione cujus-

cujuſdam Sergii monachi & apoſtatæ nefandi, in perniciem Chriſtianitatis.

Religionem ſuam aſſiduo conatu propagant. Diem à precatione auſpicantur, & precibus finiunt. quotidie mane, veſperi, & pomeridianis horis orant: nulla, quo id minus agant, neceſſitate avocari ſe ſinunt. non id opus in ſolos ſacerdotes rejiciunt: etſi illos ſolos à precatione & lege interpretanda habent. quilibet pro ſe tam clericus quam laicus pariter, & clam & coram hominibus turmatim in cœtibus Deum confitentur. Semper ſobrii, aqua luſtrali membra loti, terram in qua cum Deo loquuntur, imitati ſacram ſcripturam, pro ſancta ducunt, & inſternunt. Nulli ſedilibus in fanis utuntur. characteres præſcriptos & certos geſtus adhibent, palmas ad cœlum expandunt, genua flectunt, incurvantes ſe uſq; in terram proni in faciem procidunt, toto corde & omnibus membris orationi incumbunt, in qua non valde multa verba repetunt, ſed hæc præcipua: *Soli Deo immortali Creatori cœli & terræ, præter quem non eſt alius, honor & gloria in ſecula ſeculorum.*

Precationi adjungunt jejunium. affligunt enim totos dies animas ſuas non ſolum fame & ſiti, ſed ab omni opere & verbis profanis abſtinentes, nihil præter

præter divina curantes uſque ad intempeſtam noctem, capientes cibum non ad luxuriam, ſed ad virium refectionem. Rident jejunia noſtra, non fame, non ſiti, non cinere, non rerum divinarum contemplatione, non vigiliis, non orationibus condita.

Sunt & in eleemoſynis dandis liberales. neminem enim ſuorum unquam mendicari, aut fame vel algore perire patiuntur. Adhibent tamen in hac beneficentia judicium. nam non dant iis qui eleemoſynam in ingluviem & luxum convertant: ſed pauperibus, debilibus, peregrinis, ſcholaſticis, literis & ritibus Religionis ipſorum cognoſcendæ ſtudentibus.

Arcana divina ſcrutari nefas prophanumque eſſe exiſtimant, noſtram temeritatem execrantes, quod quidam ex nobis de judiciis & ſecretis divinis, quæ magna abyſſus vocantur, in ſuis comeſſationibus diſputent, nomen divinum fruſtra uſurpent. Irrident Tartari noſtros Eccleſiaſtas ſeu prophetas, taxant templa ſupellectilis, ſedilium, ararum, ſimulacrorum, & Dei ad ſenectutem vergentis, & mulierum venuſtarum, laſciviam moventium, plena.

Nos æris pulſu, illi certis laudis divinæ verbis ac vociferationibus ad templa ſe in-

se invitant: nos quod in laudibus divinis aures delectemus nostras, buccinis, organis, harmoniis, verba precationis obscurantibus, & organis interea nostris naturalibus silentibus, reprehendunt.

II.

De Tartarorum origine, moribus, tam domi quam in bello, disciplina.

E Thuano lib. hist. LXVII.

PEr vastas Scythiæ solitudines ad septemtrionem porrectas habitant Tatari in Europa & Asia, quibus olim unus Chanus sive dominus, nunc plures scisso imperio dominantur. Proximi Polonis sunt, quos & continuis excursionibus vexant Præcopienses Europæi Tatari, qui inter Tyrã, hodie Nesterum dictum, & Bessarabiæ sive Valachiæ inferioris montes, lacum Vivodum & Bialogrodum civitatem, ad Pontum Euxinum habitant, & rursus trans Tyram campos vastos inter eum & Bogũ occupant; in quibus Oscovia arx oppido celebri conjuncta. Olbiopolis olim Plinio & Ptolomæo appellata, ad Borysthenis rapidissimi & latissimi ostium sita, qua in Carcinitũ sinum influit. Supra Oscoviam IV milliaribus Bogus Borysthene exci-

excipitur; qui si Hypanis est, ut autumat Martinus Broniovius, corrigendæ sunt Ptolomæi tabulæ, quæ Hypanim trans Borysthenem ortũ versus ponunt, cùm Bogus ad occasum Borystheni influat. In iis solitudinibus Sauramenses campi & Circassii sunt, & trans Borysthenem Ossovienses ab arce & oppido dicti, quod in faucibus Tanais, qui est Donus hodie, qua Mæotidem paludẽ ingreditur, positum est. In iis ad peninsulam usque, qua Dromon Achillei olim vocatã Borysthenes & subjectus Carcinites sinus efficiũt, per tuguria ac mapalia circiter XXX milliar. spatio late Tatari habitant. His adjacet Taurica Chersonesus Peloponneso paullo minor, olim feritate damnata regio, & immani homines mactãdi & immolandi ritu infamis, in cujus faucibus Precopia est, à qua Precopienses Tatari appellantur. Heracleotis olim, ut creditur, dein Eupatoria & Pompeiopolis dicta, in qua Chani Tatarorũ Palatinum seu præsidem, quem illi Begum vocant, perpetuum habẽt, qui Borysthenis & Tanaïs trajectus servat, firmo addito præsidio, & fossa ducta, in qua XVII turres excitatæ Sachainbeiero Chano in peninsula imperante, qui Tataros Noagienseis in Asiatica Tanaïs ripa de imperio illi controversiam facienteis insi-
gni

gni ac memorabili clade ad Precopiam olim profligavit. Eo cum Chanus expeditionem aliquam suscipit copiæ conveniunt; sed nullum nisi consulto Turcorum imperatore & consentiente bellum suscipere Chanus Tauricus potest nisi adversus Moscum, postquam Selimus peninsula in potestatem redactaChanos Precopienseis juris Othomanici fecit. In qua præter Precopiam dignitate antecellit Beccasarium Principum domicilio clarum, cui quasi adhæret Salatica, & modico intervallo Sortassus pagus adjacet, legatorum, qui ex Polonia, Moldavia, Moscia adveniunt, diversorio celebris, ubi plerique à Genuensibus originem ducentes ædem Christianis sacris initiatam frequentant. Hinc non procul Crimensis arx visitur, ubi argenteorum numorum officina est. nam aurum omneTurcis ex conditionibus pacis à Selimo post debellatos Tataros datæ cedit. Eodem porro in oppido arx est, ubi Saro (sic principem vocant) in bellum proficiscente, uxores ejus custodiuntur. Secundum istas urbes mediterraneas, præcipuæ sunt juxta mare Cafa, olim Theodosia, Genuensium colonia portu & commercio insignis, quam communi jure Turci cum Tataris administrant. In templo ingens ibidem & pretiosa veterum

terum librorum supellex nostra adhuc memoria erat, donec Italicorum sacerdotum vel sordibus vel contaminata vita effectũ est, ut templum ad Armenios transferretur. Oppida deinde numerantur Sudagra tribus arcibus munita, Balachenum, Iambogia, Ingermenũ, Corsuna, quæ Chersonitarum civitas appellabatur, olim splendore ædificiorum, marmoreis molibus, ac templis regali superbia elaboratis conspicua, nunc ruderibus ac ruinis deformis, asportatis à Turcis & aliis victricibus nationib⁹ huc illuc marmoreis & æreis rari operis columnis. Et à Christianorum quidẽ reliquiis, quæ inibi sunt, constanter proditur, Vlodimirum Roxolanorum Principem duas portas æris Corinthii & imagines ex monasterii templo prædæ loco ablatas secum Kioviam deportavisse, quas Boleslaus II Poloniæ rex postea indeGnesnã, ubi ad majores templi valvas hodie visuntur, transtulerit. Vlodimirũ autem illum eam urbem Ioanni Zimiscæ Constantinopolitano imperatori eripuisse, quam Basilii & Constantini Augustorũ sororeAnna in uxorem accepta & sacris Christianis ritu Græcorum in eodem monasterio à Patriarcha quodã initiatus postea restituerit. Ante urbem Promontorium est Parthenium Strabo-

boni dictum, & postea Margutium sive Mancopia, & ultima Carcinitum sinum respiciens Costovia. Vinum heic nulla adhibita cura copiose crescit; fruges nullo labore, quasi sponte proveniunt; gregibus & armentis in peninsula innumeris pascua abunde suppetunt, virescentibus etiam hieme pratis, quippe cum aqua nec glacie nec nive pruinave concrescat; quo cœli temperamento fæcunditas soli maxime adjuvatur. Fructibus affatim suppetentibus non solum modice, sed etiam intra modum utuntur, & frugalitate valetudine firmata innatam fortitudinem tuentur, ab omni luxu & delicato victu alieni. atque adeo ebrietas inter eos grave crimen censetur; adulteria vero, quæ luxũ consequi amant, capite puniuntur. In civili administratione duo illa Iustitiæ columina, ut ne cui noceatur, & communi utilitati serviatur, religiosissime omnium servant, & quod magis mireris, in tã barbara & fera gente bellis & prædis assüeta, nulla latrocinia aut furta sunt, nullæ res amissæ deperduntur, adeo ut in solitudinibus illis iter facere, quam in frequentissimis regionibus & urbibus versari plerunq; sit tutius: siquidem apud eos cum telo ambulantes tanquam sicarii coërcentur. cetera crimina brevibus definita legi-

legibus, quarum custodia & interpretatio penes Mahumetanę sectæ sacerdotes est, severe vindicantur. Chanus ipse, qui & Sarus dicitur, in jure dicundo assiduus est; cui à dextra Galga (ita militiæ præfectus vocatur) isq; maximus natu frater Sari est; à sinistra Soldani, qui filii Principis sunt, cum primum adoleverunt, cum aliis Senatoribus, qui Atali dicuntur, juri dicundo assidere solent; quorum rogatis sententiis ille decernit, nec nisi finita lite inde pedem cuiquam movere licet. Sunt & in oppidis judices Haionati vulgo appellati, qui jus inter nobileis Mursos vulgo vocatos dicunt, & mensæ à Principe adhibentur: quod virtutis prœmium in mediocribus hominibus minime pervulgatur. Ceterum ex iis majore in dignatione sunt, qui plures captivos possident. cum moriuntur, arma præstantiora cum equo præcipuo capit filius natu maximus; reliqua bona inter filios æqualiter dividuntur, tutela ad patruos delata. Principis frater, quem virtutis opinione jam ante Galgam designaverunt, decedente Saro ad regnum vocatur, vel eo deficiente filius defuncti natu major. ceteris præter Soldani nomen honoremq; nulla pars ditionis & imperii cedit. Princeps autem ipse nulla prædia, nullũ ex agris vectigal

ærariumve habet, preter equos ex singulis fontibus singulos, & portoria, quæ ei cum Turcis communia sunt: metalla item, præter aurũ, quod ex fœdere Turci est, ejus propria, accedentibus ad hæc decimis ex prædiis omnibus; item ex singulis captivis majoris pretii III, ex vilioribus singuli aurei seu chequini Chano penduntur. Annonam populus domi & in militiam sponte suppeditat, ex ærario etiam Turcico quinquies mille & IↃ aureos quotannis accipit, filio obside dato. his tenuibus opibus immane quantum virium & copiarum sustentatur, quæ omneis Christianos exercitus numero vincunt. etenim si educere exercitum est opus, CL. CIↃ equitum, in singulis tuguriis tantum relictis singulis viris, qui focos & lares tueantur, celerrime conveniunt; quibus si Circassii & Astracani se conjunxerint, ut fere solent, bis centum erunt & amplius millia. Si quis ad diem indictum non convenerit, capitale est. Singuli porro plureis equos ducunt, suisque subito, ne pascua vastent, finibus excurrunt, annonam militarem trium mensium secum portantes, carnem scilicet exsiccatam, allium, caseum, herbarum radices, quas aromatum loco habent, & à nostris ideo Tartaricæ vulgo vocantur. ditiores etiam species alias

alias addunt. de pane & vino solliciti non sunt; aquam etiam nullam obesse posse existimant, allio prius sumpto. Ligna quædam & unà cum annona unico equo vehunt, quibus instar tugurii erectis palea superposita, foliis arborum aut gramine teguntur. quæ si defecerint, detractis equorum ephippiis capita reliquo corpore intecto cooperiunt. Aliis equis pharetras & arcum imponunt, alios & fere viliores initio ascendunt. ipsi de via fatigati sumpto allio & iis, quas dixi, radicibus pro cibo utuntur, & vireis recreant, hausto etiam pro vino sanguine, & interdum equarum lacte, quod singulare adversus famem, sitim, æstumque præsidium in deliciis habent. Pro vexillis dependenteis ex hasta crineis ac setas gestant, excepto principis signo, quod à Turcorum imperatore acceptũ ex holoserico præferri solet. Inter incedendum nullum aciei agminisve ordinem servant. quoquo versus circumsepto principe globi instar, quo pabuli copia suppetit, procedunt, nullis eos fluminibus, quæ vastissima & rapidissima illis locis sunt, nullis aquarum gurgitibus tardantibus; ita & equi & homines simul natandi periti sunt. & si quidem alta & late patens aqua fuerit, caudis equorũ ephippia cum sarcinis, ad-

junctis juncorum arundinumve fasciculis quibusdã alligant. ipsi jubis adhærentes nudi, laxato freno, altera manu virga vel ipso alvei cursu quasi gubernaculo, quo intendunt, equum impellente, transmittunt. sic ubi contra humilior aqua obtigerit, in equum ex flumine insiliunt, paullulumque interquiescunt, dum equi spiritum ducere ac respirare possint. Principi autẽ transmissuro connexis equorum caudis & adjuncto juncorum plexu sedes sternitur. Vbi fretum aut mare superandum occurrit, occisis equis vilioribus pelles detrahunt, ex iisq; inversis ac pinguedine oblitis, etiam costis trabis loco intextis naviculas consuto crinibus celeriter corio conficiunt, quibus singulis octoni homines cum totidem extra utrinque ad latera attractis equis transportari queunt. sin autẽ currus & vehicula traducenda fuerint, rotis exemptis crebros juncorum manipulos vehiculis imponunt, equorumque caudis annectunt, atq; ita tanquam in navicula perito natatore equos dirigente trajiciunt. Si quid in transmittendo periculi inciderit, signo ex herbis posito, socios, qui sequuntur, præmonẽt; cujusmodi notis & interdiu vias distinguunt, noctu ut nautæ in mari ad parvam cynosuram profectionis cursum dirigentes.

tes. Arma illis in usu sunt arcus, machæra, clavus ferreus & globus à fune aliquot ulnarum pendentes. hastas & sclopetos nostros fere negligunt, in quibus curandis plus operæ quam in usu utilitatis esse censent, atque adeo ad venationes domum relinquunt. Viros, quos hostili in solo obvios offenderunt, ne exploratas ipsorum copias enuncient, omneis occidunt, mulieres & pueros inviolatos relinquentes; neque donec revertantur, de captivis aut præda laborant, sed omnia, nisi pactionibus aliter cautum fuerit, devastant ac perdunt. Vbi certamen incidit, neque prœlii fortunam temere tentare, nec nisi bene ominatis diebus periclitari solent, ac numquam fere universis copiis decernunt, sed emissi aliquot, qui hostem velitatione pertentent, auxilia deinceps suis summittunt, quandiu eminus pugnare datur: sin comminus erit necesse, horrendis clamoribus editis & densatis agminibus vim faciunt. cum re gesta domum revertuntur, in finibus ante omnia ex communi præda damna, quæ socii acceperunt, arbitrio principis compensant, tum residuum inter se æqualiter dividunt: ubi si quid quis socios celaverit, prædæ partem cum vita amittit. quo fit ut de victoria magis quam

de præda solliciti sint. Quàm infesti vicinis & in hostico terribiles, tam domi pacate & inter se innocenter degunt. & hieme quidem in tuguriis sive mapalibus per vastos illos, quos dixi, campos ex materia tenui, limo, cœno vel pecorum & aliorum animalium fimo oblitis ac contectis se à frigoris asperitate & cæli injuria defendunt. ineunte Aprili cum uxoribus, liberis & omni familia, mancipiis, pecoribus & armentis in domibus rotundis vix quinque homineis capientibus (pileata tentoria vocat Laonicus Chalcondyles, quæ rotis duabus sustentantur) quasi in plaustris vagantur, unde olim Hamaxobii appellati. Ex ea gente prodiit famosissimus ille orientis vastator, & secundum Attilam Hunnorum Regem, alterum Dei flagellum Tamerlanus, homo specie deformis, & altero pede claudus, nec vegeto satis ingenio. qui cum in Caramania seu Cilicia in schola operam literis daret, à condiscipulis quasi per ludibrium in ludo electus est, ceteris puerilem dignitatem refutantibus. qua ille tamen joco accepta postea serio usus est. nam adultior in illa sociorum frequentia animos vere regios sumpsit, & contractis jam penes se majoribus copiis blandiente licen-

licentia etiam multos eorum, qui Bajazeti tunc militabant, ad se ludicri regni specie pellexit. quibus postremo fretus, Bajazetem, qui parva hæc initia imprudenter contempserat, postremo ad prœlium adactum, fusumq; ac captum, fœdissimam servire servitutem coegit. quod vero è literario ludo prodiisset, quibus iisdem initiis & Scirifiorũm, qui nunc in Mauritania regnant, imperium fundatum est, ut suo loco diximus, cum Turcica lingua Thamer diceretur, Tamerlanus appellatus est, quasi Thamer è schola dicas. nam Turcis, lanus, schola est; quamvis alii Temurem dicant, cui Leugi, quod claudus esset, cognomentum additum sit. Tartarorum autem nomen circa annum cIↄ cc xxviii primum innotuit; qui bipartito agmine Europam & Asiam eodem tempore invaserunt. & qui Asiam petiere, Georgianam superioremque Armeniam pervagati, Iconium usque, Turcorum regiam, pervenere. alia manu Batho duce, vastatis Susdalis & Smolensibus Moscoviæ provinciis & Kiovia Russorum metropoli funditus destructa, Poloniam & Hungariam ingressi, Sendomiria ac Cracovia à Boleslao Pudico desertis, etiam Vratislavia potiti sunt, & Henricum Pium Quadorum ducem S. He-

duigis filium ad Lignitiam cum exercitu trucidarunt. inde in Marcomannos descendentes in Hungaria conjunctis viribus etiam Belam quater profligant anno illius seculi XLI; biennioque in ea consumpto per Valachiam & Podoliam domum redeunt. Quo tempore Innocentius IIII P. R. missis ex concilio Lugdunensi legatis Bathum, ut religionem Christianam susciperet, hortatus est, exiguo fructu. nam ille quidem inducias aliquot annorum concessit; ceterum Saracenis instigantibus Mahumetanam perfidiam constanter amplexus est. Cum autem gens ea Scythica initio in VII veluti tribus seu hordas distributa esset, quarum hæc erant nomina, Tartar, Tangur, Cunat, Tatair, Sonic, Mongli, Tebeta; & angustam inter Ripæos montes & mare Caspium pro multitudine regionem à Georgianorum regulis in Asia incolerent: senex quidam prudentiæ & sanctitatis opinione inter eos insignis ex tribu Tartar, Changius nomine, socios ad libertatem vocavit, iisque se ducem præbuit; qui ex angustiis illis egressi, quum felici victoriarum cursu late imperium in Asia propagassent, Tartari à tribu sua universi dicti sunt. alii à Tataro fluvio, cujus accolæ Sumogli sunt, dici volunt, & in iis Ioannes

Ioannes Leunclaius harum rerum diligens scriptor. alii denique Tartaros lingua Syriaca residuos ac reliquos dici autumant, quasi hi ex Israëlitarum fæce reliquiæ sint; cui rei firmandæ argumento est, quod illi etiam ante Mahumetis adventum circumcisione, utpote à Iudæis accepta, uterentur.

III.

Tractatus de Tartaris Precopensibus, Chersonesiis & Bosporius.

TAurica Chersonesus, arboris folio similis est, quod pediculo suo Scythiæ continenti jungitur, ac alteram alam in paludem Mæotidem, alteram vero unà cum extremitate aut cuspide in Mare majus extendit. Veteres Gazariam eam dixerunt; ac celebris fuit tum propter soli ubertatem, tum etiam propter piscationes. Longo tempore sub variis fuit dominis, qui Principes Bosporani vocabantur; ac confusa fuit regiminis forma, donec eam Tauri, Scythiæ populi, occuparunt, ac Tauricam eam nominarunt. Mithridates postea Rex Ponti, hos devicit, ac provinciam vasto suo adjecit imperio, ut qui ejusmodi acquisitionibus, tanto potentior esset contra Romanos. quos etiam bello

bello aggredi ausus est; in quo tamen nihil fecit aliud, quam quod propriam sibi acceleravit ruinam. A Romanis enim victus, non Tauricam modo & Bosporum cum aliis suis novis acquisitis, sed & Pontum (regnum suum proprium) amisit. Et post hanc victoriam, Romani novos in hisce partibus constituerunt reges, quos Bospori Reges appellarunt.

In Imperii divisione provinciæ hæ orienti ascriptę sunt: quo nomine etiam Genuenses, qui tunc in flore erant, majorem ac meliorem Tauricæ partem classibus suis occuparunt, novamque coloniam Theodosiam (quæ hodie Caffa dicitur) deduxerunt, ac totam fere maritimam Provinciæ partem possederunt. Anno postea cIↃ cc L, Tartari vi eam ingressi, Genuenses quidem non prorsus expulerunt, quamvis maximis eos affecerint damnis, donec in dona quædam tributorum loco consentire coacti sunt, Tartaris reliquum, tam in paludis Mæotidis & Maris majoris littoribus, quam in continenti, campis scilicet fertilissimis, ac etiam extra peninsulam, eam Scythiæ partem, quæ Crimæa dicitur, usque ad montes Riphæos possidentibus.

In hoc itaque tractu nunc Tartari Pre-

Precopenses habitant, qui magnam atque amplam tam in longitudine, quam in latitudine regionem possident, ac dominium suum, usque ad Tanaim Europæ terminum versus Orientem, & ultra Borysthenem versus Occidentem extendunt, ubi Polonorum contingunt limites; ac illi ipsi sunt, qui frequentibus suis excursionibus Poloniæ à partibus Podoliæ & Rusciæ sunt infesti: quemadmodum & Moscoviæ, quam ad Septentrionem contingunt, multa damna inferunt. A Meridie Turcas sibi habent imminentes, qui maximam ac meliorem nunc Tauricæ partem possident, & præcipue Caffam Genuensium, ut dixi, coloniam, quam Mahometh ille, qui anno cIↃ cccc xxv Constantinopolim cepit, ipsis extorsit. Vbi Genuenses (amissa Pera, atque omni alia commoditate subsidii ad illorum locorum defensioné submittendi) non destiterunt tamen terrestri ex Italia aliquot equitum turmas, tanta cura, tamq; memorabili simul & mirabili alacritate, tantisque sumptibus mittere, ut vel maximum totius mundi Principem, præter tam longi itineris pericula, detinere potuissent. nequaquam tamen & potentiæ & felicitati Mahometis resistere potuerunt. Eodem hic tempore Tartaros Pre-

Precopenses tantum non in servitutem redegit, coactos ut ipsius signa (quocunque etiam vocarentur) vel minimis sequerentur stipendiis. Neque ullis aliis unquam familia Ottomanica, quam hisce Tartaris, usa est; ac his ipsis Baiazethes quoq; contra patrem, contracta cum ipsis affinitate, usus est. Verum quidem est, quod, quum majori coguntur exire numero, Nochaienses in societatem vocent, qui ultra Tanaim in proximis Asiæ limitibus habitant, ac numerosissimi sunt, atque ex principali sua horda usque ad septuaginta colonias deduxerint: sed tamen Turcæ nunquam eum quem possent educunt numerum, veriti ne vim aliquando ab ipsis patiantur: neque etiam Precopenses ex suo territorio plures quam triginta aut quadraginta, ad summum, equitum (nam pedites non militant) educunt, qui non amplius quam unicum Sultaninum (monetæ genus est) pro toto anno, in stipendio accipiunt, cætera rapto aut ex præda quærere coacti.

Sub suo hi vivunt Rege, qui pro more Chan aut Czar dicitur. Familia autem Regia Cherei vocatur. Ingeniosi sunt, & animosiores quam reliqui in vicinia Tartari. Regia ipsorum civitas olim Solgati, ab aliis autem Crim dicebatur,

batur, in superiori Taurica sita; unde & illi populi ab aliquibus Historicis Crimenses, quemadmodum & illa extra Isthmum provincia Taurica Crimæa (quod, ut Polonorum dicunt Historiæ, munitioné significat) vocatur. Sed ego antiquius illud puto esse nomen, atque illud esse emporium cujus Herodotus meminit, Cremini illud vocans, ac nomen explicans, dicendo: id est, Prærupta. quod ita describit, ut proprie situi in quo Crim est conveniat. Postquam autem hæc natio pedem in Taurica fixit, regiam quoque sedem eo ac in civitatem Bavasaria transtulit, quæ in Tauricæ meditullio sub montibus jacet, qui ab oriente versus occidentem extensi, totam eam regionem in duas partes fere æquales dividunt; quarum optimam (versus meridiem nimirum) hodie Turcæ possident; altera (septentrionali scilicet) Tartaris relicta. Habent autem & alias civitates in peninsula hac, nempe Cherchiarden, Cremum, Surgati, Taffre, hodie Precopiam dictam: extra vero peninsulam usque ad Borysthenis ripas, habent Nigropolim, ac alias, nullius tamen momenti, civitates. Et ultra Borysthenem est Orcicovia, in qua Princeps plerumque propter Maris commoditatem, & quod Poloniæ sit vicinior, & ad

ad excursiones opportunior, habitat.

Nomen Præcopenses à fossa habent: nam *prezecop* ipsorum lingua fossam significat. Putant autem aliqui fossam hanc in Tauricæ isthmo factam, eo nimirum perfosso, ut insulam eam faceret. Sed quum nemo sit, qui id pro certo doceat, non possum & ego dicere, quæ aut qualis ea fossa fuerit, à qua nomen hoc desumpserint, an nimirum ad fortificationem aut munitionem, an vero ad irrigandum solum ducta sit: neque quisquam mihi hactenùs (quamvis diligenter inquirenti) occurrit, qui certi quid hac de re attulerit. Neque ego etiam adduci possum ut credam eam hanc esse fossam, cujus Herodotus libro quarto meminit:quod nimirum Scythis à longa & diuturna illa Asiæ & Mediæ expeditione redeuntibus, ac uxoribus tantæ absentiæ tædio servis sibi conjugio junctis, ex quibus numerosam juventutem susceperant, inventis, bello eam adorti sint, in quo hæc ad sui defensionem à Tauricis montibus usque ad paludem Mæotidem latam fossam duxerit: Nam si nomen ipsis hinc dandum, necesse erit ut ipsorum ea Tartarorum opus fuerit; alias enim nescio quomodo ab eo antiquo opere cognominari ita possint. Verum si sit qui me infor-

informet, nullam aliam in ea provincia esse fossam notabilem, quam hanc à Scytharum nothis ductam, assentirer forte. In medio autem relinquo, hoc saltem addens, quod fossa hæc à servorum (qui cœci plerique erant) filiis ac Scytharum nothis ducta, Oriza nominata fuerit, fortassis à fine: Ideo enim à montibus Tauricis qui in Scythia erant (è qua illi egressi sunt qui Chersoneso de qua nunc agimus, nomen dederunt) usque ad paludem Mæotidem eam deduxerunt, ut ea regione, quæ Chersonesus non erat, domum redeuntes dominos excluderent.

Chersonesus, aut Cherronesus (eodem enim modo scribitur) Græca vox est, & peninsulam significat, hoc est, regionem totam fere aqua circundatam. Veneti corrupte Polonesam (*Polesine*, aut *Polesene*) vocant: quod nomen non à Pò (sic Padum dicunt) derivatum, ut putant aliqui, sed à voce Peninsula corrupta deductum.

Sunt & aliæ Provinciæ, præter Tauricam, quæ Chersonesi dicuntur; nempe Cimbrica & Aurea, & aliæ similes, quarum aliæ aliis sunt celebriores: imo est & quæ particulari hoc gaudebat olim nomine, quæ nunc Galipolis; & sita est inter angustias *il Stretto di Galipoli* Italiæ

liæ dictas, & sinum Candiæ. & in ipsa Græcia duæ quoque similes reperiuntur peninsulæ, in sinu Salonichiano seu Thessalonicensi: quarum alteram Acanthin, ejusque isthmum Acanthion vocarunt: altera hodie caput sancti Gregorii dicitur. Extra Græciam tota Africa peninsula est, neque ampliore quam sexaginta milliarium in latitudinem continenti jungitur spatio aut isthmo. Morea quoque, quam veteres Peloponnesum vocarunt, peninsula est, & forma & magnitudine Tauricæ fere similis. Peninsula itidem est Scandia, aut Scandinavia dicta, quæ Regna Sueciæ, Norvegiæ, & Daniæ partem, cum Bodnia & Finmarchia continet, ac usque ad Mare glaciale, à quo & sinu Bodnico aut Finnico parvo separatur terræ spatio, extenditur. Peninsula quoque est Peru, aut America Peruviana, hoc est, tota illa Novi mundi pars, quod *Mare del Nort*, & Mari meridionali, quod *Mar del Zur* nautæ vocant, alluitur: ac versus meridiem freto Magellanico à continente separatur: versus septentrionem autem parvo isthmo eidem jungitur, ut in tabula Mercatoris & aliorum videre est. Hinc paulo ulterius occurrit alia peninsula, versus sinum Mexicanum, quæ Iucatan provincia dicitur. De

De harum autem peninsularum aliquibus, præcipue autem de Taurica, Cimbrica, & Aurea, proferam ea, quæ notabiliora sunt, aut saltem ea quæ in mentem mihi revenient. Et quia Taurica huic dissertationi præcipue occasionem præbuit, pauca quædam, præter ea quæ superius dicta sunt, de ea adjiciam.

Hæc à scriptoribus vocatur aliquando Taurica, aliquando vero Scythia: à recentioribus autem Gazaria dicitur. In circuitu habet circa Iↄ milliaria. In altero latere occidentem versus alia est parva peninsula, quam proprio nomine Cherronesum vocant, in cujus superiore parte civitas est antiqua, eodem nomine celebris. Solebat autem hæc Chersonesus esse provincia valde populosa; ac circiter triginta in ea civitates fuisse memorantur. Quod factum est propter magnam omnium ad victum necessariorum ibidem copiam, mari pisces & vicina Scythia, vinum vero & frumenta ipsa terra in magna abundantia subministrantibus: tota enim frumentorum fertilissima est, unde & habitatores ejus agricolæ dicuntur, ad vicinorum Scytharum (qui Nomades, id est, pastores dicuntur) differentiam: qui ipsi frumentis etiam Mithridati regi tributum pendebant: Et testantur historiæ, quod

Græciam aliquando paverint, quemadmodum & hodie magna copia Constantinopolim deportatur. Præcipuæ autem merces, quæ ab illis proveniunt partibus, sunt sal, mel, quod subamarum est, & cera. Frequentes enim ibi sunt sylvæ, in quibus apes alvearia sua condunt. Item pisces sale conditi, qui tum in Mari majori, tum in palude Mæotide, maxima capiuntur copia. Atque hinc frequens Caffæ erat mercatus, dum in Genuensium fuit potestate. Sed tamen Tanæ, ad Tanaïs fluminis fauces sitæ, ubi in paludem Mæotim id se exonerat, frequentior fuit mercatus. Eo enim & aromata ab Indicis maribus ad Indum fluvium, hinc ad Oxam, inde ad mare Caspium, atque inde rursus ab oriente occidentem versus, usque ad Citracanum aut Astracanum, celeberrimum ejus temporis Tartarorũ Astracanensium emporium, hodie Moscovitis ad Volgæ fauces situm, ac Rha dictum, inde demum Tanam Carovanis deportabantur, atq; Venetorum & Genuensium navibus in Italiam delata, in alias quoq; provincias distrahebantur.

Illis temporibus Veneti suos consules atque alios nobiles propter commercia illa tam in Caffa quam in Tana habebant. Nostro autem hoc tempore, longe

ge diverso itinere aromata illa devehuntur, neque forte absque insigni Divinæ providentiæ consilio; quæ non vult, ut unus idemque populus tantis semper gaudeat divitiis, sed per ejusmodi vicissitudines ita eas repartitur, ut omnes iis frui possint. Præter autem frumenta aliasque merces Constantinopolim etiam deportantur pisces sale confecti, atque omnis generis salsamenta, quæ per totam inde sparguntur Græciam, ac loca ei vicina, usque ad Italiam etiam, ut sunt sturiones, palamides, & botarghæ majores, quæ cera inducuntur: minores autem aliunde veniunt, nempe è sinu Sartano, (*Golfo di Sarta* Italice dicto) prope Corfu: & è Bojana prope Albaniæ Scutarium, ac aliis.

Nulla autem amplius vel Caffam, vel Tanam Italica commeant navigia, neque etiam aliorum populorum Christianorum, ne se indiscretæ Turcarum barbariei exponant. Veniunt autem aliquando Genuam Caffanæ naves. Vectores quoque se à Genuensibus descendere profitentur, cæterum tamen & morum & linguæ & religionis patriæ obliti, maxima sua propria culpa, cum vix centum & quinquaginta annos sub Turcarum fuerint potestate. Audio interim esse homines sic satis civiles, forte pro-

pter Italicam originem, aut etiam cœli inclinationem aliquam. Sub ſexto enim habitant climate, in regione frigidiuſcula; quæ quamvis vites ferat, ac uvas ad maturitatem producat, brumæ tamen tempore terra operiendæ ſunt, quemadmodum & in majore Germaniæ parte fieri ſolet.

Iſthmum autem, aut anguſtum illud ſolum, è quo peninſula hæc à continente dependet, ut Strabo dicit, ab aliquibus octuaginta in latitudinem patere putatur milliaribus: ac ſcripſit ipſe, ſuperius nominatum Mithridatem Eupatorem muro eum clauſiſſe. Sed credo etiam in hoc ſpacio numerari lacum, qui paludis Mœotidis pars eſt, atque in ipſo iſthmo reſtagnat, in quem per anguſtum canalem ingreditur. Atque terræ illius ſpacium multo erit anguſtius, ac folii, cui & Tauricam aſſimilavimus, pediculo perſimile: quod & ab incolis, cum Itali ſua ibi adhuc haberent commercia, *Zuccola* vocabatur. Quod nomen neſcio an ab Italis mutuarint qui cucurbitam *Zuccam* dicunt, quaſi cucurbitæ folio eſſet ſimilis; an vero barbara ſit, ac aliud quidpiam ſignificet. Hoc autem obſervavit Strabo in hujus regionis deſcriptione, quod quamvis extra noſtrum ſit propoſitum, non tamen

men incommode hoc inſeretur loco: nimirum primum qui Boſpori hujus ſuſcepit dominium, Pariſadem fuiſſe nominatum, cujus poſteri multis poſtea ſeculis in eo regnarunt, donec tandem ſub ejuſdem nominis poſtremo in Mithridatis poteſtatem devenit. Quod & in aliis regnis obſervatum eſt, quæ in eodem quo cœperunt nomine tandem deſierunt. Imperium Romanum in Auguſto cœpit: in Auguſto aut Auguſtulo deſiit. Gothorum in Italia Regnum ab Alarico fundatum, in alio Alarico extinctum eſt atque deletum. Conſtantinopolitanum Chriſtianorum Imperium in Conſtantino S. Helenæ filio initium habuit: ſub alio Conſtantino, etiam Helenæ, ſed non Sanctæ, filio finem ſortitum eſt.

Faxit Deus Omnipotens, ut etiam aliquando in Mahumethe & ſectam & tyrannidem Turcicam finiri videamus, quemadmodum & in Mahumethe cœperunt, & multis indiciis in occaſum vergere videntur. Et hæc quoad Tauricam Cherſoneſum ſufficiant.

Operæ pretium nunc erit ut de Boſphoro (ſeu Boſporo potius) aliquid dicamus. Non autem hoc Provinciæ nomen eſt, niſi valde improprie ſumatur, ſed anguſtiam ſignificat, per quam mare

ex uno in alterum perfluit sinum: neque hoc nomine plures quam hæ duæ, Thracia nimirum & Cimmeria, appellatæ sunt: ut altera Bosporus Thracius, altera Cimmerius dicatur. Imo nomen hoc ab una ad aliam translatum aut derivatum est. Fabulosus enim ille Io virginis in vaccam mutatæ è Thracia in opposita Asiæ littora transitus, nomen huic angustiæ dedit, ut Bosporus diceretur, tanquam *Bovis transitus*. atque hinc illud nomen alteri quoque angustiæ propter similitudinem inditum est, ut Bosporus Cimmerius diceretur, per quam palus Mæotis in Mare majus se exonerat, quemadmodum & per Thracium Bosporũ Mare maius in (Ægæum) & inde in Mediterraneum illabitur. Ambobus hisce Bosporis Europa ab Asia separatur: atque hi & Tanais, *Don* nunc dictus, veri ejus sunt termini. Distant autem quingentis inter se milliaribus. Thracius, ubi angustissimus est, eam habet latitudinem, ut canum latratus, & gallorum cantus ab una in altera audiantur ripa, imo & distinctæ hominum voces, cum venti quiescunt. Hic Thracius, ille Cimmerius à proximis vocatur provinciis. Thracius ab uno latere habet Constantinopolim, ab altero vero Chalcedoniam, hodie Scutarin dictam. Bithyniæ hæc civitas est, à Megarensibus olim ædificata, unde ab oraculo tanquam cæci derisi sunt, quod tam felicem Constantinopoleos situm nec elegerint nec viderint: ubi hic omnibus carebat commoditatibus, propter rationes quas recitat Polybius, quæ hic & nimis longæ relatu, nec ita faciles intellectu sunt.

Hunc Bosporum audio ab iis qui viderunt, à Propontide usque ad Mare majus, ad viginti extendi milliaria: ac nunc ab utraque ripa sumptuosis palatiis & hortis amœnissimis esse ornatum, quamvis solum sua natura sterile ac arenosum sit: unde magna hic opus erat industria. Sed Imperii Ottomannici magnitudo, atque ejus aulæ divitiæ naturam superarunt: quamvis maxima tantarum fabricarum causa, & frequentium illarum habitationum, gubernationis iniquitati attribui possit. Nam qui ibi vel minimum possidere putatur, continuis ministrorum (seu aulicorum Turcicorum) extorsionibus expositus est: unde etiam qui aliquid habent, quantum possunt, procurant ut portæ aut aulæ vicini habitent, ubi aliquanto meliore vivitur & proceditur justitia, aut saltem aliquo ejus meliore respectu. Vnde & illi qui ex hac Constantinopolios

lios ejusque pomœriorum dilatatione & augmento, quo totam potius provinciam habitatam quam civitatem refert, potentiæ ac magnitudinis Imperii argumenta deducunt, falli possunt. Quinimo timoris potius & debilitatis hoc certissimum est signum. Est enim tanquam concursus aliquis sanguinis ex membris remotioribus ad cor, quo vel ipsum aliquando suffocatur: aut tanquam lien, quod quanto magis in corpore humano crescit, tanto reliqua decrescunt membra. Et huic solebat Constantinus Imperator fiscum comparare Principum.

Bosporum hunc Darius Xerxis pater, contra Græcos exercitum movens, instravit. Xerxes autem Hellespontum, qui hodie Fretum Galipolios vocatur, ubi *Dardanelle* Italis dictæ (aut *Dardanelli*) nunc sunt, ponte junxit. Hic autem non vocatur Bosporus: quamvis inter ipsas Dardanellas, castra in utraque ripa posita, quæ veteres Sestum & Abydum dixerunt, non habeat majorem quam unius milliaris latitudiné, paulatim tamen postea in amplius distenditur spatium.

Bosporus Cimmerius, qui ab Italis vulgo *Vospero*, aut *Bocca di S. Giovanni* dicitur, ut Strabo putat, nomen hoc à Cimbris sortitus est. Sed ego falli eum arbitror: Cimmeriæ enim nomen multo antiquius & ab Homeri temporibus cognitum fuit. Thracio hic latior est: in aliquibus enim locis ripæ latius quam milliari inter se distant; in aliquibus etiam usque ad duo, & ulterius. In longitudine autem, qua (ut dixi) Europam ab Asia separat, ad septuaginta se extendit milliaria. In qua mensura (si non hallucinantur illi qui vidisse se profitentur) Polybium & qui eum sequuntur necessario insigniter errasse credendum est. Spectaculum autem præbet amœnissimum, multis in utraq; ripa ornatus civitatibus, quæ celebres apud veteres fuerunt, & præcipue illa, quam Panticapean aut Bosporum in specie nominarunt, in qua frequens erat mercatus. Itali hodie Vosperum, incolæ autem Cherz eam vocant. In Europæ latere sita est, nimirum in Taurica, in ipso canalis medio, à quo civitati nomen inditum est: quamvis veri Bosporani dicebantur olim illi qui ab altera canalis parte habitabant: qui etiam Imperio suo usque in Tauricam prolato, nomen etiam suæ eo intulerunt nationis. Sed ego credo olim Bosporanos dictos, quos nunc Circassos, aut Zicchos vocamus, homines à Tartaris

taris ducentes originem, ſed professione Chriſtianos, ritu autem Græco; de cætero autem nulli rei niſi furtis & latrociniis intentos.

Boſporus hic Cimmerius, quemadmodum & vicinæ paludis Mæotidis partes, hyberno tempore ita congelantur ac indureſcunt frigore, ut non ſolum equos & carros onuſtos, ſed etiam integros ferant exercitus. Imo de Mithridate tradunt hiſtoriæ, quod Boſphoranos eodem in loco æſtate prælio navali vicerit, quo hyeme eos equeſtri ſuperaverat. Vnde etiam apud Romanos in proverbium ceſſit, Frigus Cimmerium; ut omnes regiones frigidiores Cimmerias vocarent. Nondum enim magis verſus ſeptentrionem jacentes regiones, neque Norvegiam, minus etiam Schricfinniam, aut Finmarchiam, aut Gronlandiam, aut novam Zemblam cognoverant. Quamvis credibile ſit ipſos Iſlandiam inſulam vidiſſe, quæ circiter viginti gradibus Cimmeria ſeptentrionalior eſt, ac eam Thylen dixiſſe. Sed illi qui aliquanto melius in hiſtoriarum lectione ſunt verſati, hanc facile rejicient opinionem, quamvis communem. Non enim Iſlandiam, ſed Scandiam hoc nominarunt modo, quam in expeditionibus Anglicanis detexerunt; neque

neque unquam ad Iſlandiam, vel ad mille uſque milliaria acceſſerunt. Atque hæc ſunt quæ de Boſporo Thracio & Cimmerio dicenda occurrebant.

Sunt quidem in diverſis mundi partibus & aliæ ejuſmodi anguſtiæ, ſed neque hoc notatæ nomine, neque tam celebres, excepto freto Magellanico, admirabili naturæ opere, de quo forte aliqua dicenda erunt, cum de Peruviana peninſula tractabimus. Superius quoque Helleſponti feci mentionem, qui etiam fretum Galipolitanum dicitur, ubi duo ſunt caſtella, quæ Dardanella vocantur. Alia quoque eſt ejuſmodi anguſtia, in ſinus Lepanthi ingreſſu, ubi etiam duo ſunt eodem nomine caſtella. In ipſa quoque Taurica, de qua ſuperius egimus: fretum etiam tale eſt in Iſthmo, quod è palude Mæotide in alium lacum extenditur, quam Buges fluvius, è montibus Riphæis deſcendens, efficit. Hujus autem nulla eſt apud hiſtoricos mentio. Stagni quidem meminerunt aliqui, & Strabo lacum Putrem, aut Sapram, (quod idem eſt) nominat, ab effectu ſcilicet, & ob putredinem aquæ. Alii Bricen vocant. Et videtur innuere ibidem Strabo quod lacu illo Putri non numerato, Iſthmus non amplius quam quinque milliaria in latitudine habeat. Neque

Neque dubito quin in tam immensis terræ marisque spaciis, plures, ut dixi, aliæ ejusmodi angustiæ inveniantur, sed his neque similes, neque tam celebres, neque etiam hoc notatas nomine, cum, quo Græci non pervenerunt, neq; etiam nomen tale pervenire potuerit. Græcum enim nomen Bosporus est, & voce & historia, sive fabula, quod ipsi nulli alii angustiæ aut freto indiderunt quam hisce duobus, Cimmerio videlicet & Thracio: atque illi propter eam quam cum hoc habet similitudinem. Et sciendum, Græcos & in Taurica, & in Cimmeria ac Bospero habitasse: ac omnes fere civitates ab ipsis & eorum coloniis ædificatas esse, vel ex nominibus (quanquam ad Barbarismum inflexis) certum est.

An autem ab initio ab universæ hujus fabricæ autore & creatore Deo ita factę ac ordinatæ; an vero post aliquem annorum decursum natura vi sibi viam faciens eas aperuerit, ut nimio se exoneraret pondere, neque ego dicere possum, neque quemquam pro certo affirmaturum puto: sed conjecturis hic agendum est.

Et revera qui mundi positionem considerat, ac Scythiæ altitudinem perpendit, à qua tot in paludem Mæotidem descen-

descendunt fluvii, facile is credet, quod cum ea tantam aquarum copiam ac colluviem retinere non possit, ideo præcipue quod & ipsa paulo sit altior, neque adeo profunda sit, naturali ponderis sui violentia viam sibi per eas partes, in quibus minus vel à montibus, vel à saxis, vel ab aliqua altitudine insuperabili, impedimenti fuit, inundationibus per loca subjecta decurrens aperuerit: impetum etiam augente aliorum fluminum, quæ è diversis regionibus & locis in eam illabuntur, decursu, ac in iisdem partibus concursu. Ita etiam, quod Borysthene, Tiro, Danubio, qui à partibus Occidentalibus præcipuus est, ac aliis fere infinitis, à circumjacentibus Asiæ regionibus in mare majus, aut Mare nigrum, ut nunc vocant, (Veteres Pontum Euxinum, aut Axenum, id est, inhospitalem aut innavigabilem, dixerunt) irruentibus, hoc nimio pondere gravatum, ac toto ejus impleto spacio, exitum sibi per Bosporum Thracium fecerit; ac postea rursus Propontide, quam *Mar de marmora* hodie vocant, impleta, per Hellespontum aut fretum Gallipoleos, in loca se inferiora effuderit: ubi novis rursus restagnantibus aquis, novum mare effecerit quod Adriaticum aut mediterraneum vocant. Quo etiam reple-

repleto ac multis maximis aucto fluviis, ne littora sibi opposita inundaret, viam sibi vi ac celeri decursu in Siciliam & Africam aperuit: quæ cum satis ampla non esset, perrupto etiam eo impedimento, Siciliam etiam ab Italia separaverit, ut per duo illa ostia liberius in oceanum procurrere, eique se jungere posset. Hac tali quali facta conjectura, veniamus etiam ad Columnas Herculis, aut Fretum Herculeum, quod hodie *Stretto di Gibraltar* vocant. De quo aliqui pro certo affirmant, quod ex aquæ impetu quæ viam vi sibi fecerit, provenerit. Id si verum esset (quod equidem affirmare non ausim, sed probabilibus tantum innixus rationibus) dicerem, quod quemadmodum palus Mæotis veteribus Majoris appellabatur mater, ita & Mediterranei maris pater dici possit. Atque hæc mea opinio eo sit verisimilior, quod experientia doceat, tam paludem Mæotidem per Bosporum Cimmerium, quam Mare majus per Thracium semper absque intermissione fluere, ac immensam aquarum copiam provolvere, quæ nullo eo refluxu redeunt.

Dicamus etiam aliquid de palude Mæotide. Vocatur illa à recentioribus mare Tanæ, aut mare Zabacharum, aut mare

mare Ciabaci. de cujus nominis etymo aut origine nihil habeo quod dicam. De primo autem dicunt, deductum illud esse ab ejus regionis populis qui Mæotes olim dicebantur. Secundum à Tanai fluvio habet, ita magnis duobus ostiis in paludem effunditur, ita ut ab eo solo ea fieri putetur. Palus quidem dicitur, quasi stagnans aliquis esset lacus & limo oppletus: sed revera mare potius est, quod mille in circuitu habet milliaria, quamvis Iornandus Gottus centum & quadraginta saltem (qui proculdubio manifestus est error) ei tribuat. Multas habet in circuitu civitates populosas. Romani nullam ejus habuerunt notitiam, nisi post Mithridatica bella. Tota plerunque hyeme congelatur, ea saltem excepta parte quam Tanais suo impetu movet ne concrescat, quemadmodum & ipse solus ex omnibus ejus regionis fluminibus, propter suam rapiditatem, frigore non constringitur. Causa autem quod palus dicitur, est quia adeo est humilis, ut non nisi scaphis & minoribus navigiis navigari possit; neque enim tempore Polybii, ut ipse scribit, in maxima altitudine ultra quinque cubitos habebat. Iornandus autem octo eum in aliquibus locis habere dicit. Et judicat Poly-

bius temporis progressu minorem eam futuram, propter magnam arenarum copiam, quam Tanais ac alii fluvii in eam decursu suo provolvunt. Idem quoque de Mari majore judicat. Sed neque in hoc neque in illa evidens aliqua apparet mutatio; quamvis Mæotis in hodiernum usque diem nulla majora admittat navigia; neque ante Mithridatem, neque etiam postea scitur ulla eam bellica navigia ingressa esse. Verum non tantum palus Mæotis, sed etiam ipsum mare Nigrum tam difficilis ac periculosæ putabatur navigationis, ut præter titulum quo Euxinus aut Axenus, hoc est, Inhospitalis dicebatur pontus & innavigabilis, veteres etiam pro miraculo habuerint Iasonis in Colchidem, qua tam breve confecit iter, è Pelóponneso videlicet usque ad Phasin navigationém, quæ cum nostri temporis audacibus navigationibus collata, ludus aut fabula videbitur. Et si Argon navem in cœlum transtulerunt veteres, quid Victoriæ navi facient, quæ totam mundi circuivit machinam; & illis quibus Draco Anglus itidem totum in circuitu mundum perlustravit?

IV. MAR-

IV.

MARTINI BRONIOVII de Biezdzfedea, ad Tartarum Legati, Tartaria.

Campi Sauramenses & Oczacovienses, qui inter Bogum & Neustrum fluvios siti sunt.

BRatislavia seu Braslavia oppidum in extremitate Podoliæ, quod etiamsi cum arçe satis obscurum & humile sit, verum incolas quingentos, & amplius sclopetarios optimos, ac cum Scythis crebris levioribusque præliis bene versatos ac exercitatos, præsidii quasi loco perpetuo habet. Illi in campis ductores viarum peritissimi sunt, à Tartaris ac Kozacis, qui in campis perpetuo vagantur, prælia & pericula, si eis comitatu impares sunt, evitare probe norunt. Ex Bratislavia non admodum densis sylvis, milliaribus aliquot ad Silnicam rivulũ, in quo loco Bratislavienses propter Perecopiensium, Oczacoviensium & Bialogrodensium Tartarorũ incursus, Valachorumq;, perpetuas agunt excubias. Bogo vel Hipani fluvio, penes Oczacoviam usque itur: proinde ad Trestenetium, Bersadum, Olsancam, Sauranam, (unde campi Sauranenses dicuntur,) rivulos, Onissionis cujusdam ignobilis

Rusci alvearium, in quo altissimæ quercinæ arbores apparent. Demum in Bogo pons lapideus & balneum, quod Vitoldi magni ducis celeberrimi ac bellicosissimi Principis Lituaniæ quondam fuisse perhibetur, ruinæ lapideæ, testudines & sepulchra, quæ Turcica vel Tartarica fuisse dicuntur, ac vulgo Cessennia, quasi monumenta appellantur, visuntur. Codeman Romani cujuspiam Rusci idiomate Dolniam Horosossam Horodisse vel territorium ruinosum lapideum, quod illi Pritolce seu propugnaculum nominant, ac ibi Sinavvoda, quasi cæruleus rivulus, vulgo ita dictus, Bogum influit. Probite vel porta potius inaccessibilis, natura loci ita facta insula saxosa in Bogo, à ripa utraque montosa, quam fluvius undique circumluit, eaque satis ampla locique natura munitissima est, quæ nostris hominibus à Tartaris & Valachis receptui tutissima est, hominesq; plurimos illa capit. Præsertim vero Bratislaviensibus annis singulis in ea mensibus aliquot piscantibus præsidii quasi loco est, ac in ea ducenti vel paulo minoris comitatus sclopetarii in Aprili & Majo ac Iunio mensibus, in aliisque in Bogo insulis, quibus ille plurimũ abundat, multi admodum semper reperiuntur. Cermencucum, lapideam ruinam

ad Bogum sitam; Certelnam minorem, amnem luciorum, (nam luciorum ferax est) appellant Piescanibrod, seu Arenosum vadum, quem cum in confines Podoliæ veniunt Tartari transeunt. In Bogo fluvio apparet Cercicesseniam Turcæ Getricessenia vulgo dicitur: illa cujusdam Tartari vel Turcæ locupletioris mercatoris sepultura fuisse perhibetur; ac ex lapide cæso & polito, ac sumptuoso opere in Mahometicum cultum facta erectaque, nunc etiam à viatoribus conspicitur. Certelnam majorem, rivum Capcacleium ad arcem collapsam seu ruinosam. Ac ibi Capcacleius fluvius Bogum influit, plurimosque lacus habet: Hancrocricum, seu, ut Tartari, Chamrivum eum vocant; nam locus ille saxosus est, & rivis limpidissimis abundat: Berezaniam lacum cannosum, qui ex adverso Oczacoviæ, mari Euxino vel Pontico & Borysthenis seu Nepri fluvii in mare sese eo exonerantis meatibus proximus est, & alluitur. Ille campus quinquaginta vel amplius milliaribus bene emensis, sex vel septem dierum vel diætarum, ut illi computant, expedito viatori iter acceleranti Bratislavia Oczacoviam usque constat. Feras, bisontes, alces, equos, cervos, arietes, qui unicum tantum cornu habent, capros, apros,

ursos campestres habet: Etsi à decennio, vel paulo amplius, hiemis asperitate, niviumq; magnitudine, fame ac siti plurimæ admodum enecatæ fuisse dicuntur, earumq; in campis ingẽtes ossium acervi reperiuntur. Tum etiam ovium, boum ac equorum Turcicorum, & Tartarorũ greges innumerabiles, qui ibi perpetuo pascebantur per Rusciæ, Volsiniæ, Kioviæ, Podoliæ & Moldaviæ finitima, eosq; prorsus licentiosos homines, nõ ita pridem penitus deleti sunt. Cozles seu tumuli, vulgo Mogilii dicti, altissimi, maximi & frequentissimi, maximorum ac cruentissimorum, ut plurimi asserunt, ac verisimile rationiq; consonum videtur, quondam bellorum certissima signa, seu illustrium virorum sepulturæ, conspiciuntur. Ille campus solo fertilissimus est; plurima loca ad colendum inhabitandumq; commoda, aptissima, amœnissimaq; habet: gramina & herbas natura & amœnitate loci odoriferas, præsentissimasque ad pascendos infinitos jumentorum vel animalium greges profert. Ad confluentem Bogi plurimis in locis montuosus, quoad vero ex parte sylvestris. verum in patenti ad Nestrum vel Tyrã fluvium, Moldaviæ Vionium, planissimus omninoque campestris est, majorique ex parte lignis caret.

Mol-

Moldaviæ seu Valachiæ inferioris pars, quæ olim Bessarabia dicta fuit.

EX confinibus autem Podoliæ, Moldaviæ, seu Valachiæ vicinis, Camenetiam, Chotimum, Sorocham, vel Olchioniam, versus Palatini Moldaviæ oppida & arces ad Nestrum sitas pervenitur. Proinde Pruto sive Hieraso Moldaviæ fluvio trajecto Stepanovetiam, vel Iassi primarium Valachiæ oppidum, vel rectius ad Prutum Techniam oppidum, & arcem Turcicam, non ita pridem ad Confluentem Nestri munitam, ac ibi Techinienses vel Moldavici in Nestro trajectus aliquot recta in campos reperiuntur. Vetinens vero per lacum Vidovo seu Obidovo ducitur, quem quidam ab Ovidio nuncupatum fabulose fortassis autumant, qui latissimus est, & in Pontum Euxinum in eo loco exoneratur, eumque ex adverso Bialogrodi. A veteribus Moncastrum ea arx & civitas dicebatur. quæ non ita pridem à multis annis Valachorum seu Moldavorum Regulis à Turcis erepta & possessa est. Tyras influit. In ipso Tyræ seu Nestri ostio turris lapidea existit, quam Neoptolemi & vicum Hermonactis, ac in utraque Tyrę ripam civitates duas conditas, Niconiam in dextra, à læva vero Ophiusam, nominatas esse ex Astrabone

 liquet.

liquet. Ex adverso itaque Majaci trajectus ille Bialogrodo navibus in campum Bialogrodensem, & Oczacoviensem superatur. Militem quendam Majacum ibi fuisse fabulantur; ac in eo loco Nestro trajecto in ripa lapidei parietes ruinosi, & quasi quædam ruinæ apparent; eam ruinam Turrim Neoptolemi fuisse Strabo refert.

Campi Bialogrodenses & Oczacovienses. Qui inter Tyram & Borysthenem fluvios, ac ad mare Euxinum sunt.

DEmum vero Beribonium Turcæ, alias Licastemum Colum lupinum appellant. locus ille fossas altissimas & amplissimas mari vicinas, lacus & rivos amœnissimos habet. Cacibiei Horodisæ, quasi territorium collapsum, quem lacus amplissimus ad Confluentem Nestri mari vicinus alluit, ac ibi portus non ignobilis quondam secundo Nestro extitisse memoratur. Adzigoli ille locus tres fossas celebres, lacus amaros & salsos quam plurimos mari proximos habet, ibique magna vis Kozakorum perpetuo confluit, mutuisque bellis & cædibus frequentissimis concidunt. Idcirco ille locus viatoribus adeo terrori est, ut in eo non solum per noctem quiescere, verum ne pabulari quidem satis secure ha-

beant. Nam non raro accidere solet, ut quod si non Kosacones ipsi, cadavera tamen hominum ibi sæpe reperiantur. Domnina Dolnia seu fossa, quæ maxima & amplissima lacubus & rivulis limpidissimis frequens est, Berezani lacu angustissimo, verum profundissimo, ac ibi in sinum Carcinitum & mare Ponticum sese exonerantis trajectu superato, Oczacoviam pervenitur. Berezaniam lacum, & Carcinitum sinum, Tamiraci & Carpanei sinum seu lacum fortasse nuncupatum esse Straboni placet. Ab ostio Tyræ fluminis insulam Leucam intra pelagus eductam intervallo quingentorum stadiorum distare, ac Achilli sacram nuncupatam esse Strabo asserit, quæ in eo Berezani lacus trajectu optime à viatoribus conspicitur. Borysthenem fluvium ad stadia sexaginta inde distare, & amnem Hypanim seu Bogum ei vicinum esse, ac inde ostium Borysthenis insulam quandam existere, in qua portus quondam fuit, idem Strabo memorat.

Oczacovia arx & oppidum.

OCzacovia, quæ Olbia, Olbis & Beristhenes Olbiopolis, quasi beata civitas, à Ptolemæo & Plinio dicitur, ad Borysthenem Carcinitum fluvium seu sinum sita est, ac in eum sinum mari

Euxino vicinum Boryſthenes ibidem exoneratur. quam à Miletiis conditam eſſe, & amplum emporium habuiſſe Strabo refert. Arx lapidea, nec bene tum munita, oppidum ignobile Turcarum ditionis eſt. Boryſthenes ſeu Neprus altitiſſimus, rapidiſſimus & latiſſimus fluvius, qui à ſeptentrione labitur, in Carcinitum ſinum ſeu fluvium ac Pontum Euxinum penes Oczacoviam influit. Supra Oczacoviam vero milliaribus quatuor Hypanis ſeu Bogus fluvius in Boryſthenem exoneratur. Ad Oczacoviam vero per Boryſthenem & ſinum Carcinitum ſtadiis ducentis (ut vult Strabo) trajectus latiſſimus, & navibus majoribus ac minoribus in Iſthmum ibi ſuperatur. In eo trajectu & tranſitu à peregrinis & mercatoribus vectigal perpetuum Imperatori Turcarum ſolvitur.

Iſthmus, qui inter Pontum Euxinum & Boryſthenem eſt.

Continens, ſeu Iſthmos ab antiquis ita dictus, inter Pontum & Boryſthenem anguſtiſſimus unius diei itineris ſpatio, admodum arenoſus, collibus, lacubus, paludinoſis ſalis fodinis. ac ibi per Boryſthenem ſal deportatur. arbores etiam humiles virgultis parvis inſertas habet. Cervis, urſis, capris,

capris, & apris campeſtribus frequens admodum eſt.

Tartarica tuguria, & manendi illorum in campis modus.

Iſte continens agris, pratis, tuguriis Tartaricis, quæ vulgo *ulusi* à Barbaris nominantur, ac ut pagi ex tenuiſſimis lignis, limo vel cœno ſtercoribusque pecorum ſeu animalium obliti, facti, & arundine tecti ſunt, Perecopiam uſque milliaribus amplius triginta extenditur, rivisq; abundat. Verum æſtate & in autumno Tartari in eis tuguriis non degunt. nam in Aprili cum uxoribus, liberis, familia, mancipiis ac domibus, quæ rotundę penulis obſitæ quatuor vel quinque hominibus ad degendum vix commodæ ſunt, & in carris rotis duabus ſuſtentatis, camelis duobus, vel uno, vel bobus, itidem cum familia & ſupellectili vehuntur. Camelos, equos, pecora, & oves, innumerabiles greges ſecum ducunt, alios vero commodioribus in paſcuis relinquunt. Perecopiam vero inter Boryſthenem & mare Euxinum, vel extra Perecopiam nō raro in Tauricam ipſam, vel ex adverſo Perecopiæ Oſſovum ſeu Azaphum (ut Turcæ vocant) oppidum ad Confluentem Tanais vel Doni, rapidiſſimum & maximum fluvium, à veteribus quondam Græcis, proin-

proinde Genuensibus Italis, cum arce munitum, ac non solum ibi præsidio firmissimo Imperatoris Turcarum, verum etiam ejus loci Præfecto imposito, à Turcis habitatũ, erectum contendunt. In Isthmum seu campos planissimos, & maximos eos, qui inter Borysthenem ac Mæotim paludem ac mare Ponticum sunt, ac in peninsulam ipsam de loco in locum ad pascua commodiora semper progrediuntur & migrant. Verum in Octobre frigoribus, imbribus ventisque perpetuis sævientibus ad tuguria ea rursus redeunt. In primis enim à Kozacis Nizoviis nostris hominibus, quod secundo fluvio in cymbis ibi vagantur inde nuncupatis, ac iis sclopetariis qui æstate & autumno in Borysthene in cymbis majoribus & minoribus perpetuo vagantur, subitasq; & damnosas in eos incursiones faciunt, magnopere sibi metuunt. Attamen frugibus & graminibus collectis Borysthene glacie concreto cum familia propriisque animantium gregibus commodius per hyemé stativa sua habere solent. Isthmum illum Zenonis Chersonesum Ptolemæus vocat. Et Strabo ad telluris magnæ Chersonesi eum adhærentem, Roxanos scribit & Roxolanos, quos nos Russos seu Rutenos nunc dicimus. in campis illis inter

inter Tanaim & Borysthenem pascua herbosa semper sectatos memorat, ac adversus Mithridatis Lupatoris ductores Tassium, Palacum, & Selurum socios belligerasse. & cum pugnacissimi judicarentur, Barbara (inquit Strabo) natio omnis infirma prorsus apparuit, & quinquaginta millibus adversus sexaginta millia militariter acie instructa, ductu & auspicio Diophantis ducis Mithridatici, resistere ac sufferre impetum non valentes, maxima ex parte trucidati sunt. Galeis, thoracibus, & scutis ex crudis boum corrigiis eos usos fuisse, ad percutiendumque lanceas, arcus & gladios habuisse scribunt. Tentoriis centonum instar pilo contextis utebantur: in plaustris vitam degebant, & circum tentoria pecora comitabantur, à quibus victum capiebant. Lacte, caseo, & carne vescebantur. Tartari illi etiam eadem ratione fere vitam degunt, agros tamen non paucos illi nunc habent & colunt, herbas etiam non raro colligunt.

Taurica Chersonesus, antiquis minor Tartaria, Barbaris Gadzaria, Perecopia arx & oppidum.

PErecopia, à veteribus Græcis Eupatoria, Pompeiopolis, sacer lucus, Dromon vel Cursus Achillis, seu Græcida, Hera-

Heracleum vel Heraclea appellata, in confinibus Tauricæ, ſeu Scythicæ Cherſoneſi, vel peninſulæ dictæ, primum oppidum obſcurum, & parvum, arx lapidea, nec ſatis munita eſt, in qua Principes Tartarorum vel Chani, ut Tartari eos vocant, quaſi Reguli ſeu ſupremi domini Palatinum, quem illi Begum ſeu Perecopenſem omnium vocitant, perpetuum habent, qui Boryſthenis & Tanais ſeu Doni fluviorum tranſitus & trajectus, & confines univerſos vigilantiſſime perpetuoque obſervat, ac univerſis Tartaris iis, qui in campis ad Perecopiam & ultra Perecopiam ſitis degunt, præeſt. Illud oppidum unà cum arce ipſa, ut ex ruinis videre licet, à priſcis & antiquis peninſulæ Tauricæ quondam vel Boſporanis Regibus ſive Imperatoribus Græcis in anguſtiſſimo continente, eo quem una ex parte à ſeptentrione palus Mæotis, (Putrem lacum eum Strabo nominat) altera vero mare Ponticum à meridie alluit & cingit, univerſamque peninſulam ambit, excitatum eſt. Et quoniam ibi per univerſum, ut Strabo iſthmum dicit, qui inter paludem & mare dimidii milliaris tantum ſpatio fere continetur, foſſa profundiſſima & lata facta; oppidum foſſæ appellationem ſortitum eſt,

eſt, quam in hodiernum uſque diem à Tartaris ac ipſis pariter Turcis ſermone illorum retinet. Lacum à mari ſeparatum eſſe ſtadiis ſexaginta, Putrem ſeu lacum ipſum ſtadiis quatuor millibus, Tauricæ vero ſeu peninſulæ iſthmum trecentis & ſexaginta ſtadiis contineri Strabo refert. Enimvero Sachibgiereio Chano Tartaro in peninſula imperante, qui Tartaros Noagienſes pro imperio bellum illi facientes, inſigni ac memorabili ſtrage ad Perecopiam proſtraverat, deviceratque, turres lapideæ XVII in ea foſſa excitatæ fuere, foſſaque altius reparata. Proinde vero in ſignum memorabilis victoriæ cruentiſſimique belli, nonnullæ turres ex capitibus cæſorum ibidem factæ fuiſſe à Tartaris perhibentur. Cum itaque in peninſulam in eo anguſtiſſimo loco unicus tantum ille tranſitus pateat, Tartari perpetuas excubias Perecopiæ agunt; neminem peregrinum, qui in peninſulam venerit, ſine literis Chani inde redeuntem tranſire permittunt. Denique cum in bellum deſcendere Chanus cogitaverit, vel aliquod periculum aut bellum Tartaris imminet, univerſi Perecopiam frequentiſſimi ſemper conveniunt.

Cosslovia arx & oppidum.

COsslovia oppidum ad dextram Perecopiæ ad mare situm milliaribus septem distat. Emporio non ignobili præfectum arcis & oppidi Chanus proprium & perpetuum ibi habet.

Ingermenum arx & oppidum.

INgermenum milliaribus XII vel amplius à Cosslovia distat. arcem lapideam, templum, & specus sub arce & ex adverso arcis miro opere ex petra excisos, habet; nam in monte maximo & altissimo sita est, ac inde à specubus à Turcis cognomen retinet. Oppidũquondam non ignobile, opibus refertum, celeberrimum, & natura loci maxime admirandum, copiosissimumq; extitit. Ex adverso oppidi promontorium extenditur in latitudinem stadiorum aliquot spatio, in longitudinem vero III vel IV milliaribus oris angustissimis Euxino mari medius est. Portus tres habet illos: Pactorum, à quo alter efficitur portus (Ctenuntem Strabo vocat.) ad quos naves multæ commode accedere, & à tempestate fluctibusq; maris in locis iis tute consistere possunt. In ea angustia Taurorum nationem Scythicam latronum manus constituisse, ac impetum in eos, qui eo divertissent, fecisse Strabo memoriæ prodidit. In montibus saxosis, qui

qui ibi sunt maximi & admirandi, vestigia certa apparent, quod antiquissimi populi Græci lapides grandes ibi excidebant; navibusq; ea angustia oris deportatos Corsonum seu Chersonam Peninsulę urbem ea tempestate clarissimam & antiquissimam ex illis extruxisse, nunc etiam à Græcis Christianis dicuntur. Heraclienses Ponti accolas coloniam eo deduxisse, ac urbem Chersonesum ibi appellatam esse, ac à Tyra fluvio stadiis IV millibus & cccc cursu maris emetiendo eam distare Strabo meminit. Ingermeni arcem satis & magnificam à Principibus Græcis extructam fuisse apparet: nam portæ & ædificia adhuc nonnulla integra Græcis characteribus exornata, & cum insignibus eorum insculpta conspiciuntur. Ac per universum illum isthmum quondam ibi usque ad urbis mœnia ædificia sumptuosa extitisse, puteos excavatos infinitos, qui adhuc fere plurimi sunt integri; ad extremum vero duas vias Regias grandes lapidibus stratas esse, certo apparet. In eo isthmo pomaria, horti, vineæ plurimæ & optimæ, à Græcis quondam cultæ, (Belbecum nunc etiam appellantur,) quas Christiani Græci vel Itali & Iudæi, pauciq; Turcæ nunc possident, in loco eodem visuntur. Ex Ingermeno Corsunum terrestri

R iti-

itinere eundo eſt iſthmus inter oris anguſti portum, & mare Euxinum, quem ſtadiis ſexaginta conſtare, & parvam Cherſoneſum appellatum eſſe, ac portionem magnæ Cherſoneſi occludere Strabo deſcribit. Eſt ille iſthmus ad lævam & lacus maris Euxini planiſſimus, & ſolo fertiliſſimus: ad dexteram vero portus oris anguſti, habet quidẽ agrum ſatis uberem, montibus tamen & collibus, in quibus vineæ & pomaria infinita erant, ſeptus eſt. Incolis & pagis ad urbis ipſius mœnia caret, & in vaſtitatem prorſus redactus eſt: tamen greges infiniti ovium, pecorum & animalium propter nimiam ſoli herbarum ubertatem à Turcis ibi perpetuo paſcuntur. Ex ædificiis illis ruinoſis, quæ ibi conſpiciuntur, animalibus illis per ſingulas turmas domini proprii Turcæ vel Tartari caulas maximas conficiunt & ſepiunt.

Cherſoneſus ſeu Corſunum urbs Taurica antiquiſsima.

CHerſoneſum ſeu Cherroneſum, Corſunum, vel Cherſonam, Sari Germenum, quaſi flavam arcem, Turcæ urbem eam vocarunt: nam ſolum quaſi flavum ille tractus habet. Quæ quod ſuperba, dives, delicata & clara quondam Græcæ gentis colonia fuerit, univerſæq; peninſulæ urbs antiquiſſima, frequens, magnifica,

fica, portuque nobiliſſima extiterit, admirandæ ruinæ illius manifeſte teſtantur. In extremitate iſthmi illius, quem parvam Cherroneſum Strabo vocat, & in oſtio ipſo portus oris anguſti, ac per univerſum iſthmum ſicut latitudo ripæ utriusque maris eſt, urbs murum altiſſimum & magnum turresq; plurimas & maximas ex ſecto & grandi lapide erectas nunc etiam habet, ac tota mari expoſita exiſtit. Aquarum ductus, qui milliaribus quatuor cuniculis ex petris exciſis in urbe ducebantur, in quibus nunc etiam aqua puriſſima eſt, ad urbis ipſius mœnia conſpiciuntur. Eſt in eo loco unde rivulus ille delabitur pagus quidã non ignobilis, & non procul in ripa maris, in monte ſaxoſo, Græcum monaſterium, Sancti Georgii ſolemne; anniverſaria devotio Græcis Chriſtianis qui nunc in Taurica ſunt reliqui, in magna frequentia ibi fieri ſolet. Vrbs illa à multis non ſolum annis, verum ſæculis, & hominibus & habitatoribus prorſus vacua, funditus diruta ac in vaſtitatem redacta eſt. Muri & turres integræ adhuc & miro opere ſumptuoſe factæ conſpiciuntur. Principum Regia vel domus in ea iſthmi parte, & urbis mœnibus, turribus, & portis magnificis exiſtit. Verum à Turcis inſignes columnæ marmoreæ

& ſerpentinæ, quarum intus adhuc loca apparent, & grandiores lapides, ſpoliatæ & per mare ad ſedes eorum in ædificia publica & privata deportatæ ſunt. Idcirco ad majorem ruinam ea urbs pervenit: non ædium & templorum ne veſtigia quidē in ea viſuntur. Vrbis ædificia humi proſtrata & ſolo ęquata ſunt. Monaſterium Græcum maximum in urbe eſt reliquum; parietes templi apparent quidem, ſed teſtitudinem non habent, & ornamenta ædificii ejus, quæ ibi erant inſignia, diruta & ſpoliata ſunt. Ex illo monaſterio duas portas æris Corinthii, quas Græcorum presbyteri Regias portas vocant, & imagines inſigniores, Græcos aliquos ad Volodimirum magnum Ruſſorum ſeu Kiovienſium Principem ea tempeſtate prædæ loco Kioviam deportaviſſe, poſtmodū vero à Boleſlao ſecundo rege Poloniæ Kiovia Gneſnam prædæ itidem loco, quę in templi maximi porta nunc etiam ibi viſuntur, delatas eſſe, Ruſſorum & Polonorum annales memoriæ prodidere; Volodimirum Principem Ioanni Zemiſcæ Conſtantinopolitano Imperatori eam urbem quondam eripuiſſe; verum Baſilii & Conſtantini Imperatorū Anna ſorore in matrimonio ducta, & ſacro fonte ritus Græci in eodem monaſterio à Patriarcha quodam initiato, reſtituiſſe. Quod & in hodiernum uſque diem in locis iiſdem à Chriſtianis Græcis, quorum obſcuræ & parvæ admodum reliquiæ ſuperſunt, prædicatur. Ante urbem promontorium exiſtere, & Parthenium, id eſt, virgineum appellatum eſſe, Deæque illius ædem ac ſtatuam habere. Ac eam urbem liberam fuiſſe, propriisq; legibus vixiſſe; verum à Barbaris direptam, eoque neceſſitatis dēductam eſſe, Eupatore Mithridate præſule ſibi delecto adverſus Barbaros bellum geſſiſſe, & tanta ſpe erectum exercitum in Cherſoneſum miſiſſe, ut & Scythis pariter Strabone teſte intulerit, & Sciluri liberos quinquaginta (ut Poſſidonus ſcribit) captivos habuerit, & à Periſade præfecto loci ditione accepta Boſpho potitus ſit: Ac inde ex eo tempore in hunc uſque diem Cherſoneſitarum civitatem Boſporanis Regulis ſubjectam fuiſſe olim idem Strabo aſſerit.

Iamboli, ſeu Balacheum, arx & civitas.

IAmboldum ſeu Iamboli Græci Balacheium, quaſi piſcium arcem & civitatem eam (nam in eo loco mare piſcibus ferax eſt) Turcæ dixere. Ea in altiſſimo magno & ſaxoſo monte ab Italis Genuenſibus munita & habitata fuit: ſuper-

superbis enim & pessime tunc inter se convenientibus ac ignavis Græcorum, qui tunc eam partem Tauricę tenebant, Ducibus ignominiose sine aliquo eorũ præsidio ab eis erepta fuit. In ea civitate commoditate loci naturalis Genuenses usi portum celebrem, ac utilem, munitissimum sumptuosissimumque propugnaculum, excitavere. Est ibi etiam sinus maris angusti penes civitatem & inter promontorium non exiguo spatio distans, qui portum nõ ignobilem confecit, ut ex mari magno naves non paucæ ibi tuto descendere & consistere possint. Arces, ædes, mœnia & turres sumptuosæ cum plurimis Genuensium insigniis & titulis prostratæ & omnino dirutæ jacent. Civitas illa à paucis Græcis, Iudæis & Turcis incolitur, à paucioribus itidem mercatoribus & peregrinis per mare frequentatur.

Mancopia seu Mangutum, ut Turca vocant, arx & oppidum.

MAncopia civitas ad montes & sylvas magis porrecta, & mari non jam propinqua est; arces duas in altissimo saxo & peramplo conditas, templa Græca sumptuosa & ædes, plurimos rivos, qui ex saxo decurrunt, limpidissimos & admirandos habuit. Postquam vero à Turcis ea capta esset, postmodum vero [anno

anno decimo octavo, ut Christiani Græci perhibent, subitaneo & horribili incendio orto funditus fere demolita est. Idcirco nihil quicquam insignius præter superiorem arcem, in qua porta insignis cum Græcis textibus multo marmore ornata, & domus alta lapidea est. In eam domum Moscorum nuncii Canorum barbarico furore nonnunquam detruduntur, ac durius ibi asservantur. Templum Græcum S. Constantini, & alterum S. Georgii humile admodum nunc reliquum est. Presbyter Græcus unicus, Turcæ & Iudæi aliquot ibi habitant, cætera in ruinas, vastitatem, & omnem fere oblivionem versa sunt. Nec homines jam supersunt, nec Ducum, nec gentium earum, quæ eas urbes & arces maximas possidebant & inhabitabant, annales aliqui reperiuntur. Nam in locis singulis eos summo cum studio & impendio meo conquirebam. Verumtamen à Presbytero quodam, Græco homine jam annoso, probo, & non rudi, quem ibi vidi, accepi, quod paulo ante civitatis ejus à Turcis obsidionem Duces quidam duo Græci, quos Constantinopolitanorum vel Trapezuntii Imperatorum sanguinis fuisse certe apparet, patruus & nepos ibi mansissent. Græci vero Christiani non

multis tamen annis eam inhabitavere, ac paulo post ab infideli & immanissima Turcarum gente civitas illa fide eis data & violata erepta fuit. Duces illi Constantinopolitani vivi abducti, à crudelissimo & sceleratissimo Turcarũ Imperatore Selimo ab annis centum & decem crudeliter contrucidati sunt. In templis illis Græcis in parietibus effigies & habitus exornati Imperatorum & Imperatricum earum, ex quorum sanguine eas ortas & prognatas fuisse apparet. Arx & civitas quondam antiquissima Mancopiæ, & Cercessigermeno à Turcis arci novæ & à Cercessio nominatæ, proxima est, nec ea à Turcis & Tartaris, ac ipsis etiam Græcis, propter nimiam vetustatem aliquod cognomen nunc habet. Græcorum tamem Ducum temporibus, de quibus in eo loco plurima nefanda, quæ in Deum hominesque illi perpetrabant, prædicantur, ea corruit. Ac in eo monte saxoso, in quo sita est, in saxo miro admodum opere domus excisas habet, quæ, etsi ille locus nunc sylvosus est, integræ tamen plurimæ reperiuntur. Phanum marmoreis & serpentinis columnis ornatum humi jam prostratum & corruptum, insignem & clarum quondam cum locum extitisse testatur.

Chanorum Regia & sedes.

CHanorum Regiæ seu domus in Mediterraneam (ut eam Strabo vocat) Tauricam porrectæ sunt. Oppidum non ignobile, & domum lapideam primariam, in qua ille semper residet, Baccasaraium nuncupatam ille habet. Illud oppidum inter duos montes situm est, & fluvius parvus, à quo oppidum cognomen retinet, medius defluit. Mahometicum templum lapideum, & sepulturæ Chanorum, ex ruinis Christianorum penes oppidũ exstructæ sunt. Non procul etiam ab illo oppido monasterium Mahometicum, & plurimæ sepulturæ Tartaricæ, ex ruinis Græcorum non ignobiliter excitatæ sunt. In extremitate oppidi istius aliud oppidum est Salaticum dictum, ædificiis nõ ignobilioribus à Turcis incolis exornatum. Chanorũ Regia vel domus, à priscis Tartarorum Principibus sumptuosè ædificiis, templis, sepulturis, & balneis magnificè exornata est. In eam domũ Principes, quum otio, delitiis, oblectationibus & recreationi vacant, cum uxoribus non raro descendunt. Locus ille enim seu tractus venationibus expositus est. Pomaria, vineas, hortos & agros infinitos & præstantes habet, ac rivis limpidissimis irriguus est. Montes & sylvæ plurimæ illic sunt, in

quibus ruinosa ædificia plurima, & maximæ arces & civitates conspiciuntur, à paucis tamen & nullis hominibus illæ habitantur, & desolatæ jacent. Almassarai ad confluentẽ Almæ est Chanorum Regia, seu domus, in qua ille raro manere solet, quod non ita commode sicut alibi ibi degere & cum aula sua divertere potest; nam pagus tantum unicus & obscurus ibi est. Arces & oppida obscuriora sunt aliquot vicina, in quibus uxores suas alere solent. Arces itidem nonnullæ sunt, in quibus Sultani Chanorum fratres vel filii & uxores illorum perpetuo habitant. Pars illa Chersonesi, quam Chanus cum suis Tartaris possidet, à Perecopia versus paludem ad Cremum civitatem culta, plana, campestris, fertilis & herbosa est; Verum versus mare & ipsam Chani Tartarorum Regiam, ejusque oppida, arces & pagos, montuosa admodum, sylvestris, cultissima ac uberrima existit. Montes sunt maximi & celebres in ea parte. Maximus vero omnium altissimus est, & in summitate lacum sane non exiguum habet. Illum etsi ego non ascendi, verum ab aliquot miliaribus ille bene conspicitur, & nõ vulgarem altitudinem & magnitudinem demonstrat. Fluvii plurimi non parvi admodum ex montibus illis decurrunt.

Pisci-

Pisciculos etiamsi non magnos (nam aqua non est profunda) sapidissimos tamen & delicatos plurimos habent. Sed quoniam Tartaris piscium rarus est usus, Christiani tantum & peregrini nostri cum eò veniunt in capiendis eis operam navant. Est præterea avium delicatissimarũ ibi copia, quas aliquando sclopetarii Christiani vel Turcæ, rarius tamen nostri peregrini, petere solent. Venationes cervorum, caprarum, aprorum & leporum in ditione Tartarica & Turcica mari vicina sunt plurimæ. Solet etiam non raro diebus aliquot Chanus ipse ibi venari; sæpius vero cum canibus venaticis Turcicis vel Tartaricis in campũ descendit. Sortassus pagus Tartaricus Chani Regiæ vicinus, in quem Lituanici & Moscovitici legati non raro divertũt, ille satis amplus & amœnus est. Enimvero cum Taurica seu peninsula Chanorum ditionis esse cœpit, Itali non pauci Genuenses nobiliores post subactã à Turcis Capham, Tartarorum Principibus juris & proprietatis suæ litteris eorum conscriptis & consignatis, quas ego apud eos vidi & legi, eum pagum cum specialibus immunitatibus illi obtinuerant, sive hoc auro, quod illi tũ ex sedibus suis secum asportaverant, sibi comparaverant, sive etiam ministerio, dum Chanis in

able-

ablegationibus apud Christianorum Principes nō obscure operam suam navabant. Templum Catholicum in pago illo extruere ipsis permissum fuerat, in quod, dum ego ibi manerem, aliquoties descendebam. Presbyter tamen unicus Franciscanorum ordinis Frater, quem Christiani illi ex Turcica captivitate ære proprio tum redemerant, in templo illo fuit. Ille postmodum cum Tartarico legato, qui apud Serenissimum Regem non ita pridem fuerat, in Lituaniam Vilnam usque advenerat. Reverendissimum Ioannem Andream Caligarium Sedis Apostolicæ Legatum sæpius ille accedebat, ac cum iisdem Tartaris, dum aliquot septimanis mansisset, iterum in Tauricam ille reversus est.

Cremum arx & civitas.

CRemum, seu ut à Tartaris Crimum dicitur, civitas & arx muro antiquissimo, maximo ac præalto, magnitudine ac celebritate reliquis civitatibus Tauricæ, Chersonesi mediterraneæ, (nam eam Ptolemæus ita nominat,) admodū dissimilis est. Ptolemæo fortasse Taphros, Plinio vero Taphræ eam antiquis nominatam fuisse placet. Illa postremis jam temporibus ante Genuensium in Tauricam adventum à maximo populo Mahometico, qui ex Asia eo tum migraverant,

rant, culta & inhabitata fuisse videtur. Nam templa seu delubra antiqua Mahometica non solum in civitate ipsa, verum & ultra civitatem, plurima admodum cum characteribus Chaldaicis in grandioribus saxis excisis conspiciuntur. Turcæ seu Tartari non pauci admodum incolæ, Græci tamen rariores, hoc referunt, quod majores sui constanter meminerint, eam civitatem à Persarum olim gente inhabitatam, præstantem ac primariam fere officinam mechanicarū artium quondam eam extitisse. Liquet sane ex ipsis ruinis, & loci amplitudine, urbem eam quondam clarissimam, & maximam gentium coloniam extitisse. Tartari ab eo loco Crimēses vulgo nunc appellantur. Officinam monetariam, quam Chanus cudit, in ea civitate perpetuam habent. In arce, quæ maxima ad civitatem est, uxores Chanorum perpetuo asservantur & consenescunt.

Sidagios arces tres & civitas.

SIdagios à Græcis, à Genuensibus vero Sudacum, arx & civitas illa dicta fuit. Tartaris prorsus incognita est. In monte altissimo, saxoso & peramplo, ad mare sito, in summitate montis, arcem superiorem, alteram mediam, tertiam vero inferiorem arcem, muro & turribus cinctas & munitas Græci seu Genuenses Itali

Itali condidere. Templa Græca ex gran-
dioribus ſaxis infinita eſſe, & quaſi ſa-
cella pauca admodum, nonnulla inte-
gra viſuntur, plurima vero in ruinā ver-
ſa & humi jam proſtrata jacent. Super-
bi, diſcordes & deſides Græci à Genuenſi-
bus Italis fracti & debilitati civitatē eam
amiſerant. Non contemnenda Genuen-
ſium veſtigia Græcis multo clariora ibi
conſpiciuntur. At inſignem locum
quondam, ut ex ruinis videre licet, exti-
tiſſe, à Chriſtianis Græcis, quorum
parvæ admodum reliquiæ ibi ſunt, me-
moratur: Græcorum gentem eo diſcor-
diarum & inimicitiarū deveniſſe, quod
familiæ, quæ diſſidiis laborabant, ne de-
votionem quidem publicam fieri eique
intereſſe volebant. Propterea templa illa
infinita quam plurimi ædificavere, quæ
aliquot centena ibi extitiſſe Chriſtiani
perhibent. Templa tria maxima Catho-
lica, domus, muri, portæ, ac turres inſi-
gnes, cum textilibus & inſigniis Ge-
nuenſium in arce inferiori viſuntur. A
Metropolita quodam viro Græco & ho-
neſto, qui ex inſulis Græcis ad viſitandos
preſbyteros illos tum eò advenerat, &
hoſpitio me exceperat, accepi, quod cum
immaniſſima gens Turcarum eam civi-
tatem ingenti maritimo exercitu oppu-
gnaſſet, à Genuenſibus fortiter & ani-
moſe

moſe illa defenderetur. verum cum ob-
ſidionem diuturnā ac famem Genuen-
ſes diutius ferre, nec impetum tam nu-
meroſi exercitus Turcarum ſuſtinere
amplius poſſent, in maximum templum
illud, quod adhuc ibi integrum eſt, cen-
teni aliquot, vel, ut ille aſſerebat, mille
fere viri ēgregii ſeſe receperant, per dies
aliquot in arce inferiori, in quam Turcæ
irruperant, fortiter & animoſe ſeſe de-
fendentes, inſigni & memorabili Turca-
rum ſtrage edita. tandem in templo illo
univerſi concidere. templi illius portę &
feneſtræ à Turcis muro impletæ. cæſo-
rum cadavera in eum uſque diem inſe-
pulta jacent. In id templum ne accede-
rem, à Caphenſi Seniaco quondā Turca,
quem in ea arce perpetuum ille habet,
ego prohibitus ſum. Portorium non
ignobile civitatis ejus fuit. Vineæ & po-
maria, quæ ad duo & amplius milliaria
extenduntur, fertiliſſima à Caphenſi-
bus, Turcis, Iudæis, & Chriſtianis nunc
etiam ibi coluntur. Nam univerſæ Tau-
ricæ vinum optimum ibi naſcitur. Ri-
vis amœniſſimis, qui ex altiſſimis & me-
diis montibus & ſylvis, quæ admodum
frequentes ibi ſunt, decurrunt, univer-
ſus ille tractus abundat.

Civi-

Civitatum maritimarum distantia & descriptio.

CIvitatibus illis superioribus, ac demum Sudaco ipso jam emenso usq; ad Theodosiam, quam Genuenses Itali Capham dixere urbem, Taurica ripa per stadiorum mille longitudinem aspera montanaque & aquilonibus procellosa existit. Ante illam urbẽ promontorium quod ibi conspicitur in pelagus in meridiem versus Paphlagoniam Amastrumque urbem valde procumbere, ac à Græcis Orium & Opon, frontem arietis, appellari Strabo refert. Opponitur illi & aliud promontorium CarambisPaphlagonum, quo pontus Euxinus in pelagus geminum dividitur, ac id utrumque euripus angustat. Carambis à Cherronesitarum urbe stadiorũ duobus millibus & quingentis, ab arietis autem fronte multo minore numero distare Strabo memorat. Post eam montanam, ut eam Strabo regionem vocat, Theodosiam civitatem jacere; campos ubertate præstantes, portum vel centenis navibus commodum habere, eumq; finem Bosporanorum & Taurorum agro antea asscriptum fuisse, idem asserit.

Capha seu Theodosia civitas.

CApha seu Theodosia urbs universæ Tauricæ clarissima, munitissimaque, à Ge-

à Genuensibus Italis condita & ad mare sita est. Portum copiosum illa semper habuit. Genuensium tempore apparet eam divitem & habitabilem admodum extitisse. Postquam vero à Turcis ab annis plus centum Genuensibus erepta fuerat, Christiani Itali in angustum ita redacti sunt, ut exiguæ & obscuræ admodum eorum reliquiæ in ea supersint. Civitas pristinum splendorem maxima ex parte amisit. Templa Christianorum Romana demolita, ædes dirutæ, muri & turres, in quibus Genuensium plurima insignia & inscriptiones Latinæ visuntur, collapsa jacent. Templa tantum Catholica duo, & Armenica itidem integra supersunt, in quibus Presbyteros proprios alere, & devotioni publicæ interesse à Turca antiquo jure eis conceditur. Turcis, Armenis, Iudæis, Italis & Græcis Christianis paucissimis habitatoribus referta, negotiationibus portuque universæ ejus Tauricæ nunc etiam nobilis est: vineas, pomaria, & hortos fere infinitos illa habet. Capham non raro navigatur ex universis viciniori-bus & remotioribus Græciæ insulis, sæpius vero ex urbe Constantinopoli; nam secundo vento duorum tantum dierum spatio, vel paulo amplius, navibus eo veniunt.

S *Tellu-*

Telluris Taurica distantia & descriptio.

TEllurem aliam deinceps fertilitate conspicuam usque ad Panticapeium Bosporanorũ metropolim, quæ in ostio Mæotidis sita est, existere, ac inter Theodosiam & Pancapeium stadiorum quingentorum & triginta intervallum esse Strabo refert. Tellus illa frumenti ferax est, & vicos habuit olim multos, sed nũc Tartarica tuguria plurima ibi sunt. Vrbem portus optimi Nympheum dictam, & tumulum Panticapeum habitaculis frequentibus circumpositum stadiorum viginti insignem esse, ac ad ortum portum navium triginta quondam ibi extitisse, & arcem à Milesiis conditam ibi fuisse Strabo asserit. Est quidem ad eum tumulum nunc etiam civitas & arces duæ, quæ fortassis à Turcis & Tartaris Cercum & Thamanum appellantur. In ipso Mæotidis ore, quod Strabo Bosporum Cimmerium vocat, ejus vero initium ab ampliore latitudine ad septuaginta stadia. ubi est Panticapeis locis ad Phanagoriam propinquissimam Asiæ civitatem, divisionem inchoant. ad angustissimum Euripum terminari: illud vero angustiæ Asiam ab Europa separare: simul & Tanaim fluvium ab Arcto in paludem ad stadia sexaginta inter se distantibus alveis erumpi, ac totam circuitio-

cuitionem paludis illius stadiis octo millibus constare Strabo tradit. Magnam Cherronesum seu Peninsulam ipsi Peloponneso forma & magnitudine perquam similem esse, eam vero totã Bosporanos Principes assiduitate bellorum vastatam, habuisse: Illam etiam Bosporanorum Tyrannos parvam quidem Mæotidis ori & Panticapeo adjacentem Theodosiam usq; tenuisse, plurimam vero partem usque ad isthmum sinumque Carpenoitem Tauros gentẽ Scythicam habuisse: Atque sane etiam oram totam, & aliquid extra isthmum usque ad Borysthenem parvam Scythiam vocatam; propter transeuntem vero Tyram fluvium & isthmum eam terram habitantium, multitudinẽ hujus & partem magnam Scythiam parvam nuncupatam fuisse; cum Thraces partim vi, partim malignitate loci (est enim plurima palustris) eam concessissent; Strabo memoriæ prodidit. Idem etiam subjicit, Cherronesum sane in mare vergentem Theodosiam usq; in campis frugiferam, non sic autẽ montanam frumento admodum beatam esse. Vbicunque forte fossore proscissa fuerat, modiorum centum & octoginta millia, ducenta vero argenti talenta tributi nomine cũ Asianis locis Sindicen circumadjacentibus

Mithridati solutos fuisse;Græcos frumétariorum commeatuum,& è palude salsamentaria LeuconemRegem decem ac ducentas modiorum myriadas (est autem myrias decem millia continens numerus) à Theodosia Atheniensibus transmisisse, ex Strabone liquet.

Cercum arx & oppidum.

CErcum arx & oppidum Tartaricum Chanorum ditionis obscurum & humile admodum. in ostio (ut Strabo vocat) Mæotidis, & ad eam angustiam, quam Bosporum Cimmerium ille cognominat ac tumulum Panticapeium, & civitatem simul ab eo dictam, situm est. Ex adverso oppidi vel arcis illius in ripa altera angustiæ illius, quæ amplius unum milliare in latitudinem continetur. Tamanum arx munitissima; quam fortasse Phanagoriam appellatam esse, propinquissimam Asiæ civitatem; à Milesiis quondam conditam fuisse, & emporium in ea nobile extitisse Straboni placet. Illæ arces à Genuensibus quondá excitatæ & munitæ fuisse videntur, & non ignobile præsidium ibi illi semper habuere. Cercum arx diruta est; nam Turcarum Imperator in universa Taurica nullam arcem aliam præter Percopiam ipsam præsidio firmare Tartaro seu Chano permittit. Tamanum arcem, quæ

quæ in extremitate Taurica sita est, & Petigorensium amplissimæ provinciæ, quam Colchidem Ptolemæus & Strabo vocitant, jam contigua existit, Seniacus seu præfectus ei imposito præsidio firmo perpetuo eam munivit.

Petigorensium populi & provincia.

PEtigorensium provincia, seu Colchis, ad mare Caspium seu Hyrcanum usque extenditur. montibus & sylvis maximis est obnoxia, quæ jam in ea extremitate conspiciuntur. Gens illa liberrima est. Duces habet plurimos & strenuos, quibus singuli populi & familiæ obediunt. Ac etiamsi Christianos se esse profiteantur, & liqueat Genuensium tempore plurimos illorum Christianos fuisse, attamen presbyteris ac templis deinceps destituti, opinionem solummodo religionis illi nunc retinent. Plerique illorum majorique ex parte idololatræ inter suos rapaces violentique, sed in peregrinos hospitales & liberales sunt. Parentes quamvis ex insignioribus vel agrestioribus illi sint, liberos proprios, filios in servos, filias in uxores Turcis vel Tartaris, nonnullisque etiam Christianis, ac eos quos inter se furtim subtrahere illi solent, ac extra mare plus quam barbarico more barbaris peregrinis occulte vendunt.

Tauricæ seu Peninsulæ locorum & civitatum distantia & descriptio.

INter Perecopiam, Cremum, & Costomam oppida à Septentrione Taurica seu Peninsula planissima nec admodum montosa omninoque campestris est. Solum fertilissimum, magnaque ex parte saxosum, aquam vero bonam rarissimam habet. Attamen fontes seu putei altissimi mira profunditate & difficultate à veteribus Græcis seu populis illis antiquissimis & maximis, qui eam Peninsulam ante Græcorum tempora incolebant, quondã excisi & facti per diversa loca plurimi reperiuntur. A Perecopia per unum milliare stagnum magnum sale admirabili natura concretum est, ex quo purissimum & optimum sal, quasi glaciale perpetuo colligitur; cæterosque lacus salsos quam plurimos habet. In quibusdã etiam commodissimis & plurimis locis in montibus ac sylvis arcium, civitatum, templorum monasteriorumque antiquissimæ & maximæ Græcæ ruinæ frequentissimæ admodum reperiuntur, quæ quum multo sæculo habitatoribus caruere, propter antiquitatem temporum cognomina sua amiserunt. Vniversa Taurica seu peninsula illa, ab occiduo & septentrione planissima & campestris est; oppida paucissima, vicosque

que plurimos habet; in longitudinem milliaribus ad summum quinquaginta protenditur. Verum à meridie & oriente montuosa & sylvestris, montes altissimos, amplissimos, saxosos, frequentes admodum & admirandos habet, in quibus inter Cremum & Capham auri argentique metalla & ferrum optimum quondam ab incolis repertũ fuisse perhibetur. solum fertilissimum, fluvios, rivos amœnissimos, pisces, prata, pascua, feras sylvestres plurimas, cervos, capras, apros, ursos, vineas, pomaria, agros, campos, oppida, vicos, pagos, prædia plurima optimaque habet. Taurica seu peninsula in latitudinem quibusdam in locis unius vel alterius diei itineris spatio, nonnullis vero in locis unius fere diei spatio, in orbem quasi extenditur.

Tauricæ, quæ Turcarum Imperatoris ditionis est, descriptio.

PErecopia & Cosslovia, arcibus oppidisq; maritimis ac nonnullis oppidis ignobilioribus paucisq; Christianorum Græcorum pagis exceptis, arces & civitates maritimæ, reliquæ universæ peninsulæ, quæ ordine suo descriptæ sunt, cum vicis & pagis Christianorum Græcorum plurimis, Imperatoris Turcarum ditionis sunt, ejusque Imperio universæ parent, firmissimoq; præsidio tenentur.

Peninſula, quæ ab oriente & meridie à Perecopia media eſt, hyemem placidiſſimam & aërem temperatiſſimum habet. Nam in fine Decembr. hyemis initium, in medio vero Februario hyemis aſperitas, quæ magis nivoſa, nec tamen integro triduo illa magis durat, quam frigida & gelu conſtãs eſt. Nec diutius quam ad initium Martii illa durat. Sub initium itaque veris, & in autumno, fere calidior aër peſtilens plerumq; efficitur.

Camporum diſtantia & deſcriptio.

BRatiſlavia, Sauramẽſes, Oczacovienſes & Bialodogrodenſes campi inter Hypanim ſeu Bogum, Tyram ſeu Neſtrum fluvios conſiſtunt. A ſeptentrione verſus Neprum ſeu Boryſthenem ac Bogum aliqua ex parte plani & campeſtres, verum ab Occiduo verſus Neſtrum & Prutum ſive Hieraſum flu. magis ſylvoſi & montoſi ſunt. Podolia, Camenecia, & Moldavia inter Neſtrum & Prutum flu. mediæ Tachmiæ & Bialogrodo, quod ad lacum Vidovo ſeu Obidovo & mare Euxinum eſt, confinis; ab Occiduo campis & mari Euxino, à Meridie Bialogrodo Kibiæ & Danubio fluvio ubique vicina eſt. Oczacovia à ſeptentrione Boryſthenem, in quem Bogus ibidẽ exoneratur, campoſque ampliſſimos, à meridie mare Euxinum, & Berezaniam lacum ſalſum & reſtagnantem, ab occiduo Neſtrum fluvium proximum habet.

Continentis diſtantia & deſcriptio.

DEinceps vero continens ille, qui eſt extra Oczacoviam & Boryſthenem in formam̃ inſulæ, quaſi inter Boryſthenem, Mæotim paludem, & pontum Euxinum, ab occiduo Boryſthenem habet, à ſeptentrione Tanaim ſeu Donum fluvios, ab oriente vero Mæotidẽ paludem & Tauricam ſeu Peninſulam, à meridie mare Euxinum, ac illum iſthmum ſeu continentem: extra Oczacoviam vero & Boryſthenem Perecopiam uſque quibuſdam in locis continens ille eſt anguſtiſſimus: verum extra Perecopiam ad Oſſovum arcem, quæ ad Tanaim eſt, ampliſſimus, ſolo fertiliſſimus, ac univerſus campeſtris & planiſſimus eſt: etenim in iſthmo illo univerſi ferè Perecopienſes & Oſſovenſes Tartari pecora & animalia ſua paſcunt, ac in eo per æſtatem & autumnum degunt. Continens ille ſeu iſthmus ab Oczacovia uſq; ad Oſſovum (nam ibi terminatur) in longitudinem, quantum ex diætis Tartarorum patet, milliaribus amplius centum conſtat: in latitudinem autem non pari modo protenditur: nam tam extra Perecopiam, quam ad Oczacoviam vel Boryſthenem latior eſt.

Perecopensium Tartarorum descriptio, & in Tauricam ingressus.

TAuricani vel Chersonesii, qui nunc Perecopenses vel Crimenses Tartari dicuntur, Iavolgenses à Rha seu Volga fluvio orti & appellati fuisse ex vetustissimis Scytharum scriptoribus certo videntur. Porro inter celebratissimos, altissimos & maximos Tanaim seu Donũ & Borysthenem septentrionis fluvios, in campos paulatim progressos fuisse, ab annis vero centum sexaginta vel paulo amplius in Tauricam seu peninsulam eos pervenisse manifeste apparet.

Chanorum & Ducum eorum genus & cognomina.

CHanorum vel Principum Tartarorum illorum Cyngissonum genus antiquitus nuncupatum fuit, ex quo Lochtonus quispiam Chanus, à quo universi Chani ortum trahunt. Ille primus Tauricæ vel Chersonesi in Taurica seu Peninsula Imperator extitit. Sirinenses, Bachinienses, Mangutenses, cæterosque Kivazios vel Duces, (ex quibus Cajacei, qui Chanorum consiliarii & præcipui officiales sunt, procreantur, eorumque filiæ vel sorores eis nubunt) Vlanos, (qui ex Chanorum sanguine antiquitus orti sunt, ac, si Chanorum legitima & ultima posteritas defecerit, in principatu succedunt) Murios vel nobiliores singulorum, (eorum posteritas & nunc etiam manet) cæterosque Tartaros bellicosissimos, ad aliquot dena millia in comitatu eum certo habuisse, ac in Tauricam seu Peninsulam cum eo migravisse verissimum est.

Chani Tauricanum regnum occupant.

DVces Græcos, qui Mancopiæ & Ingermeni, ac Italos Genuenses, qui Iamboldi & Caphæ incolebant, tum populos in Peninsula reliquos invenerat, cum quibus amicitiam, pacem & pacta donec à Turcis devicti belloque attriti illi fuere, Chanorum prædecessores incorrupte & constanter coluere, & monetam multis annis communem, quam ego vidi, habuere.

Imperator Turcarum Tauricanos Tartaros subjugat.

ENimvero Selymus Turcarum Imperator populis illis debellatis, arcibus & civitatibus ferè universis Peninsulæ maritimæ ereptis & occupatis Mechmet Gereium Chanum ad imperium suum adegit, subjugavitque: illum Sachmates Iavolgentium Tartarorum princeps insigni & memorabili strage deleto centum millium ejus exercitu profligavit. Ex quo summum Turcarum imperium Chani agnoscunt. Tauricæ seu peninsulæ

sulæ Tartarorum Reguli seu Principes ab eis constituuntur, vexillum accipiunt, & filios vel fratres Soldanos in obsides perpetuos Turcis dant.

Successorem perpetuum regni Tartari eligunt.

VErumtamen antiquissimo gentis more Galgam seu imperii successoré (Galli Delphinos itidem) præficiunt fratrem vel filium natu maximum magisque idoneum, penes quem in pace belloque summa potestas est; verum cùm consensu insigniorum Tartarorũ Chani ipsi perpetuum eligunt & præficiunt. Quod si etiam inter Soldanos vel Chanum ipsum dissensio vel bellum aliquod pro imperio exoritur, Turcarum Imperator Sultanorum obsidem cum exercitu & vexillo in Tauricam seu peninsulam expedire non negligit: Chano Sultanisque bello sedatis & pulsis in Principem sufficit; quapropter Ianizeros plurimos in Taurica seu Peninsula perpetuo ille alit.

Antiqua Chanorum electio.

CHanorum electio pro antiquo gentis more liberis Ducum Murzonũ eximiorumq; Tartarorum quondam vocibus constabat. Porro propter frequentissimas illorum dissensiones, maximaq; bella, quæ à Nogaiensibus Tauricæ seu penin-

peninsulæ vicinioribus Tartaris pro imperio ab eis mota sæpius fuere, Sachibgiereius & Deuletigereius, Chani insignioribus potentioribusque Tartaris è medio dolo sublatis, & in vincula compactis, ad se posteritatemque suam electionem pertrahere, absoluteque, Imperatore Turcarũ eos juvante & confirmante, Tartaris dominari cœperunt.

Chanorum in Soldanos fratres naturales tyrannis.

QVod si vero non fratrem, sed proprium filium, ut plurimum contingit, in Galgatu Chanus constituere voluerit, propter seditiones illas, mutuasque inter se cædes, Soldanos fratres universos dolo & arte circumventos clam è medio tollit, plerique tamen illorum ad Turcam, à quo benigne accipiuntur, & consolantur, confugiunt, ac ab eo stipendium perpetuum habent.

Soldanorum apud Tartaros curatio & provisio.

SOldani Chanorum filii minorennes à Tartaris velMurzis insignioribus educantur, & curantur, ne cum adoleverint propter illorum pluralitatem dissensiones aut bella aliqua moveantur: Singuli enim Chani summum agnoscunt imperium, & cum adoleverint, idonei certis Tartarorum turmis præficiuntur, plurimosque

mosque Tartaros voluntarios ad se pertrahunt, plerosq; tamen parentes eorũ, quos chariores magisq; idoneos putaverint, Nogaiensibus Tartaris præficiunt, pecuniis & equis remunerant. Nonnunquam etiam insidiarum inter se vel seditionum metu, curatorum tamen favore adjuti, ad viciniores gentis suæ vel Christianos Principes confugiunt.

Chanorum consiliarii & aulici perpetui.

CONsiliarios Attalicos, quos à curatione fœminarum, parentũ vel uxorum suarum ita illi vocant, à quibus Soltani illi perpetuo ex ephebis etiam educantur & curantur; Hamiatos, qui Principum peregrinorum fautores vel negotiorum promotores apud illum sunt; ac officiales etiam Curenses Chanus perpetuos habet. In primis vero Duces, Coraceios, Vlanos & Murzas insigniores in negotiis gravioribus ad cõsilia semper adhibet, & ad se convocat. Aulæ ministros prçcipuos & idoneos viros, quorum in legationibus aliisq; diversis negotiis necessariis & servitiis suis opera utitur, qui in Consiliarios & officiales Curiales promoventur, ille habet. Illos etiam qui ex insigniori & nobiliori Tartarica juventute delecti sunt, mensibusque alternis in aula ejus versantur, & cum idonei efficiuntur, iisdem dignitatibus

tibus honorantur, perpetuo alit. Attamen Cercesiis Nogaiensibus & Petigorensibus, qui nimium industrii, robusti, audaces, & in bellũ promptissimi sunt, in primis & plurimum ille delectatur. Præcipuis dona honoraria & stipendia annua ille elargitur, ac eorum aula ejus non raro frequentior esse solet. In aula Principis insigniores Tartari & nobiliores non ad fastum vel superfluum luxum, verum pro necessitate & honestate satis splendidi & civiles sunt. Etenim ignavia & incuria, in primis vero in Deum, impietate viciniorũ Christianorum populorum, celeberrimis incursionibus & bellis adeo ditati, opimisq; spoliis referti sunt, ut eximiores & nobiliores privatis opibus & splendore domestico, quem illi habent, non admodum Turcis impares esse possint. Fœminas Mahometica lege quot possunt & volunt alunt, & in uxores à Petigorensibus plerumque emunt; quas etsi non superbe, verum satis pro gentis more culte & civiliter, cum quibus vero prolem habent, quam honorifice & splendide sustentant, & curant. Liberos filios à prima ætate Arabicis literis instituendos, filias vero non domi alunt, verum propinquioribus sanguine curandas illi tradunt. Filios adultos Chano vel Soltanis in

in ministerium, filias nubiles insignioribus ac nobilioribus Tartaris vel Turcis in matrimonium collocant.

Religio Tartarica.

TArtari illi Mahometani sunt; presbyteros & templa Mahometica habent; literis Chaldaicis vel Arabicis à Turcis paulo corruptioribus vel rudioribus illi utuntur, etsi antequam in Tauricam seu peninsulam venerant, moribus multo agrestioribus gens ea fera & campestris, quod nunc etiam ex agrestioribus manifeste apparet, fuisse videntur: nam illis Mahometicis legibus, juribus, litteris & moribus illa tum prorsus caruit. Enimvero à Turcis humanitatem & falsum illum cultum Tartari edocti majori nunc ex parte hospitalitatem nobiliores colunt.

Legum severitas.

IVs vel justitia Mahometica lege apud Tartaros administratur in civitatibus vel oppidis Chani, & reliquorum Soldanorum. Presbyterii Cadii vel Iudices in pagis; Begi vel præfecti, qui injurias particulares audiunt & decidunt, perpetui habentur. Verumtamen capitis, sanguinis, furti, quas criminales, fundi, quas civiles seu officii causas nos dicimus, Chanus ipse cum Consiliariis suis decernit. In quibus exponédis causidico opus

opus non habent; subtilitatibus juris, calumniis, excusationibus, nec dilationibus utuntur. Extremæ enim conditionis Tartari vel peregrini homines coram judicibus & Chano ipso, à quo semper audiuntur, & celeriter expediuntur, injurias suas ipsi per se libere admc lum exponunt; universis enim semper ad illum aditus patet. Cum in publicum exit, miserrimæ sortis homines non excluduntur, à Chano vero conspecti examinantur, videlicet ut siquid opus habeant referant. Nam non solum legibus obedientiam magnam illi præstant. Principes suos Deorum loco ipsi adorant, & venerantur. Iudices pro lege sua Mahometana perpetui spirituales pro Divis, indubitatæque omnis æquitatis & integritatis fidei & opinionis viris inter illos habentur. Principes & Magistratus imperata & jussa fidelissime cum alacritate, promptitudine, ingentique metu quam celerrime exequuntur, & expediunt. A controversiis, criminationibus, juridicis objurgationibus minus necessariis & particularibus, invidia, odio, tetris excessibus, omni luxu & ambitione, in victu & amictu prorsus alieni sunt. Mensibus amplius novem ibi ego mansi, nec audivi prorsus aliquem actum criminalem, nec civilem inter

eos contigisse, nec inimicitiarum causa compositionem aliquam obtigisse.

Tartarorum in aula Chani & inter suos securitas.

IN aula Principis nec inter suos gladios, arcus, nec alia aliqua arma illi gestant, exceptis viatoribus vel peregrinis iter facientibus, in quos admodum humani & hospitales sunt. Illi à prædonibus semper securi: verum à latronibus vel furibus noctu, qui nihil quicquam aliud præter equos illis furantur, nisi perpetuas excubias agant, minus tuti esse solent.

Tartarorum rei familiaris, victus, & manendi ratio.

REm familiarem, etiamsi solum fertile illi habent, nobiliores & agrestiores tamen, iique pauci curant; plurimi etiam agros non colunt, nec serunt: equis, camelis, bobus, vaccis, pecoribus & ovibus abundant, ac inde victitant. Nobiliores tamen panem, carnes, cibum, vinum crematum & mulsum potum habent; agrestiores vero pane carent, verum milio concusso, lacte & aqua diluto, quem *cassa* vulgo nominát, pro cibo; pro potu lacte equino & caseo utuntur. Camelos, equos, & boves oneri inutiles vel jam moribundos jugulant, ac ovium carnibus non raro vescuntur.

Nobi-

Nobiliores non in campis, verum in Tauricæ seu peninsulæ pagis, qui in sylvis proximi sunt, habitant. etsi pagos proprios plurimi non possident: attamen agros & fundos proprios ibi habent. Quos Vngarorum, Russorum, Moscorum, Valachorum seu Moldavorum mancipiis, quibus abundant, colunt, ac ut jumentis ad opus omne utuntur. Ædificia & domus ligneas similes admodum Turcico mori ædificant: Verum Græci Christiani, qui in paucis villis sunt, ut mancipia operantur & agros colunt: Tartari autem Chano, vel insignioribus Tartaris, ut tantum victum habeant, & vestiantur, nullo pretio conducti inserviunt: Cæteri vero, iique plurimi, semper otiosi sunt. In civitatibus vel oppidis pauci admodum mercantur: mechanicas autem artes rarissimi exercent; & quicunque mercatores vel artifices ibi reperiuntur, vel Christianorum mancipia, vel Turcæ, Armeni, Iudæi, Cercesii, Petigorenses, qui Christiani sunt, Phylistini vel Cyngani, obscuræ & extremæ conditionis homines sunt. Tartari illi, qui in campis extra Perecopiam vel in peninsula degunt, sylvas nullas, fontes quos ubique locorum mancipia illorum excavant, ligna ex pecorum stercoribus, quæ mancipia in campis legunt,

gunt, & in sole siccant, & domus eas, quarum in superiori descriptione mentio fuit, habent. Tartari illi Chanorum Soltanorum, cæterorumq; insigniorum Tartarorum servi vel subditi, sunt mancipia; & greges animalium innumerabiles dominorum suorum semper procurant & pascunt, ac etiamsi de loco ad locum in campos & pascua semper vicatim vel pagatim progrediuntur, villis, vel pagis aut turmis singulis, quarum cognomina & dominorum eorum præfecti habentur, procedunt, ut quos Tartaros captivorum causa nostri requisiverunt, facile eos ibi inveniant.

Donativum Chani, & Legatorum Principum apud eum ratio.

DOnativum annuum à Rege Poloniæ, magno Ducatu Lituaniæ, Moscorum duce, Palatino Moldaviæ, & Cercesiis Nogaiensibus Tartaris ex pactis & fœderibus Chanus perpetuum habet. Legati, Oratores, Nuntii & Internuntii Principum eorum annis singulis ad eum veniunt, quos nonnunquam humanius & liberalius, aliquando vero plus quam Barbarico more excipit, violat, diutiusve detinet. Cum itaq; Perecopiam veniunt, unicus Chani homo eis obviam venit, æstate in pratum vel campum, in quo sub tentorio quiescunt: Hieme vero in pagum

pagum Almæ vel Bachasanii oppido Regiæ ejus vicinum securius, quam honestius & commodius deducuntur. Postquam vero eò diverterint, per Consiliarios vel Aulæ ministros nomine Chani salutantur; commeatu vel victualibus, bobus duobus, vel uno, ovibus aliquot, panibus, vino ac hordeo, non pro liberalitate, sed hospitalitate quadam, ac pro una vice tamen satis moderate procurant. Cum autem ad Chanum vocantur, Soldanis, Tuianis, Vlanis, Marzis, Consiliariis primoribus, cæterisq; quamplurimis aulæ ministris & insignioribus Tartaris præsentibus eos audit: per unicum tantum hominem ad Chani fores deducuntur, per Consiliarios vero duos introducuntur. Cum itaque introducti fuerint, antiquo gentis more Chanum illi adorant, illoque salutato genibus flexis exponunt, in ejusque convivium adhibentur. Poculis vel crateris deauratis & gemmis distensis mulso impletis de more gentis in signum clementiæ & benevolentiæ manu Chani porrectis, quos genibus flexis ebibunt, honorantur. Et cum expediuntur, in convivium eos Chanus iterum adhibet. Convivio itaq; peracto parum ante fores secedunt ejus palatii. Vestibus sericis auro intextis usque ad talos de more gentis comparatis,

tis, equo uno vel duobus non raro etiam captivis gentis eorum hominibus remunerantur. Ac ita vestibus amicti ad Chanum iterum redeunt, pro hospitalitate & liberalitate gratias ei referunt, & salutato illo ex convivio discedunt. A Chani unico homine commeatus exiguus in ditionibus ejus cũ iter arripuerint non raro illis procuratur, & ad Borysthenem usque ab illo deducuntur.

Chani in Tauricam summa potestas & reditus.

TVrcarum Imperatores eam potestatem perpetuam Chano in Taurica seu peninsula fecerunt, ut cum Caphensis Bassa vel Seniacus moritur, universas in peninsula ditiones illi administret, donec Seniacum alterum Turca eo miserit, vel, quem ille promovebit, Caphæ præfecerit. Perecopiæ, Cosslovia, Caphæ, ac aliis, quæ Turcarum ditionis sunt, Tauricæ seu peninsulæ civitatibus Chanus telonium commune cum Turca habet. Contributionem à Tartaris, Armenis, Iudæis, Cercesiis, Petigorensibus & Græcis Christianis, quos ditionis suæ paucos admodũ habet, Turcis tantum exceptis, exigit in annum: diebus singulis Chano taleri viginti quinque; Galgæ taleri duodecim cum medio; Soltano obsidi taleri duo cum medio, ex Tur-

Turcico ærario in stipendium perpetuum numerantur, ac eidem obsidi pagi & agri amplissimi ad Adrianopolim Ianbolu dicti à Turca conceduntur. Ducibus Caiaceis, Vlanis, Murzis, ac cæteris quam plurimis qui merentur, & pro singulorum conditione, stipendia perpetua dantur. Verumtamen captivos bello captos utriusque sexus, pelles nobiliores seu pretiosiores ac viliores, butyrum, sal, quo in Taurica seu peninsula ille plurimum abundat, Imperatori Turcarum annis singulis Chanus perpetuo pendit. Ac in quodcunque bellum missus vel vocatus fuerit, illud detrectare, nec cuipiam alii præter Moscorum Ducem Imperatore Turcarum inscio & invito bellum inferre potest. Reditus annuos pecuniarios è captivis insignioribus bello acquisitis aureos tres, à tenuioribus talerum unum, eorumque decimam, à fontibus vero singulis, qui in Tauricæ seu peninsulæ campis ditionis ejus plurimi admodum sunt, equum unum à Tartaris Chanus exigit, aut urgente etiam necessitate aliqua contributionem certam universi Tartari Chano decernunt, nunquam tamen illis onerosus est. Insigniores Tartari diversi generis alimoniam (nam ei non colitur nec seritur domi, & bello etiam) Chano

ſemper præbent: equorum, camelorum, boum, ac ovium infinitos greges proprios ille ſemper habet. Monetam propriam habet, cupream vilem, quæ in oppido ditionis ejus Crimo cuditur, nummos rotundos, quorum deni aſpra argentea Turcica, quæ groſſum unum vel minus Polonicum efficit, æſtimantur. Me autem præſente cudebantur nummi cuprei deargentati majores, qui aſpris quinque computabantur. In cudenda ea commodum ſeu quæſtum uberrimum habet; nam tribus vel quatuor annis ex eadem moneta, quæ in officinam monetariam ab univerſis importatur Tartaris, vel peregrinis, moneta nova inventa perpetuo cuditur. Etenim in univerſa Taurica ſeu peninſula illa nemini licitum eſt Tartaro vel peregrino etiam in Turcarum ditionis civitatibus ſub capitali pœna bonorumque confiſcatione, cujuſve conditionis ille eſſet, aureum nummum Turcicum, vel peregrinorum talerum, vel aſpram argenteam Turcicam valore alio in nummos Tartaricos computare. Nec moneta aurea vel argentea, verum Tartarica, mercari: quam univerſi peregrini, nullis exceptis, Chani edicto, perpetuo accipiunt.

Chanorum & Tartarorum expeditio bellica.

CVm Chanus in bellum aliquod deſcenſurus eſt, in primis Tartaris univerſis ditionum ſuarum per aulæ miniſtros ſignificat, ac ut tribus vel ad ſummum ſeptimanis quatuor ad bellum ſeſe expediant, & in menſes tres vel quatuor commeatum ſibi curent imperat. Alimonia illa in ſaccis è corio factis: illi ſacci apud inſigniores in equis portantur. Ac ejus generis alimoniam ſecum ferunt: Milium igne ſiccum, vel aſſum contuſum, vel emollitum (nam & molendina illi habent) ac inde cibum vel potum aqua dilutum plerique conficiunt. Caſeum & carnes diverſi generis, & equinas fumatas, in ſole coctas, vel ſiccas, eas fruſtillatim ſcindunt, & oſſibus abjectis in ſaccis condunt. Equarum caſeo, lacte, & acetoſo lacte, quod illi arte quadam condientes eximium habent obſonium, victitant. Quam ob cauſam à quodam Poëta omnes ejus tractus incolas Galactophagos quondam appellatos fuiſſe apud Strabonem reperio. Chanus unum tantum currum propter aliquem morbi caſum ſecum habet. Camelos etiam paucos, in quibus pro perſona ſua vinum crematum, vel aliquod parvum obſonium,

quo ille facile contentus est, portatur. Cæterum Tartari sigillatim cibum ei & aulicis ejus apponunt; insigniores iique pauci admodum Tartari panis sicci, vinique cremati modicum, in camelis vel in curribus levioribus non raro vehunt.

Chanorum & Tartarorum in bellum exeundi modus.

POstquam vero expeditionem in bellum Chanus decreverit, exercitatos aliquot justo numero, eosque Tartaros non raro, crebrius tamen Cercessios Petigorenses eligit, ac eos qui regionum & cæterorum Principum provinciarum exploratores & viarum ductores peritissimi censentur, singulos locorum & confinium transitus & trajectus optime norunt, quam celerrime expedit. Et cum in confines illi veniunt, in viciniores ditiones proficiscuntur, & singuli in locis diversis omnia explorant, & de captivis diligenter curant. Quos cum interceperint, celerrime ad Chanum cum eis veniunt, ex quibus, quæstionibus adhibitis, Chanus statum earum provinciarum, in quibus illi exploratores fuere, facile agnoscit. Idcirco profectionis diem extemplo Chanus Tartaris assignat, quo ille solus movet, & aulæ suæ ministros aliquot per hordam

dam seu provinciam universam celeriter præmittit. Illi Tartaros & Christianos ditionis universos viros & adolescentes, qui modo equis insidere possunt, præter imbelles & senes & tenuiores, qui etiamsi equis & armis carent, à ditioribus tamen in spem prædæ juvantur, in bellum ire & Chanum sequi cogunt, & impellunt. In octiduo autem, vel ad summum diebus decem ab eo Chani discessu, universi in locis certis jam determinatis, qui extra Perecopiam ad Borysthenem sunt, cum insequuntur, collectis & convocatis Galga, Soltanis, Ducibus, Murzis, ac universi exercitus probatissimis, strenuis, & primariis bellatoribus & militibus, iisque ad consilium adhibitis in primis captivi recentiores & exploratiores ipsi examinantur; demum de commoditate temporis, locorum, occasione rei bene gerendæ, & quonam bellum commodius tum persequendum sit, celeriter consultatur. Ac mutuo consensu & consilio facto & definito, nihil tamen multitudini promiscuæ horum significatur.

Tartarorum in hosticum procedendi ordo.

EX eodem itaque loco Chani, Galgæ, & Soltanorum aulæ ministris præeunti-

euntibus; Ducum, Murzonum & cæterorum insigniorum Tartarorum, agmina (quæ genere suo antiquitus ducunt, eisque præsunt, ac ea vocabulis diversis sermone suo vocitant) ordine justo subsequentibus, de more gentis antiquo Chanus sub signis exercitum movet. postquam vero in hostico constiterit, iterum peritissimos ac exercitatissimos certo numero exploratores præmittit. illi exercitum universum præcedunt, obvios homines agrestes vel quospiam alios comprehensos Chano remittunt, ex quibus de statu & exercitu hostium Chanus certior esse potest. Cum autem Chanus exercitum hostium nullum obvium sibi fore certo compertum habuerit, consilium castrense cum suis primatibus & proceribus, quàm late & profunde ditionibus hostium nocere debeat, iterum facit. Tum demum cum exercitu universo ordine justo paulatim procedit; viros agrestes obvios sub capitis gravi supplicio necare universos imperat, ne à Tartaris comprehensi forte illi aufugiant, ac de exercitu hostes eorum certiores reddant, eorumque hominibus noceant. Porro fœminas & pueros non necant, nec comprehendunt, neque prædæ cujusvis manus injicere audent, ne ea exercitus illorum onere-

neretur, & moram aliquam in progrediendo protrahat.

Tartarorum in hostico castra & bellandi modus.

CVm autem ad arces, oppida, vicos, pagos, & loca cultiora Chanus cum exercitu pervenerit, Duces, Murzones & aulæ primarios, ac exercitus universi eximios, probatissimos, ac præcipuos bellatores viros decem vel ad summum quindecim millium deligit, & in stativis vel obsidione castri alicujus penes se relinquit: Galgam, reliquos Soltanos, Duces, Murzas, ac universum exercitũ, qui demum aliquot millium censetur, Chanus expedit. Ac ille exercitus per agmina diversa, quibus singulis probatissimi & idonei viri præsunt, in longitudinem milliaribus amplius decem, in latitudinem totidem, sparsi extenduntur. Et, quemadmodum illi inter se conveniunt, ad summum septem vel octo, ad minus vero tribus vel quatuor diebus per loca diversa turmatim discurrentes, & palantes prædas agentes, ac obvia quæque gladio & igne vastantes, ad stativa revertuntur. Quód si autem ad conventum diem aliqui eorum ad stativa non redierint, nec iis quidem exspectatis mira celeritate exercitus universus ordine suo ex stativis movet.

Tar-

Tartarorum dimicandi ac acies constituendi ratio.

ET cum ne tum etiam exercitum aliquem se consequi certum Chanus habuerit, equitum selectissimorum, & adhuc non fessorum millium aliquot exercitum in loca non tacta turmatim expedit. Totidem etiam ne in insidias vel comitatum aliquem ille exercitus incunctanter incidat, apud arces & oppida obvia Tartaros in insidiis in locis diversis collocat. Quod si vero ab exploratoribus de aliquo exercitu hostium numeroso certo acceperit, rem universæ dimicationi ille nunquam committit, verum cum exercitu suo caute & paulatim progreditur: si vero hostium copias numerosas & fortes Chanus esse certo cognoverit, paulisper ille deflectit, cultiora & pacatiora loca petit, nimiaque celeritate, igne, gladio ea vastat citato cursu, & raptim præda abacta in sua redire intendit. Quod si ne tunc quidem hostes se consequi posse speraverit, eodem fere ordine, nec nimium tamen securus, ad fines ipsos usque cum exercitu contendit.

Captivorum in confinibus divisio.

QVam primum autem in confinibus ipsis constiterit, præcipuorum captivorum decimam ex universo exercitu

tu Chanus percipit. Agminum vero præfecti ex singulis turmis, ac ii qui captivorum majorem numerum adduxere ex reliquis, captivos præcipuos accipiunt. Reliqui etiam promiscuæ multitudinis Tartari per agmina sua captivos inter se partiuntur. Veruntamen antequam ad divisioné eam descendant, singulis iis, qui equos, vestes, vel quippiam aliud turmatim discurrentes amiserant, in primis satisfaciunt. Captivos nobiliores vel agrestiores, quod si pretium nullum quo se eximere possint cum eis constituerint, eo quod Chanus mercatorum muneribus corruptus ingés precium decreverit, Tartaris vendunt.

Captivorum apud Tartaros ratio & redimendorum modus.

MIserabilis admodum conditio apud Tartaros captivorum est; nam fame, nuditate, agrestiores vero & verberibus ab illis vehementer premuntur, ut potius mori quam vivere illi magis cupiant: Plurimi vero præsente calamitate & stoliditate ducti, nobiliores se esse, parétes vel amicos claros & divites habere, Tartaris prędicant. Precium ingens fereq; inæstimabile illis ultro pollicentur, quos gens barbara, impia, avara, famelica & crudelis, omni genere fallaciarum & quæstionũ fere indies id augeri ab

ab illis cupiens, compedibus vincit, eoq; durius servat. Cum auté nuncium gentis eorum ad Chanum adventare Tartari intellexerint, cum captivis suis ei occurrũt, à quo pretium nonnunquam ab eis falso nominatum, vel à captivis etiam aliquando promissum poscunt: verum nuncii, qui artes & falsitatem Tartarorum probe norunt, stoliditaté captivorum reprehendunt, eosque non nobiles nec divites esse, ac ne nosse quidem, neque precium illud illos unquam exsolvere posse Tartaris prædicant, & nulla quasi prorsus pietate & religione moti à se rejiciunt. In catalogum tamé à nunciis inscribi curantur, ac si aliquos eorum ære proprio liberare cogitaverint, Iudæos vel Tartaros pecunia corruptos aliosque mercatores subordinare necesse habent: à quibus multo faciliori precio, à nunciis neglecti quasi rejectique liberantur. Nihil itaq; captivis præsentius quicquam est, quam ut precium hoc, quo Turcis ac Iudæis mercatoribus peregrinis aliisque extra mare venduntur, vel paulo mai[illegible] in duplo, si id præstare possun[illegible] [illegible]s promittant, vel offerant. q[illegible] [illegible] ab agrestioribus, vel aliis, ut pleru[illegible]que Tartari inquirere solent de captivis, qui illi sint, nihil cognoscere poterunt, facile acquiescent.

Nec tamen peregrinis, potius vero nuncio gentis suæ, illos vendunt. Quod si à nuncio eo non liberantur, ad parentes tamen vel cognatos eorum litteras scribere Tartari eis imperant. Captivi etiam plurimi Tartarorum captivorum permutatione, in quibus curandis & liberandis multo majorem pietatem, officium & studium Christianis nostris Tartari exhibent & impendunt, liberantur. Etenim omni pretio posthabito in primis à captivis nostris Tartaris captivos semper illi pascunt; quos, ut plerique solent, cum illis promiserint, nec tamen præstiterint, multo majus incommodum sibi illi miseri accersunt. nam precium fere inæstimabile, quo illi Tartaros suos pensant, ab eis poscunt, quod cum illis solvendo non sunt, eo quo possunt ingenti, vel non raro nimio etiam pretio in servos perpetuos Barbaris peregrinis extra mare illos vendunt, vel quod si Tartari ditiores sunt, captivitate, perpetua illos mulctant.

Tauricanorum Tartarorum Principis seu Chani exercitus.

TArtaricum exercitum universum ex equitatu collectum Chanus habet, centenis aliquot Ianizeris peditibus sclopetariis exceptis, quos vel à Turca auxiliares, vel proprios Chanus

alere, & bombardas aliquot minores in bellum secum deducere solet. Ex Taurica seu peninsula Perecopenses & Crimenses, Osloviensef, Nogarienses, Circessii, tributarii & auxiliares Circessiorum Petigorensium Duces stipendiarii vel mercenarii, & voluntarii Chano in bello præsto adesse solent. Oczacovienses & Bialogrodenses, etiam qui ex pactis perpetuis, quæ cum Imperatore Turcarum habent, non raro etiam & Dobrucenses Tartari Danubii accolæ, jussu Imperatoris Turcarum in bellum eum sequuntur. Exercitus ille universus ex Tartaris iis collectus numerum centum millium & viginti, nonnunquam etiam amplius triginta conficere, non raro vero numerũ illum superare solet. Quemadmodum ex plurimis Christianis fide dignis, qui Chanum in bellum sæpius sequebantur, ac captivis & nostris nobilibus, qui exercitum ejus sæpius viderunt, certo ego accepi.

Tartari quibus & quam numerosis equis in bello utantur.

EQuos Tartaricos, elegantes, optimos, robustos, veloces, mediocres & commodos admodum ad labores sustinendos plurimos, ac pro necessitate universi habent. Chanus, Soltani plerique, insigniores Tartari, Turcicis, Caramanicis,

manicis, Arabicis cæterisq; Asiaticis, Tartaricis, optimis equis peregrinis in bello utuntur. Perniciores tamen in maximo & inæstimabili fere precio equi apud illos habẽtur. In campis Tauricæ seu Peninsulæ, sæpius vero ad Borysthenẽ & Tanaim usq; fluv. æstate & hyeme eos perpetuo illi pascunt: nobiliores vero equos paucos admodum pro necessitate tantum, non fastũ vel luxum aliquem, domi illi alunt. Equitatu vero inutiles & viliores curru rarissime jungunt; camelis enim & bobus omne opus faciunt.

Arma & apparatus bellicus Tartaricus.

ARmis antiquissimis framea, seu gladio Tartarico curvo, oblongo, & spiculo Turcico, vel Persico breviori & latiori, ex ferro optimo, & opere bene facto; arcu Tartarico proprio, & Asiatico strictiori vel latiori, vel Turcico opere præstantiori; sagitta longa & pernici; pharetra; nonnunquam hasta breviori. Tartari ex antiquo gentis suæ more utuntur. Loricati, galeati, & in armis Persicis vel Moscicis, quibus Christianorum præda ditati abundant, incedunt. Sellas & frena de more gentis antiquissima, commodissima, non ad fastum vel luxum, insigniores tamẽ eleganter & fortiter ad necessitatem compendiose admodum parata habent. Plurimi vero in

exercitu illorum Tartarico prorſus inermes & imbelles ſunt, ac ii propter numeroſiorem exercitum equos pene infinitos in bellum ſecum ducunt. Nam extremæ etiam conditionis Tartarus unico vel duobus equis, verum tribus quatuor & amplius, quos modo ad manum ſecum habere poteſt, vix contentus eſt. Idcirco tam numeroſus, permagnus, & terribilis admodum Tartarorum exercitus efficitur, qui cum à longe conſpicitur, ingens fere & numeroſus plurimum exercitus Tartaricus à noſtris hominibus eſſe putatur.

Tartarorum ex hoſtico diſcendi ratio, & turmarum diſpoſitio.

CVm jam exercitus Tartaricus in hoſtilem provinciam pervenerit, turmas ſeu cohortes nullas Tartari conficiunt; nam omnes turmatim ſeſe effundunt; & paulatim progrediuntur. Excubitores plurimos in partibus omnibus per turmas diſponunt, quas ſubſidiarias majores vel minores illi conficiunt. Poſtquam vero illorum primi hoſtem conſpexerint, fugam ſimulant, ut eo facilius in turmas eas, quas inſidiarum loco illi ponunt, hoſtem impellant, ac ea ratione eum opprimunt. Verumtamen cum exercitum hoſtilem numeroſum illi conſpexerint, ad agmina, ordines, & vexilla ſua tam facile & cito perveniunt.

Tartarorum in conſtituendis vel regendis cohortibus celeritas.

MAxima in conſtituendis & regendis cōhortibus eſt celeritas; quandoquidem non ſolum ducum & præfectorum cohortium ſuarum admonitionibus, verum flagrorum etiam demonſtratione, ut gentis ille mos antiquus eſt, & ad nutum etiam ita parent, ut quam facillime, cum opus fuerit, in ordines ſuos ipſi redigantur.

Chanorum & exercitus in hoſtico præſidium & vexilla.

CHanus aliquot millium numero inſigniorum fortiſſimorumque Tartarorum cohorte, centenis aliquot Ianizeris, peditibus Turcicis, & bombardis minoribus nonnullis in bello ſemper munitur. In cohorte Chani maxima cauda alba equina in haſta majori pro vexillo, ac Imperatoris Turcarum ſericeum viride & rubrum præfertur. Tartarorum cæterorum vexilla & ſigna plurima coloris diverſi in turmis illorum apparent.

Chanorum in Tartaros emeritos & idoneos ratio.

APud Chanum, Soldanos, Kuiazos & Murzas insigniores milites illi, qui in re bellica dexteritate & opinione sunt clari, operamque & facinus aliquod insigne in bello navarunt, in maximo honore habentur. Ac ea illorum est ratio, ut non solum ingentibus quibusdam beneficiis & liberalitate ea qua Chanus potest eos consoletur, verum etiam virtutum & meritorum illorum ita sit ille memor, ut locum honorarium perpetuum illis, successoribusque eorum, inter Murzas insigniores in consessu, ac ut ipsis mos est, apud mensam suam eis assignet. Ille honor apud Tartaros maximus & hæreditarius est; nam & in bellum euntes idonei & exercitati viri, qui eum locum possident, eo honore in ducendis cohortibus à Chano dignantur. Captivos etiam Tartaros aliquos permutatione captivorum Chanus liberat; in reliquis vero redimendis ærarium proprium liberalissime profundit, & qua ratione potest, eos libenter consolatur.

V. *Ex-*

V.

Excerpta ex Sabellici Ennead. IX. *lib.* VI.

HAbuit gens hæc sedes in ea Scythię parte, quæ est ultra Beliam montem, ut Aytonus scribit, ad quem Macedonum arma Alexandri ductu pervenisse dicuntur. Ferus his ab initio cultus, sine moribus, sine lege, sine ullo vitæ cultu, armenta pascere, obscuri nominis inter Scythas, finitimorumq; vectigales. Mox gens ipsa in plures velut tribus divisa est, cœpitque sub ducibus agitare, penes quos erat totius rei summa; pendere tamen nihilominus vicinis accolis vectigal, quum Canguista oraculo quodam primus est rex ab iis creatus. Is recepto imperio primum omnium malorum dæmonum cultum abrogavit, edictoq; præcepit, ut tota gens Deum optimum maximum coleret, cujus providentia regnũ credi voluit à se receptum. Edictum est deinde, ut quicunq; per ætatem arma ferre possent, ad certum diem regi præsto adessent. Estque militaris multitudo in hunc modum distributa, ut decuriones centurionibus parerent, centuriones Chiliarchis, Chiliarchi myriadum, id est, denum millium pręfectis. Inde ad periclitandas vires imperii septem principũ ex iis qui universæ genti

ante constitutum regnum præfuerant, filios parentum manu jussit interfici. facessunt illi imperium, etsi acerbum & atrox, cum multitudinis metu, tum religione adacti: credere enim vulgò cœli numẽ ejusmodi regni initiis interfuisse; non regem, sed deum ipsum violari arbitrantes, si illius dicto minus obtempetassent. His fretus opibus Canguista primum finitimos Scythas bello subegit, subactos vectigales fecit, & cum his eos quibus Tartari ad id tempus tributum pependerant. Inde remotiores populos suo subegit imperio. Cæterum dum bellis bella serendo neque labori neque periculo parcit, pugna quadam parum feliciter commissa, profligato exercitu, ex fuga in proximum vepretum sese conjecit. hærebat victor hostis à tergo legens fugientis vestigia. Et jam qui ad cædem festinabant, adorti erant locum perscrutari, quum bubo avis alioqui inauspicata ad strepitum adventantium excita, præpete volatu regem servavit, quum vacuæ fecisset latebræ indicium. Et quia rex per eum modum servatus est, in magno jam inde honore fuit avis ipsa apud eam gentem: nullum gestamen pulchrius in his quam pennæ ejus volucris cono affixæ. Circumjectis gentibus domitis Canguista studio

studio propagandi imperii ad occidentem Solem flexit belli impetum, & jam victor ad Caspium mare processerat: nam quid aliud Scythia egressis potuerit prius occurrere, haud sane intelligo. Cæterum, sive Caspium, sive aliud id fuerit ad quod ventum est, Canguista, quod satis constat, medio victoriæ cursu moriens duodecim filiis regnum reliquit, quos ille quum sub ipsum tempus mortis ad concordiam hortaretur, jussit ut duodecim sagittas quisq; suam in unum conferrent, fascemque ex his facerent, inde singuli in orbem experiri jussi sunt, possent ne fascem infringere. Cæterum quum res ab omnibus frustra tentata esset, tam firmum, inquit, erit vestrum imperium, filii, si in eo tuendo concordes eritis; contra fragile & hostium injuriæ obnoxium, soluto animorum consensu, ceu, si fasciculus iste aut casu aut consilio solvatur, infirma erit sagittarum quælibet, ac cuique vestrum facile friabilis. Et ille similitudine haud quidem inepta docuit, res hominum concordia augeri, auctas discordia labefactari. Hoccota qui omnium maximus erat natu, & ob eam rem cæteris facile cedentibus, rex post patris interitum dictus est. Asiam invasurus mille lectos equites misit ad explorandum

ejus gentis statum: hi ad angustias montium progressi ubi fores obditæ sunt ferratis trabibus, Dyriodoro amne subterfluente, castellum ibi munitum ad arcendas transitu gentes innumeras, velut altero terrarum orbe portis exclusas, primo accessu capiunt. Fuerintne Caspiæ portæ, ad quas illi venerunt, an Caucaseæ, nec Aytonus scribit, nec ipse utræ fuerint affirmare possum. inclinat tamen ad Caucaseas animus, quia oppidum ab Hoccotæ equitatu oppressum Alexandreta, ut Aytonus tradit, fuerit olim appellatum. Verum Plinius Alexandriam non in ipsis faucibus statuit ut ille, sed in Caucaseis portis: contra Caspiæ non minori miraculo naturæ celebrantur quam Caucaseæ, cum castello in ipsis angustiis, cui Cumanæ fuit nomen. Cæterum sive hæ fuerint sive illæ, præsidio oppresso Hoccotæ equites locum tenuere, inde in alterum velut orbem egressi, quum ad Arserem Turcorum urbem processissent, quia ingens vis hominum ad bellum instrui dicebatur, ut jussi à rege fuerant, retro in pacatum abierunt. Hoccota, post suorum equitum reditum, quia ex iis quæ illi renuntiarunt apparebat posse Asiam facile subigi, tres filios cum tribus exercitibus ad bellum mittit: Iachis natu

natu maximus ad occidentem Solem ire jussus est, Batho (quidam Bacho scribunt) imperium patris secutus ad septentrionem flexit: Tagladais (erat is natu minimus) terras & gentes, quæ ad meridiem vergunt, invaderet. ipse quando multitudine abundabat, cum opulentissimo exercitu circumjectas gentes ad ortum Solis bello aggressus, celerrimo victoriæ cursu Cathaium usq; extensione facta, longe lateque imperii fines propagavit. Est & Persarum regnum ex parte adeptus, qua expeditione Tartari literas didicere, quum ad id tempus nullus ipsi genti fuisset literarum usus. Sed vix ea res tantum profuit ad vitæ cultum, quantum ad pietatem tuendam obfuit malorum dæmonum veneratio, quam magna pars victoris exercitus, commercio eorum quos vicerant, imbibit. Tagladais sive Cagadaus (nam utrumque scriptum reperio) qui ad meridiem egressus est, ad Indos usque Æthiopas, qui sunt supra Ægyptum, promovit arma: infelix tamen ejus militia; victus prælio ab Æthiopibus & in desertas terras incaute cum exercitu delatus, partem non parvam amisit copiarum. Apud quosdam reperio incidisse eos in genus hominum canino aspectu, mordicusq; pugnando magno

magno incommodo affectos. Et Tagladais per hæc male habitus, ad occidentem Solem flexit iter, junxitque se cum fratre, qui res Turcorum circa Persidem, Assyriam, & Mesopotamiam vehementer afflixerat; nam in has terras ille primum exierat, mox ad occidentem Solem iturus. Datæ sunt Tagladanis sedes ad inhabitandum, & recepti in partem victoriæ, ita tamen ut summa rei penes Iachin fuerit, & successores. Major celebriorque Bathonis victoria, qui Goniata Turcorum rege ingenti prælio victo, brevi omne ipsius gentis regnum armis domuit. Sitne Goniata à Bathone Hoccotæ filio victus, an alio hujus nominis duce, quem ab initio ejus expeditionis missum cum triginta milibus equitum significare videtur Aytonus, cujus ductu magna ex parte accisæ sint Turcorum opes, parum perspicue traditur. Cæterum, sive hic, sive ille fuerit, qui Goniatam vicit, satis constat Latinorum auxilia Turcis eo prælio affuisse. Bonifacius Molinus, Veneti sanguinis, & Ioannes Liminatius in Cypro insula ortus, auxiliaribus copiis præfuerunt. Accidit hæc Turcorum clades in eum annum, qui humanæ salutis supra millesimum ac ducentesimum alter à quadragesimo fuit. Se-

cundum eam pugnam, quam Batho in Turcos prospere depugnavit, Comaniam invasit. Quæ Comania fuit, aut ubi terrarum, loco non multum diverso est supra demonstratum in rerum relatione ad Ægyptios pertinentium: nam Comani fuerunt servi, qui ipsi genti imperitare cœperunt. Cæterum Aytonus non Cappadoces solum & qui illis finitimi sunt, sed omnes gentes usque ad Tanaim & Euxinum ad Comaniæ regnum pertinere persuasum habuit, ut mihi videtur. Comani, inquit, suis sedibus ejecti in Pannoniam fuga deferuntur ad consanguineos. Sed Hunni & Vngari ejus terræ advenæ, Scythæ, quod nulli est dubium, fuerunt. Verum quoquo modo hæc capienda sunt, Batho Comania subacta Rosulanos bello subegit, Iazygas, & Polonos. Comanorum inde vestigia secutus in Pannoniam processit, oppressique sunt ex his pleriq; ultra Histrum. Hinc fluminis magnitudine aversus, fatis ad exitum rapientibus, in Germaniam flexit cursum, estque in Austriam usque impetu delatus. Hic Dravum, credo, superare adortus, (nam Austriæ id flumen esse Aytonus ait,) quod ille primus omnium temere ingressus, magnum equitum globum secum traxit: fluminis itaque impetu

& violentia victus, cum magna eorum parte, qui vorticosum amnem transnare conati sunt, mortem occubuit. Tartari, rege amisso, eas repetunt terras, quas bello suas fecerant. In his postea gentibus Bathonis filii late imperitarunt. Et hæ sunt memorabiles illæ Tartarorum expeditiones longe lateque septentrionem, meridiem, & ortum magno quidem humanarum rerum motu pervagatæ: de cujus regni origine & incrementis non ab re fuerit hæc in literas misisse. Cæterum quando eo venimus, ut de ejus gentis vetustate, & imperio non pauca dicantur, subtexam his breviter illius mores & ritus, ut gentis minus alioqui notæ sit vita cognitu facilior. Colunt Tartari simpliciter Deum optimum maximum, ad cujus providentiam omnia referunt. nec jejunia habent ulla, neque sacrorum ceremoniam. nullis utuntur precibus, quum quid à Deo impetratum volunt: Aytonus tamen autor est, aliquando exercitui universo indictum esse à rege jejunium. Hominē interficere nullius noxæ est. Si frænum non rdemerit is qui quadrupedem misit in pascua, piaculum est. Fornicari ac Venerem quoquo modo exercere, neque probro, neque vitio datur. Multiplex connubium in usu: post patris

patris obitum fas est novercam sibi matrimonio jungere; fas & quæ fratri nupta fuerit. Regi quicquid libitum est licet, & cuicunque velit, lege permissum est uxorem & omnia quæ velit adimere. Ex rapto plurimum vivunt, aut si hæc desunt, venatu. Equino bubuloque lacte victitant; vescuntur & equina carne, sed ne humanis quidem carnibus abstinent. Fallax ingenium. Vinum cupidissime potant; si fiat copia, bibunt & humanum cruorem. Pediculos esitant, uxor mariti, amicus amici, illud dictitantes, Sic regis hostes eant. Nuptæ mundum gerunt capitis in cistæ speciem figuratum, circa summum latiorem, sesquipedali altitudine, serico & margaritis ornant. Puellæ adhuc innuptæ indiscreto fere à viris habitu. hi pileo caput contegunt, mento subligant. pilei forma pene plana, veste ad genua fere demissa, multifariam recisa à pectore. Arte magis quam viribus pugnant; gladio utuntur brachiali longitudine. ab una parte fastigiato. Corio teguntur aut laminis ferreis. equites agiles, sagittandique scientissimi. is omnium fortissimus qui & imperii observantissimus. Sine stipendio militant. Pedites inutiles & insigni tarditate. Gens in præliis & rebus gerendis solers, & ad omnia momenta

menta rerum imperiumque obeundum præſto; nec fuga turpis, ſi conducibilis ſit, aut neceſſaria. Sagittas tanta vi intendunt, ut nullum armorum genus ſit illis non penetrabile. Turmatim pugnam capeſſunt, turmatim fugiunt, vulnifico ſagittarum jactu ſequentem hoſtem à tergo conficientes; id prementium paucitatem conſpicati ſubito in pugnam redeunt, ac tum maxime vincunt, quum victi creduntur. Comiter & benigne colunt hoſpites. Aliena appetunt, negligunt ſua. Sub tentoriis in aperto agitant, libentius hoc modo quam in oppidis aut urbibus. Viri à re bellica feriati aut venantur, aut ſe luctando exercent. Mulieres pelliceas veſtes ſarciunt, ocreas & cætera, quæ ex eadem materia fiunt. Trigeſimo die luctum finiunt. cum defuncto, ſi altiore fortuna ſit, ſervum unum ſepeliunt, & phaleratum equum. Socialibus bellis mites, ubi inferiores numero ſunt, alioqui ſuperbi in ſocios & contumaces. Veritatis ſtudioſiſſimi, nihil tam capitale turpiterve admittunt, quod expoſtulati non ſponte fateantur. Et Tartari gens Scythica in hunc modum ſe habuit ducenteſimo abhinc anno, quum quæ de his breviter executi ſumus, Aytonus Armenius prodidit. Sunt quædam

dam his inſerta, quæ Iacobus Planenſis, & Benedictus Sarmata, Minoritani ordinis, explorarunt, ab Innocentio pontifice ad ejus gentis regem miſſi.

Ex Epiſtola à Polono ad Davidem Chytraum, ſcripta ann. 1581.

TArtarorum quidem copias minime contemnendas regiis in caſtris perſæpe vidi, atque hi ex Præcopienſium Horda advenerunt, ex qua nunc quoque militem conſcripſit Stephanus victor. Cæteri Polonis notiores ſunt Tauricenſes, Aſturcenſes, Najanenſes, Rezihorenſes, & Circaſſii. Principem Hordæ ſua lingua Czar, hoc eſt, Imperatorem appellant. Nobiles autem, quibus res mediocriter ſunt ſecundæ, Cneſi, id eſt, Principes vocantur. Tantus nimirum barbaræ gentis faſtus eſt, ut etiam titulos & magna miſeri aucupentur nomina. Religio eorum ſine dubio diverſiſſima eſt.

Ego illorum ritus, qui regis noſtri ſceptrum agnoſcunt, breviter attingam. Bellici ſane tumultus eos à numinis cultu non avocant. Nam veneris die, cum vix ſol ipſe nitentes ſpargere jam cœpit radios, in medio camporum æquore frequentes convolant. Hic Papa nudo

X ver-

vertice & pedibus complicatis humi sedens, schedulam sinistra in manu tenet. in hanc descripta ex Alcorano paradoxa aliquot congessit, quæ voce clara ad circumstantes recitat. Illi si quando nomen Dei & Mahometis audiunt, gemitu & capitis inflexione reverentiam suam declarant. Lectione finita, in stationem quisque suam revertuntur. Cæteri tamen, qui pacem bello, œconomiam militiæ præferunt, aliis quoque ceremoniis occupantur. Hi uno à Vilna milliari, ad fluminis Veliæ ripas, gurgustia aliquot & pagum amœnissimo loco situm habent. Huc ego XII kal. Iul. cum Ioanne Gamrato Stralsundino, mercatore & cive Vilnensi, exspaciatus, delubrum eorum intravi. In illo certe, nec alicujus Divi, nec atri Dæmonis simulacrum ullum videtur. Nudi ubique parietes. Area tamen pictis tapetis instrata est. Die Veneri dicata semper ad sacra conveniunt, ea, uti opinor, de causa, ut significent, neque Iudæorum superstitiones, neque Christianorum nomen & religionem sibi probari. Delubrum nisi discalceato ingredi licet. Campanarũ boatum minime tolerant. Papa autem, exorto sole, in summitate templi exedræ insistens, stentorea voce populum ad conciones vocat. Cumque jam

jam frequentes adsunt, sumto ad manum Alcorano quem Arabicis literis scriptum mihi monstrarunt, numinis colendi rationem illis exponit. Postea de apotheosi Mahometis, deque illius majestate & præcellentia, carmen agreste decantant, & tunc comitiorum finis est. Si Alcoranum, vel alium quemvis librum typis editum hic videre licuisset, eum certe, magno vel pretio comparatum, ad te misissem. In tanto autem librorum defectu nihil se vendere posse dicebant. De Deo Iesu Christo & Spiritu Sancto frustra eos interrogabis. Veram enim pietatem ita curant, ut numerum lupus aut torrentia flumina ripas. Non semel igitur admiratus sum cum inter Christianos habitent, cur adeo duri sint & Christianam religionem aspernentur. & video sane Iesuitarum nugas, qui de convertendis ad Romanam Ecclesiam gentibus multa & grandia fabulantur, cum nequaquam hos, qui vicinis in parietibus commorantur, à vana superstitione abducere possint. Neque tamen & hoc negare ausim, esse in Scythia homines Iesu nomen adorantes, cum dictum sit per Davidem de voce Evangelii per Apostolos in gentes spargenda, In omnem terram exivit amussis eorum, & in finem orbis oratio eorum. Porro

 non

non fugit excellentiam tuam, dogma Mahometanum magna ex parte Iudæorum superstitionibus & somniis esse refertum. Tartari igitur circumcisionem quoque retinent, sed diversa ab Hebræis ratione. Secundo enim & tertio annis à nativitate, prout Papæ visum est, circumciduntur.

Lingua eorum à Polono idiomate tam longe abest, ut hi in Scythiam, illi in Sarmatiam commigrantes, ranæ Seriphiæ non injuria dici queant. Qui tamen in Polonia, & Lithuania, & utraque Russia longe lateque dispersi sunt, plerumque hominum, quibuscum degunt, linguam addiscunt & callent.

Præterea illorum Papa hoc mihi in sermone dixit: In multis suæ gentis regionibus, solem, ignem, malos item genios, tanquam Deos coli. Moribus feris sunt, & duri laboris patientissimi: nec etiam una uxore contenti. Nam plurimas ducunt, quarum pene miranda domi est concordia. Sed prior cæteris gratior habetur & acceptabilior.

Mortuos hic non cremant, sed defodiunt. Sponsos etiam fato functos, addita dote & rebus œconomiæ necessariis, matrimonio jungunt; ridiculis mehercule ceremoniis, quos alio in orbe & revicturos, & una semper futuros autumant.

tumant. De animabus demortuorum ita sentiunt, eas videlicet ex uno corpore in aliud tantisper demigrare, donec præcellentem aliquam & diu quæsitam inveniant habitationem; atque hinc magna ista mundi lumina, Cæsares & viros principes, enatos esse.

Victus illorum miserrimus & Cyclopicus: Nam prandentes aliquoties cum horrore aspexi. Carnes certe equinas ac semicoctas avidissime devorant. nullus illis mensarum & sedilium est usus. Cutes equorum jam tum fumantes, & recens bestiæ detractas, pro scamnis consessuri consternunt. Lac equarum tanquam vinum Cretense admirantur & epotant. Hi in bellis, acinacibus, arcu & sagittis pugnant, bellatorum præstantia equorum omnibus facile anteponendi.

Ex relatione D. Ægidii Fletcheri Reginæ Angliæ ad Russos Legati.

QVum Moscuæ agerem anno cIↃ IↃ LXXXVIII, venit ad urbem Kiriach Morsey, nepos illius qui tum Cremensibus imperabat, cum CCC Tartaris, & duabus uxoribus; quarum altera germani ipsius vidua erat. Cui statim à Russo missi fuerunt duo pingues equi jam mactati; equinam enim carnem cuivis alteri præferunt; & tamen (quod miraculo propius videatur) quum tot

equis in bello, tot in victu utantur, quotannis nunc XXX nunc XL equorum millia in Russiam venales adducunt. Ipsi equos vocant *cones*. Magnos quoque armentorum & nigrarum ovium greges alunt, non tam cibi gratia, (quanquam & interdum bovillam & ovinam carnem usurpent in cibis,) quam lactis (quod ubique circumferunt) & lanarum. Oryzæ, ficuum & aliorum fructuum aliquis ipsis est usus. In potu lac aut sanguinem calidum è venis suorum equorum eductum usurpant. Nulla ipsis oppida, aut ne statæ quidem sedes; nulla domicilia nisi curribus imposita, pastorum tuguriis similia. hæc una cum gregibus suis de loco in locum circumagunt, &, ubi campum aliquem sibi placentem occupant, currus hosce ita ordine disponunt ut plateas & oppidum aliquod referant. Ne Imperatori quidem aliud palatium nisi ligneum & in eundem modum compositum. Verno tempore domicilia sua movere incipiunt ab australibus regionis suæ partibus versus septentrionaliores, donec gramen omne ad extremum usque limitem depascantur; tum enim ad austrum regrediuntur, & hyberna sua figunt, decem aut duodecim milliarium inter singula intervallis. Monetæ aureæ aut

aut

aut argenteæ usum ignorant; ære aut chalybe magis capiuntur; etiam ferro ad gladiorum & cultrorum aliorumque instrumentorum fabricam. Corpora ipsis agilia, crura brevia; facies lata & plana, colore fusco; oculi truces; crines rari. Sermo ipsis celerrimus & sonorus, è profundo gutture instar boatus erumpens. Sagittas jaciendi summa industria; quam liberos suos ab ipsa infantia edocent. Denique sunt veri Scythæ, quos veteres Nomades solent appellare.

Porro Tartari, qui Russorum fines attingunt, varii sunt. alii enim appellantur Nagay, alii Cheremissæ, itemque Morduitæ, Chircassi & Schalcanes; qui magis nomine quam regiminis forma à Crimeis differunt; exceptis Circassis, qui ad Africum incolunt, versus Lithuaniam, & cæteris sunt urbaniores, ei ad Polonorum modum se componunt, quorum regno nonnulli subditi sunt, & à Christianis sacris haud alieni. Nagay magis ad orientem degunt, qui bellicosissimi judicantur juxta & ferocissimi.

FINIS.

A.

B

C

Oxa.

Russi

INDEX.

FINIS.

